

Valentina Ivanić

***Pametni regioni Srbije - Izveštaj
o istraživanju i mapiranju aktera
za pametnu specijalizaciju
u regionu Šumadije i Zapadne Srbije***

Valentina Ivanić

***Pametni regioni Srbije - Izveštaj
o istraživanju i mapiranju aktera
za pametnu specijalizaciju
u regionu Šumadije i Zapadne Srbije***

Sadržaj

I. INDEKS POJMOVA.....	5
II. Sažetak	7
1. Ključni nalazi ankete	8
2. Ključni nalazi Fokus grupa.....	12
III. Uvod	15
1. Postavljanje konteksta istraživanja.....	16
2. Definisanje problema istraživanja.....	19
IV. Ciljevi istraživanja	21
V. Metodologija	23
VI. Analiza podataka	27
1. Nalazi za akademsku zajednicu	28
i. Demografske karakteristike.....	28
ii. Dimenzije kulture.....	31
iii. Stepen zadovoljstva saradnjom.....	32
iv. Pametna specijalizacija i EDP.....	34
2. Nalazi za organizacije civilnog društva	36
i. Demografske karakteristike.....	36
ii. Dimenzije kulture.....	39
iii. Stepen zadovoljstva saradnjom.....	40
iv. Pametna specijalizacija i EDP.....	41
3. Nalazi za privredu	43
i. Demografske karakteristike.....	43
ii. Dimenzije kulture.....	46
iii. Stepen zadovoljstva saradnjom.....	47
iv. Pametna specijalizacija i EDP.....	48
4. Nalazi za sektor države.....	49
i. Demografske karakteristike.....	49
ii. Dimenzije kulture.....	53
iii. Stepen zadovoljstva saradnjom.....	54
iv. Pametna specijalizacija i EDP.....	55
VII. Fokus grupe.....	57
1. Istraživački proces	58
2. Upoznavanje	60
3. Identifikacija tematskog okvira	61
4. Indeksiranje	62
5. Mapiranje	64
6. Interpretacija.....	66
VIII Zaključak.....	71
IX. Bibliografija.....	73
X. Spisak tabela	77

I. Indeks pojmova

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

APV – Autonomna pokrajina Vojvodina
BDP – Bruto domaći proizvod
DG NEAR - Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations
DG Regio - Directorate-General for Regional and Urban Policy
EDP – Entrepreneurial discovery process – proces preduzetničkog otkrivanja
ESI Funds - European Structural and Investment Funds
FDI – Foreign direct investments – strane direktno investicije
Ginni index – Džini koeficijent – mera nejednakosti prihoda
IKT – Informaciono komunikacione tehnologije
JLS – Jedinice lokalne samouprave
LSGs – Local Self Governments – Jedinice lokalne samouprave
MSP -Mala i srednja preduzeća
NKEU – Nacionalni konvent o Evropskoj Uniji
NSTJ – Nomenklatura statističkih teritorijalnih jedinica
NUTS - Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OCD – Organizacije civilnog društva
PDI – Power distance index – indeks distance moći
PRI – Partnerstvo za regionalnu inovativnost
R&D – Research and Development – Sektor istraživanja i razvoja
RIS - Regionalni inovacioni sistem
RIS3 – Research & Innovation Smart Specialisation Strategy
S3 – Smart Specialization Strategy – Strategija pametne specijalizacije
S4 – Sustainable Smart Specialisation Strategy
SDI – Strane direktno investicije
SME – Small and medium enterprises – Mala i srednja preduzeća
ŠiZS – Šumadija i Zapadna Srbija
UAI – Uncertainty avoidance index – indeks izbegavanja neizvesnosti

II. Sažetak

1. Ključni nalazi ankete

Responzivnost

Rad sa fokus grupama, kao i online anketiranje za rezultat su imali mapiranje aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije. Mapirano je 111 organizacija i 40 pojedinaca, eksperata na temu regionalnog razvoja.

Struktura ispitanika ukazuje na veće prisustvo i zainteresovanost ispitanika iz akademskog sektora. Struktura ispitanika u online testiranju je bila sledeća: 59 ispitanika iz akademskog sektora, 14 ispitanika iz sektora civilnog društva, 12 ispitanika iz sektora privrede i 21 ispitanik iz jedinica lokalne samouprave (sektor države). Planirani broj ispitanika je bio 120. Responzivnost je bila 92,5%. Odgovore je prosledilo 111 ispitanika. Sektori civilnog društva, privrede i države beleže nisku responzivnost.

Kada su u pitanju fokus grupe, struktura ispitanika je bila sledeća: 13 ispitanika je bilo iz akademskog sektora, iz sektora države je bilo 10 ispitanika, iz sektora civilnog društva je bilo 11 ispitanika, 6 ispitanika iz regionalnih razvojnih agencija i 2 ispitanika iz privrede. Planirani broj ispitanika je bio 32. Ukupan broj ispitanika je 40.

Pojam pametne specijalizacije i preduzetničkog otkrivanja

Sam pojam pametne specijalizacije nije dovoljno poznat predstavnicima četiri heliksa u regionu Šumadije i Zapadne Srbije. Veoma je značajan nalaz da većina ispitanika nije bila uključena u proces preduzetničkog otkrivanja, koji je organizovan na nivou regiona, u toku pripreme Strategije pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020 do 2027 godine.

Natpolovična većina ispitanika (57,63%) zaposlenih u akademskoj zajednici nije čula za pojam pametne specijalizacije. Za pojam pametna specijalizacija je čulo 42,37% ispitanika iz akademske zajednice. Svega 8,47% ispitanika angažovanih u akademskoj zajednici u regionu Šumadije i Zapadne Srbije je bilo uključeno u proces preduzetničkog otkrivanja, prilikom pripreme Strategije pametne specijalizacije za Republiku Srbiju.

Ispitanici iz sektora civilnog društva uglavnom nisu čuli za pojam pametna specijalizacija (71,43%). Svega 28,57% ispitanika je čulo za pojam pametna specijalizacija. Svega 7,14% ispitanika iz civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije je bilo uključeno u proces preduzetničkog otkrivanja koji je bio organizovan prilikom izrade Strategije pametne specijalizacije u Srbiji za period od 2020 do 2027 godine. Najveći deo ispitanika iz civilnog društva, gotovo 92,86% nije bio uključen u proces preduzetničkog otkrivanja prilikom izrade Strategije pametne specijalizacije u Srbiji.

Niko od ispitanika iz sektora privrede nije čuo za pojam „pametna specijalizacija“, niti je bio uključen u proces preduzetničkog otkrivanja. Natpolovična većina ispitanika iz sektora države je čula za pojam pametne specijalizacije (52,38%). Niko od ispitanika iz sektora države nije bio uključen u proces preduzetničkog otkrivanja, niti u bilo kakve druge aktivnosti vezane za izradu Strategije pametne specijalizacije za Srbiju.

Saradnja unutar i između heliksa

Saradnja između predstavnika četiri heliksa nije na zadovoljavajućem nivou. O tome svedoče i ocene zadovoljstva saradnjom ispitanika iz svakog od heliksa.

Ispitanici iz akademskog sektora izražavaju da postoji visok stepen zadovoljstva (16,65%) i izuzetno zadovoljstvo (6,78%) saradnjom sa organizacijama civilnog društva. Čak 49,15% ispitanika izjavljuje da je saradnja sa organizacijama civilnog društva „zadovoljavajuća“.

Skoro 47,45% ispitanika izražava „izuzetno zadovoljstvo“ i „visok stepen zadovoljstva“ saradnjom sa institucijama u akademskom sektoru. Ne postoji ni jedan ispitanik koji konstatuje da „saradnja ne postoji“. Ispitanici koji tvrde da saradnja „nije zadovoljavajuća“ čine 10,17% uzorka. Saradnju sa drugim akademskim institucijama kao „zadovoljavajućom“ ocenjuje 42,37% ispitanika.

Ispitanici iz akadmske zajednice saradnju sa privredom ocenjuju kao zadovoljavajuću (40, 68%). Skoro trećina ispitanika angažovanih u akademskoj zajednici ocenjuje da saradnja sa privredom „nije zadovoljavajuća“ (30,51%). 15,25% ispitanika izražava „izuzetno zadovoljstvo“ saradnjom sa privredom, odnosno „visok stepen zadovoljstva“ (11,86%).

Organizacije civilnog društva koje su posmatrane, ocenjuju saradnju sa drugim organizacijama civilnog društva zadovoljavajućom (35,71%). Ne postoje organizacije civilnog društva koje su posmatrane, da ne sarađuju sa drugim organizacijama civilnog društva. Izuzetno zadovoljstvo saradnjom sa OCD pokazuje 7,14% posmatranih OCD. Visok stepen zadovoljstva saradnjom sa drugim OCD iskazuje 28,57% posmatranih ispitanika.

Saradnja organizacija civilnog društva sa akademskom zajednicom, prema 14,29% ispitanika ne postoji. Ne postoje ni ispitanici koji izražavaju izuzetno zadovoljstvo saradnjom sa akademskom zajednicom. Saradnju sa akademskom zajednicom, kao nezadovoljavajuću ocenjuje 28,57% ispitanika. Visok stepen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom izražava 14,29% ispitanika, dok istu vrstu saradnje zadovoljavajućom ocenjuje 42,86% ispitanika.

Ispitanici su saradnju sa privredom ocenili kao nezadovoljavajuću (42,86%). Čak 14,29% ispitanika ocenjuje da saradnja sa privredom ne postoji. Ne postoje ispitanici koji saradnju sa privredom ocenjuju kao saradnju koju odlikuje izuzetno zadovoljstvo. Visok stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom ispoljava 7,14% ispitanika, dok saradnju sa privredom kao zadovoljavajuću ocenjuje 35,71% ispitanika.

Natpolovična većina ispitanika zaposlenih u sektoru privrede (58,33%) saradnju sa akademskom zajednicom ocenjuje kao „zadovoljavajuću“ (50%) i iskazuje visok stepen zadovoljstva saradnjom (8,33%). Gotovo 75% ispitanika iz sektora privrede ocenjuje saradnju sa drugim preduzećima „zadovoljavajućom“.

Ispitanici iz sektora države saradnju sa civilnim društvom ocenjuju kao „zadovoljavajuću“ (47,62%). Visok stepen zadovoljstva saradnjom predstavnici sektora države sa organizacijama civilnog društva izražava 23,81% ispitanika. Saradnja nije na zadovoljavajućem nivou za 19,05% ispitanika, dok za 5% ispitanika „saradnja sa civilnim društvom ne postoji“. Izuzetno je zadovoljno saradnjom sa civilnim društvom 4,76% ispitanika iz sektora države.

Ispitanici iz sektora države ocenjuju saradnju sa akademskom zajednicom kao saradnju sa „visokim stepenom zadovoljstva“ (28,57%). Isti procenat ispitanika saradnju sa akademskom zajednicom ocenjuje kao „saradnju koja nije na zadovoljavajućem nivou“. Saradnja ne postoji za 14,29% ispitanika. Saradnju sa akademskom zajednicom kao „zadovoljavajuću“ ocenjuje 23,81% ispitanika. Izuzetno je zadovoljno saradnjom sa akademskom zajednicom 4,76% ispitanika iz sektora države.

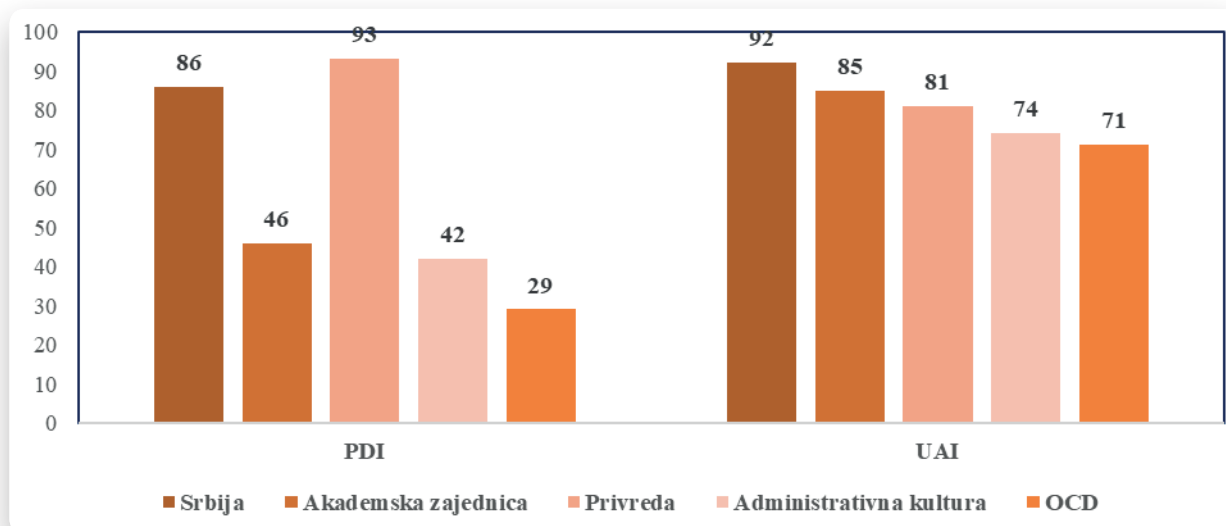
Trećina ispitanika iz sektora države, procenjuje da je saradnja sa privredom „zadovoljavajuća“ (33,33%). Izuzetno zadovoljstvo u saradnji sa privredom izražava 4,76% ispitanika iz sektora države. Visok stepen zadovoljstva u saradnji sa privredom izražava 14,29% ispitanika iz sektora države. Ispitanici iz sektora države koji smatraju da „saradnja sa privredom nije na zadovoljavajućem nivou“ čine 28,57% od ukupnog broja ispitanika. Ispitanici koji ocenjuju da „saradnja sa privredom“ ne postoji čine 19,05% ispitanika od ukupnog broja ispitanika iz sektora privrede.

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Dimenzije kulture Srbije i dimenzije kulture heliksa u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Dimenzije kulture akademskog sektora divergiraju od dimenzija kulture za Srbiju, što utiče i na činjenicu da se akademske institucije struktuiraju u formi „dobro podmazane mašine“, budući da ih odlikuje niska distanca moći i visoko izbegavanje neizvesnosti.

Ilustracija 1. Dimenzije kulture za Srbiju i za sva četiri heliksa u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Izvor: Kalkulacija autora

Navedeni nalazi utiču na tip strategije zagovaranja, kao i na instrumente, budući da će poruke biti usmerene ka operativnom jezgru, koje čini ključni deo organizacije, da će se insistirati da principi S3 i EDP budu ugrađeni u procese standardizacije veština koje su preferirani koordinacioni mehanizam, kao i da će se voditi računa o tome da je preferirana konfiguracija profesionalna birokratija.

Otkriveno je da organizaciona kultura OCD divergira u odnosu na organizacionu kulturu većine institucija u Srbiji. OCD pokazuju nisku distancu moći (vrednost PDI indeksa je 29), što je znatno niže u odnosu na vrednost istog indeksa za Srbiju (86). Indeks izbegavanja neizvesnosti za OCD je niži (71) u odnosu na isti indeks za Srbiju (92). Navedeno sugerše i drugačije stukturiranje OCD u formi „dobro podmazane mašine“, što je divergiranje u odnosu na tipično strukturiranje institucija u Srbiji u formi „piramide“. Strategije zagovaranja će se u tom smislu prilagoditi i formi stukturiranja: operativnom jezgru, koje je ključni deo organizacije, koordinacionim mehanizmima (standardizaciji veština), ali i karakteristikama profesionalne birokratije.

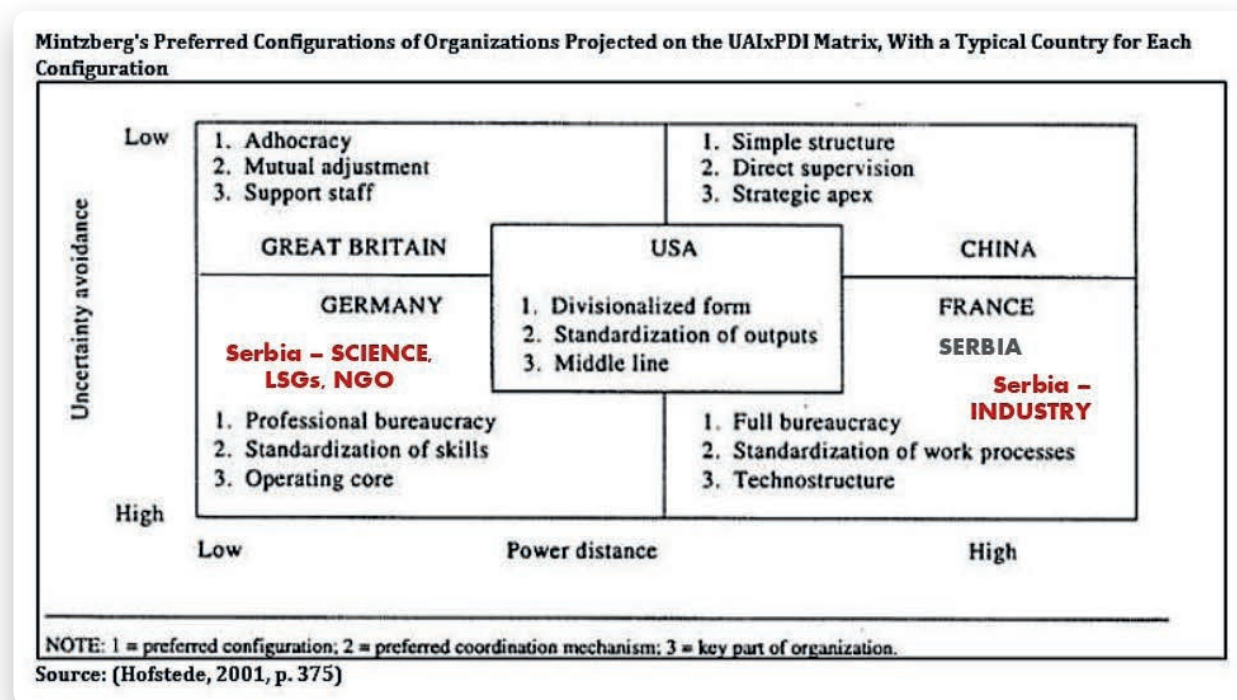
Nalazi koji su dobiveni za ispitanike iz sektora privrede odstupaju od očekivanih. Nalazi pokazuju da se organizaciona kultura u preduzećima koja su posmatrana odlikuje visokom distancu moći (93), što je više u odnosu na indeks distance moći za Srbiju (86), kao i visokim indeksom izbegavanja neizvesnosti (81), što je nešto niže u odnosu na vrednosti istog indeksa za Srbiju (92). Vrednosti indeksa koji su dobijeni ukazuju da se preduzeća struktuiraju u formi piramide, a ne suprotno očekivanjima u formi „dobro podmazane mašine“. Nalaz se može delimično objasniti činjenicom da u uzroku dominiraju mala i srednja preduzeća. Ključni deo preduzeća ka kome treba upućivati poruke zagovaranja pametne specijalizacije je tehnostuktura, preferirani koordinacioni mehanizam je standardizacija procesa rada, dok je preferirana konfiguracija potpuna birokratija.

Dimenzije kulture otkrivene za JLS u regionu Šumadije i Zapadne Srbije ukazuju na niži distancu moći (42) u odnosu na Srbiju (86), kao i na niži nivo izbegavanja neizvesnosti (74) u odnosu na Srbiju (92). Preferirane forme struktuiranja posmatranih JLS su forma „dobro podmazane mašine“. Administrativna kultura posmatranih JLS se razlikuje od administrativne kulture kakvu konstatuje Strategija pametne specijalizacije u Srbiji za period od 2020 do 2027. godine. Strategija zagovaranja će se temeljiti na porukama koje će sektoru države (heliksu) usmeravati ka operativnom jezgru,

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

ključnom delu državnih organa u regionu ŠiZS. Prefereirani koordinacioni mehanizam je standardizacija veština, dok je preferirana konfiguracija profesionalna birokratija i u tom kontekstu će zago-varanje potrebe da se izrade strategije pametne specijalizacije za region Šumadije i Zapadne Srbije biti predstavljeno.

Ilustracija 2 Preferirana konfiguracija institucija u Srbiji i institucija u sektoru države, privrede, civilnog društva, i akademskom sektoru u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Izvor: Kalkulacija autora; adaptirano prema (Hofstede, Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations, 2001, p. 375)

2. Ključni nalazi Fokus grupa

Na preseku heliksa država i RRA su teme: domaći preduzetnici i kapaciteti JLS. O domaćim preduzetnicima, Sagovornik broj 9 iz RRA sektor ukazuje na problem retencione politike u JLS i manjka kapaciteta da se povuku ne samo postojeći raspoloživi fondovi, već i fondovi na koje bi Srbija imala pravo u budućnosti: „Na lokalnom nivou je značajan odliv kadrova iz javnog sektora. Potrebno je obratiti pažnju na to da se već danas jača kapacitet na lokalnom nivou, na nivou regiona, kao i da se jača međuopštinska saradnja. Nizak nivo međuopštinske saradnje je jedan od velikih problema u Srbiji. (Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji, 2023, p. 4)

Sagovornik broj 22 iz RRA heliksa konstatuje: „U suštini regionalnog razvoja je preduzetništvo. U isto vreme, u Srbiji je prisutan i strah od „jakih preduzetnika“. Potrebno je raditi na demistifikaciji pojma preduzetnik i uloge preduzetnika i preduzetništva u društvu“ (Regionalne nejednakosti u post kovid okruženju, 2021, p. 7)¹

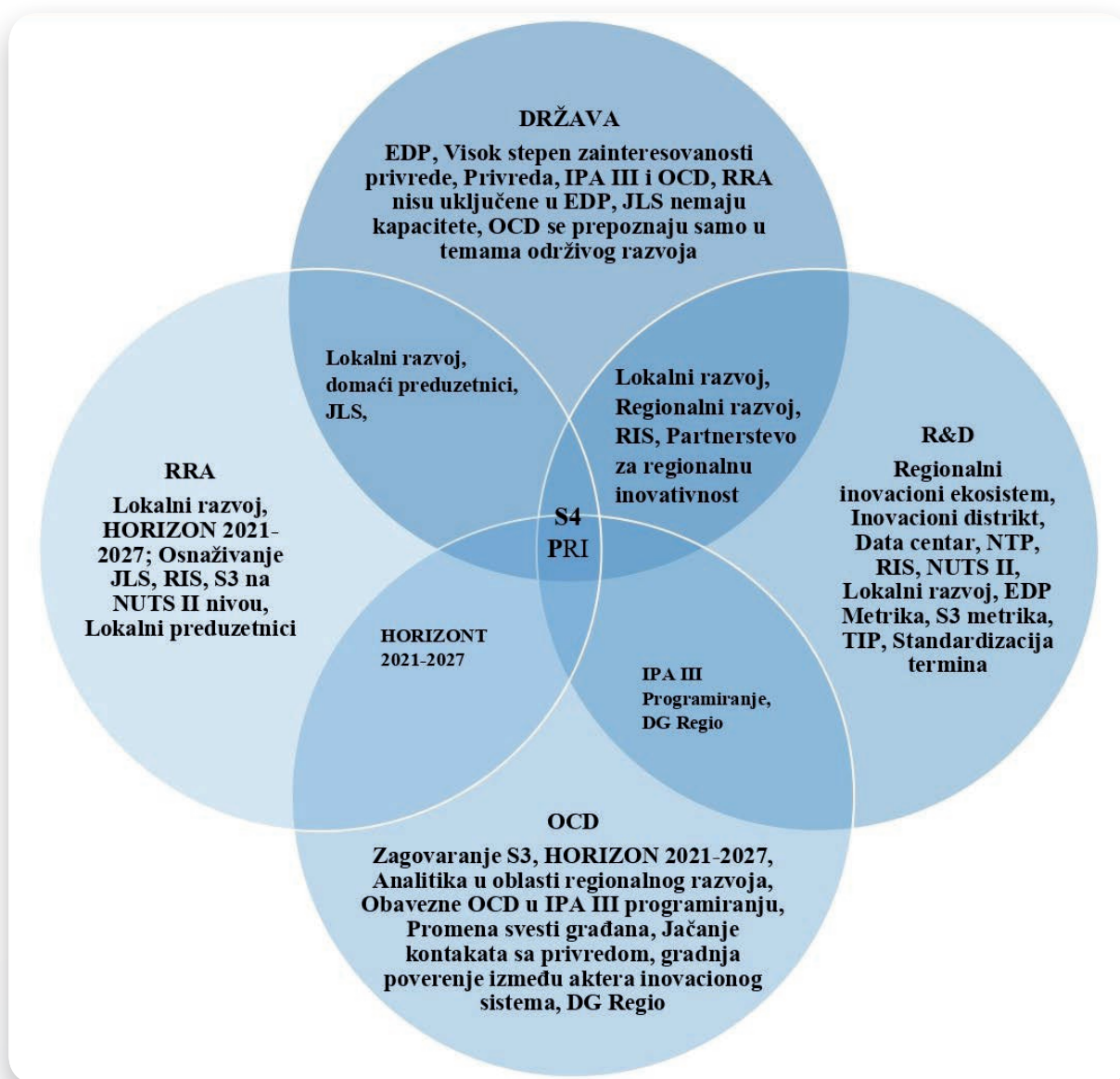
Na preseku RRA i NGO je HORIZONT 2021-2027 kao način da i RRA i OCD pređu sa projektnog na programsko finansiranje. O tome svedoči i stav Sagovornika broj 18 iz NGO heliksa: „Sve one OCD koje imaju kapacitete da učestvuju na HORIZON projektima se već odavno osećaju kao da su u Evropskoj uniji. Potrebno je stvoriti infrastrukturu koja bi svim akterima (OCD, RRA..) omogućila prelazak sa CBC na HORIZON projekte.“ (Pripreme za kohezionu politiku, 2023, p. 7)²

Na preseku između OCD i akademskog sektora je IPA III i obavezno učešće OCD u procesu programiranja iste, na šta ukazuje i sugeriše i iskaz Sagovornika broj 11: „Važno je ukazati na potrebu partnerstva sa civilnim sektorom, posebno u kontekstu IPA III gde se ta vrsta partnerstva, kada je u pitanju programiranje, smatra obavezom.“ (Pripreme za kohezionu politiku, 2023, p. 5)

Na presecima su potencijali za saradnju između heliksa i teme koje se u zagovaranju mogu obrađivati, koristiti za kreiranje konceptualnog okvira i kreiranje poruka. Teme unutar svakog kruga (heliksa) koristiće se za kreiranje poruka i zagovaranje unutar samih heliksa, dok će se za kreiranje poruka u cilju stvaranja partnerstva za regionalnu inovativnost, odnosno S3 i EDP koristiti teme unutar tačaka preseka.

¹ Ivanić, V. (2021) Moderator; Tema fokus grupe: „Regionalne nejednakosti u post kovid okruženju“; Novi Sad; Učesnici: Članovi RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, EPuS, NKEU; Datum održavanja sastanka fokus grupe 15.12.2021

² Ivanić, V. (2023) Moderator; Tema fokus grupe: „Pripreme za kohezionu politiku“; Beograd; Učesnici: Članovi RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, EPuS, NKEU; Datum održavanja sastanka fokus grupe 18.05.2023. godine

Izvor: (Regionalne nejednakosti u post covid okruženju, 2021); (Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja, 2022); (Uloga pametne specijalizacije u stvaranju preduslova za razvoj NUTS II regiona u Srbiji, 2022); (Regionalni razvoj Srbije, 2023); (MEI i RRA, 2023); (Pametni regioni Srbije, 2023); (Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji, 2023); (Uloga privrede i akademske zajednice u procesima pametne specijalizacije, 2023); (OCD, RRA, JLS, KLER i EDP, 2023)

Nalazi sugerišu da će strategija zagovaranja pametne specijalizacije za region Šumadije i Zapade Srbije biti strategija instrumentalnog, razvojnog i transformaciono razvojnog tipa.

III. Uvod

1. Postavljanje konteksta istraživanja.

Evropska unija je pokrenula inicijativu izrade strategija pametne specijalizacije (S3) kao novi pristup privrednom razvoju, koji se bazira na ciljanoj podršci istraživačko-razvojnim aktivnostima i inovacijama.

Koheziona politika EU za programski period 2014. – 2020. kao „ex ante” uslov očekuje od država članica identifikovanje područja specijalizacije koja najbolje odgovaraju njihovom inovacionom kapacitetu. Svrha strategija pametne specijalizacije je omogućiti efikasnije korišćenje Strukturnih i investicionih fondova Evropske unije, i unaprediti sinergiju između EU sredstava, i sredstava nacionalnih, ali pre svega i regionalnih politika.

Identifikovanje područja specijalizacije koja najviše obećavaju, ali i slabosti koje u tim područjima otežavaju inovacije obezbeđuje se kroz proces preduzetničkog otkrivanja ili „*entrepreneurial discovery process*” (u daljem tekstu EDP). Akteri u tom procesu su predstavnici države, privrede, akademske zajednice i nevladinog sektora. Srbija nije bila u obavezi da pristupi izradi Strategije pametne specijalizacije (S3), ali je ipak to učinila i donela strategiju na nacionalnom nivou, za period od 2021-2027. godine (Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020 do 2027, 2020)¹

U samoj strategiji autori naglašavaju i važnost konteksta u kome će se strategija sprovoditi, a koji se po dimenzijama socijetalne kulture razlikuje od konteksta zemalja koje su već članice Evropske unije:

„Važne karakteristike okruženja u kom će se implementirati strategija pametne specijalizacije predstavljaju, svakako, i odlike dimenzija nacionalne kulture. Društveno okruženje u Republici Srbiji okarakterisano je i specifičnom strukturom dimenzija nacionalne kulture, iskazanom vrednostima indeksa na skali od 0 do 100.4 U Republici Srbiji je najviši indeks za stepen izbegavanja neizvesnosti (indeks 92), što ukazuje na čvrsta pravila kada su u pitanju uverenja i kodeksi ponašanja i malu toleranciju prema idejama i postupcima koji odstupaju od uobičajenih. Srpsko društvo okarakterisano je i velikom distancom moći (indeks 86), što ukazuje da upravljačka struktura, kako u organizacijama, tako i u državnoj upravi, teži da bude centralizovana i teško promenjiva sa iskazanim zahtevima za striktnu kontrolu i pravila, a da su informacije za donošenje odluka isključivo u rukama onih na visokim pozicijama. Nasuprot tome, Republiku Srbiju karakteriše niska vrednost individualizma (indeks 25), odnosno izražen je kolektivistički duh u kom su pojedinci prepoznati i podržani od strane grupe kojoj pripadaju u zamenu za bezrezervnu lojalnost grupi. U Republici Srbiji je nizak i indeks sklonosti da se zadovolje sopstvene želje (28), što ukazuje na to da poštovanje strogih socijalnih normi i suzdržavanje preovlađuju u odnosu na opredeljenje pojedinaca da se bez ograničenja prepusti uživanju. Dimenzije dugoročnosti orijentacije (indeks 52) i muškosti (indeks 43) ukazuju da u srpskom društvu nije posebno izražena ni dugoročna orijentacija, ali ni orijentacija na kratkoročne benefite, kao i da Republika Srbija nije izdiferencirana ni kao društvo orijentisano na materijalne dobitke i konkurentsku borbu pojedinaca (muško društvo), ni na izraženu brigu društva o pojedincima (žensko društvo).“ (Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020 do 2027, 2020, p. 17).

U kontekstu ciljeva ovog rada, dimenzije kulture koje će prevashodno biti predmet interesovanja su distanca moći i izbegavanje neizvesnosti, zbog njihove statistički značajne koreliranosti sa donošenjem odluka, inovativnošću, poverenjem, spremnošću za saradnju, što su esencijalni elementi procesa preduzetničkog otkrivanja.

¹ Vlada Republike Srbije (2021) Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020 do 2027. Godine; 21/2020/95, 96/2023/38; <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=382ddfec-88c4-4cca-8884-f2cf68a4851a>

Iako se autori ne slažu oko toga da postoji „evropska kultura“ odnosno „evropski model kulture“ Eriksen (2007) navodi da ipak „postoje razlike između zapadnih i istočnoevropskih zemalja kada su u pitanju Hofstedeove dimenzije kulture. Zemlje koje pripadaju grupi zapadnoevropskih zemalja su više individualističke, više orijentisane ka kratkom roku i tolerantnije prema neizvesnostima nego zemlje koje pripadaju grupi istočnoevropskih zemalja.“ (Eriksen, 2007, p. 342)²

Autori prave jasnu razliku između dimenzija kulture zapadnoevropskih i istočnoevropskih zemalja i posledično tome ukazuju i na razlike u konkurentnosti zemalja koje pripadaju navedenim grupama. Hofstede, Bond i Franke su u svom članku “Cultural roots of economic performance” postavili tezu da “razlike u kulturnim vrednostima, pre nego razlike u materijalnim i strukturnim uslovima predstavljaju ultimativne determinante organizacija i ponašanja ljudi, pa tako i ekonomskog rasta.” (Franke, Hofstede, & Bond, 1991)³

Kontekst u kome će se pripremati i sprovoditi S3 na NUTS II nivou u Srbiji, u prvom redu u regionu Šumadije i Zapadne Srbije, zahteva otkrivanje dimenzija kulture, svojstveno tome i implicitnih formi organizovanja institucija koja pripadaju heliksima, akterima u procesu preduzetničkog otkrivanja.

Implicitne forme struktuiranja institucija u jednoj zemlji, ili u određenim delovima iste, mogu se razlikovati, što je u osnovi hipoteze heterogenosti dimenzija kultura na nacionalnom, odnosno regionalnom nivou.

Na osnovu nalaza dobijenih u ovom istraživanju odrediće se ciljevi i metode strategije zagovaranja.

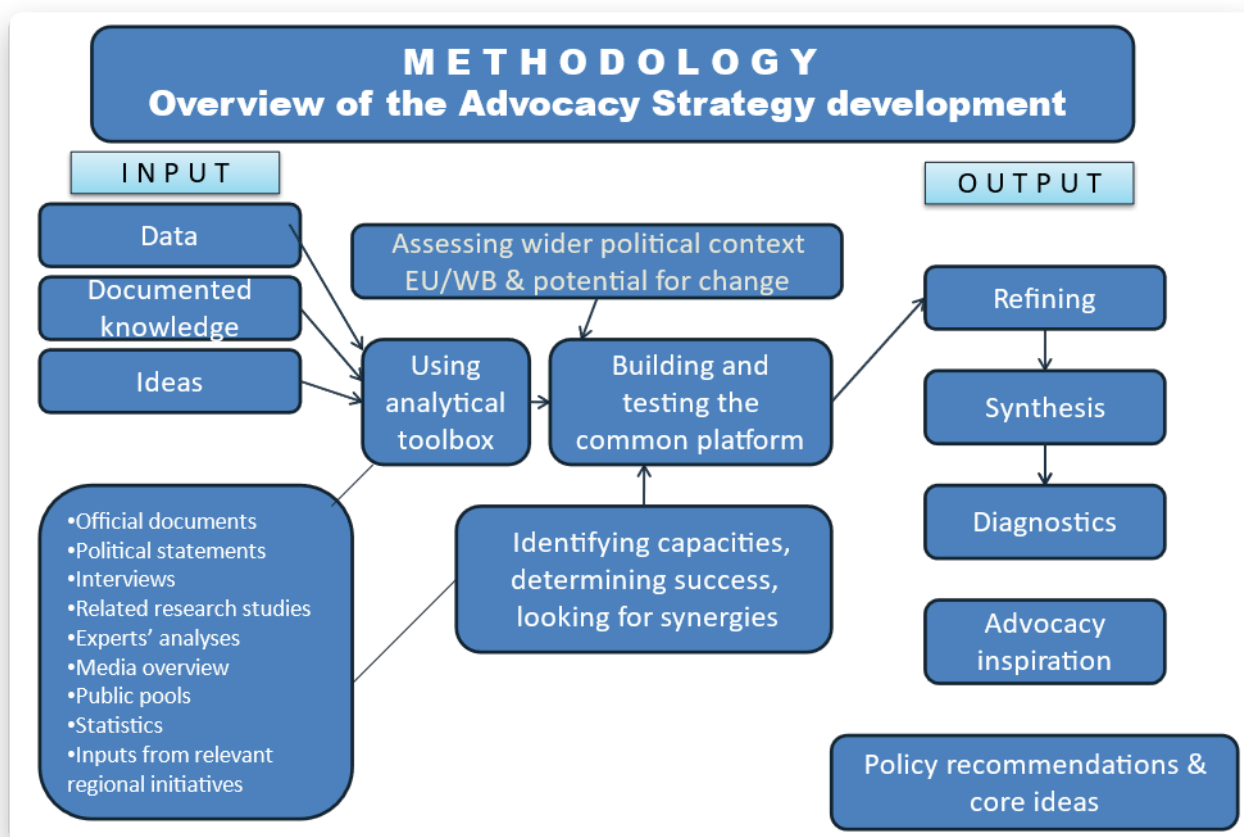
Ilustracija 4 Vrste, ciljevi i metode zagovaranja

Vrste zagovaranja	Ciljevi	Metode
Transformaciono razvojno zagovaranje	Postizanje dugoročnih i fundamentalnih promena u društvu i zajednici	Rad na promeni društvenih normi, vrednosti i struktura vlasti; Edukacija i mobilizacija zajednice za šire društvene promene.
Razvojno zagovaranje	Unapređenje ekonomske i socijalne dobrobiti zajednice	Rad s lokalnim zajednicama, vladinim agencijama i drugim relevantnim akterima za identifikaciju i rešavanje problema.
Instrumentalno zagovaranje	Postizanje konkretnih, merljivih ciljeva ili promena u zakonodavstvu, politikama ili praksama	Korišćenje tehnika lobiranja, kampanja javnog mnjenja i druge strategije za postizanje specifičnih i merljivih ciljeva.

Adaptirano prema: (Fox & Helweg, 1997)⁴

Zagovaranje pametne specijalizacije se situira u kontekstu zagovaranja pristupanja Srbije Evropskoj uniji i u tom kontekstu će biti sugerisani i nalazi i metodolgije korišćene u tom procesu.

2 Eriksen, S. (2007) Institutional Building in Central and Eastern Europe: Foreign Influences and Domestic Responses; Review of Central and Eastern European Law; Vol 32;
3 Richard H. Franke & Geert Hofstede & Michael H. Bond, 1991. “Cultural roots of economic performance: A research noteA,” Strategic Management Journal, Wiley Blackwell, vol. 12(S1), pages 165-173
4 Fox, L.M., Helweg, P. (1997) Advocacy Strategies for Civil Society: A Conceptual Framework and Practitioner’s Guid; The Center for Democracy and Governance United States Agency for International Development;

Izvor: (Minić, *Advocacy in the Negotiation Process*, 2022, p. 7)⁵

Pored analiza koje su se ticale konteksta i potencijala Zapadnog Balkana i Srbije za pristupanje Evropskoj uniji, analiza koja se tiče NUTS II nivoa u Srbiji će biti značajna u smislu kapaciteta za izradu S3 i u tom smislu pripreme regiona u Srbiji za korišćenje Evropskih strukturnih i investicionih fondova (u daljem tekstu ESI).

5 Minić, J. (2022) *Advocacy in the Negotiation Process*; European Integration School; Tirana, October 27, 2022

2. Definisanje problema istraživanja

Politika regionalnog razvoja Srbije se, za razliku od regionalne politike EU, koja prevenira stvaranje regionalnih dispariteta, definiše kao „reaktivna“. Razvoj struktura za prelazak na upotrebu kohezionih fondova nije istovremeno praćen izgradnjom sistema koji bi artikuliseo razvojne politike i razvojni plan Srbije, posebno politike regionalnog razvoja, za šta je EK u Izveštaju za 2022.godinu tražila urgentnu akciju.

U EU, strategije pametne specijalizacije su ex ante preduslov za pristup „inovaciono motivisanom“ finansiranju od strane Evropskih strukturnih i investicionih fondova (ESIF). Iako Srbija ima Strategiju pametne specijalizacije 2020-2027 (S4), ali koja nije na NUTS II nivou, Nacionalni plan regionalnog razvoja, kao i regionalne strategije nedovoljno razvijenih regiona, ni posle 13 godina od usvajanja Zakona o regionalnom razvoju nisu doneti, dok 2/3 jedinica lokalne samouprave (JLS) nije donelo planove razvoja. Finansijski resursi namenjeni regionalnom razvoju nisu u potpunosti efikasno usmereni ka smanjenju regionalnih i unutarregionalnih dispariteta.

Kao zemlja kandidat koja već pregovara o članstvu u EU, Srbija mora raditi na svojoj spremnosti za buduće efikasno korišćenje regionalnih i kohezionih fondova EU, kroz adekvatne politike, kao i administrativne kapacitete i stručne veštine (kako u državnim institucijama, tako i u lokalnim samoupravama), jer drugačije postoji opasnost da će apsorpcija fondova EU ostati niska (slučaj IPARD fondova).

Nepostojanje dokumenta razvojnog planiranja, kao ni institucionalnog okvira za kreiranje politika regionalnog razvoja utiče na intenziviranje postojećih i pojavu novih regionalnih dispariteta između regiona u Srbiji. Konsekventno, regionalni dispariteti u BDP po glavi stanovnika Srbiji, među najvećima u Evropi, gde dva regiona na severu zemlje (Beograd i Vojvodina) obezbeđuju više od 2/3 ukupnog BDP-a – Beogradski region 42%, a Vojvodina 27%, što ukazuje na postojanje značajnog jaza u razvoju i proizvodnim kapacitetima između severne i južne Srbije, sa evidentnim velikim disparitetom između regiona Beograda i ostatka Srbije. Čak 148 JLS učestvuje u BDP Srbije sa manje od 1%, od kojih 75 JLS učestvuje sa manje od 0.1%. 23,2% ukupnog izvoza generiše Beograd, 8,4% Novi Sad, 5,9% Niš, dok Kragujevac generiše svega 4,4% izvoza.

Nedostatak inovativnih politika i lokalnih strategija pametne specijalizacije za manje razvijene regione dovodi do pada kvaliteta života građana u tim regionima i do njihove ekonomske degradacije usled nedostatka novih i inovativnih mogućnosti uključenja biznisa i građana u savremene industrijske tokove, koju uobičajeno prati i smanjenje obrazovanja. U konačnici to može dovesti i do specifičnih poremećaja u demokratskim mehanizmima i otvoriti put razvoju populističkih politika, koje, u konačnici, ne donose praktičnu dobrobit standardu života stanovništva.

Shodno novoj paradigmati regionalnog razvoja i regionalne politike, kao akteri regionalnog razvoja javljaju se ne samo država, privreda, akademski i istraživački sektor, već i OCD, što predstavlja formu „čtetvorostrukog heliksa“ (čtetvorostruke spirale) za izradu i sprovođenje S4 u Srbiji. Uloga OCD se ogleda u moderiranju procesa preduzetničkog otkrivanja, mapiranju aktera, formulisanju strategija zagovaranja za aktere čtetvorostruke spirale, te u monitoringu i evaluaciji sprovođenja S4, kroz ukazivanje na nedostatke i predlaganje izmena kako bi se postigla bolja efikasnost.

OCD takođe mogu značajno doprineti podizanju svesti o problemu i znanja lokalnih vlasti i stanovništva u prioritentnim oblastima kroz lokalni aktivizam, te predlaganje reformi politika i mera koje bi na najbolji način uticale na poboljšanje životnog i radnog standarda građana. OCD takođe ima ulogu posrednika u konstruktivnom dijalogu i saradnji sa državnim i lokalnim vlastima sa građanima, preduzećima (naročito srednjim, malim i mikro) i akademskom zajednicom.

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

IV. Ciljevi istraživanja

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Specifični cilj(evi):

- Unapređeni uslovi za regionalni razvoj u Srbiji kroz pametnu specijalizaciju (S4), sa posebnim osvrtoom na koordinaciju regionalnih politika i usklađivanje propisa vezanih za planiranje i sprovođenje Kohezione politike EU i koordinaciju strukturnih fondova EU.

Očekivani rezultati projekta

- R1: Unapređeni predlozi politika regionalnog razvoja u Srbiji bazirani na pametnoj specijalizaciji kao doprinos sveobuhvatnim predlozima za napredak u Poglavlju 22 (Klaster 5);
- R2: Poboljšana koordinacija relevantnih aktera za regionalni razvoj: državnih i lokalnih vlasti, predstavnika privrede, akademske zajednice i civilnog društva;
- R3: Poboljšana vidljivost i važnost regionalnog razvoja u Srbiji kroz pametnu specijalizaciju.

Glavne aktivnosti na projektu

- A1. Istraživanje, analiza i priprema izveštaja o politikama regionalnog razvoja i predloga reformi kroz principe pametne specijalizacije i kroz koordinaciju sa aktivnostima u okviru Klastera 5 – Poglavlje 22 Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata u okviru NKEU;
- A2. Koordinacija i konsultacija sa relevantnim akterima za regionalni razvoj, pametnu specijalizaciju i kohezionu politiku i strukturne fondove, izlažući ključne uvide i preporuke prikupljene od lokalnih samouprava, OCD i predstavnika biznisa i akademske zajednice;
- A3. Sprovođenje zagovaračke kampanje i podizanje svesti javnosti o važnosti regionalnog razvoja kroz pametnu specijalizaciju, organizacijom stručnih događaja i razvijanjem i distribucijom informativnih materijala i digitalnih sadržaja, te edukativnog materijala o prednostima efikasnih politika regionalnog razvoja kroz pametnu specijalizaciju.

V. Metodologija

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Opis metoda

Metode koje su korišćene su fokus grupe i analiza sadržaja. Instrumenti koji su korišćeni su upitnici. Uzorak za merenje dimenzija kulture bio je 120 ispitanika, sa po 30 ispitanika u svakom od četiri heliksa (država, privreda, civilno društvo i akademski sektor).

Opis uzorka

Uzorak su činili ispitanici iz regiona Šumadije i Zapadne Srbije.

Uzorak koji su činili ispitanici sa ciljem da odgovore na pitanja koja se tiču dimenzija kulture institucija odnosno heliksa u kojima rade je odabran metodom snežne grudve. Kada je u pitanju responzivnost, ona je 92,5% za ukupan uzorak. Responzivnost se razlikuje po sektorima, odnosno heliksima. Najresponzivniji su bili ispitanici iz akademskog sektora.

Ispitanici iz akademskog sektora čine 53,13% ukupnog uzorka. Kada je u pitanju samo uzorak koji je planiran za ovaj sektor (mali uzorak od 30 ispitanika), potrebno je naglasiti visok stepen responzivnosti i činjenicu da je u upitnike popnilo 59 ispitanika.

Broj organizacija civilnog društva je 14, od ukupno 111 institucija u uzorku. Navedeno čini 12,61% uzorka. Planiran je uzorak od 30 organizacija civilnog društva (u daljem delu teksta OCD). Responzivnost OCD je 46,67%.

Broj preduzeća je 12, od ukupno 111 institucija u uzorku. Navedeno čini 10,81% ukupnog uzorka, koji obuhvata sektor države, akademskih institucija, civilnog društva i privrede. Planiran je uzorak od 30 preduzeća u sektoru privrede. Responzivnost u sektoru privrede je 40,00%.

Broj ispitanika je 21, od ukupno 111 ispitanika u uzorku. Navedeno čini 18,91% ukupnog uzorka. Kada je u pitanju uzorak za sektor države (mali uzorak od 30 ispitanika), responzivnost je 70%.

Za fokus grupe, ispitanici su popunjavali predregutacioni upitnik, postajući članom RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata. **Održano je 10 sastanaka fokus grupa.** Broj sagovornika koji je u kontinuitetu bio prisutan i koji je bio uključen u razgovore o pametnoj specijalizaciji je bio 40 i **indeksiran je 51 pojam.** Uzorak je homogen.

Procedura prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni slanjem online upitnika na adrese ispitanika iz sektora države, privrede, akademske zajednice i civilnog sektora. Za civilni sektor, korišćena je baza i mreža lokalnih veća Evropskog pokreta u Srbiji, kao i baza Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji.

Za sektor države, korišćeni su kontakti koje je ustupila Stalna konferencija gradova i opština, sekcija za KLER. Sektor privrede je obuhvaćen preko Regionalnih privrednih komora.

Akadska zajednica je obuhvatila Univerzitet u Kragujevcu, Univerzitet u Novom Pazaru i mejlovi sa priloženim pismom i informacijama o projektu su prosleđeni rektoratu u Kragujevcu i Novom Pazaru.

Opis instrumenata

Instrument koji je korišćen za istraživanje je upitnik, struktuiran iz nekoliko delova. Prvi deo se je odnosio na demografske karakteristike ispitanika: pol, zanimanje, godine života, okrug u kome žive, samoprocenu materijalnog stanja. Drugi deo upitnika se odnosio na pitanja čiji su odgovori služili za izračunavanje Hofstedeovih dimenzija kulture (distanca moći i izbegavanje neizvesnosti). Treći deo se odnosio na ocenu zadovoljstva saradnjom sa akterima unutar istog heliksa, kao i procenu stepena zadovoljstva saradnjom sa akterima iz drugih heliksa. Četvrti deo se odnosio na saznanja o pametnoj specijalizaciji, kao i o uključenosti u proces preduzetničkog otkrivanja. Peti deo čine pitanja koja su kontrolnog karaktera, kao i pitanja koja služe u svrhe korigovanja nalaza.

Mapiranje aktera koji bi u regionu Šumadije i Zapadne Srbije mogli biti ključni u procesu izrade strategije pametne specijalizacije za taj region, zahteva i poznavanje konteksta u kome bi se takva strategija izradila, ali i primenila.

Analiza konteksta razumeva se otkrivanjem dimenzija kulture posmatranog regiona. Pretpostavili smo hipotezu heterogenosti. Prema hipotezi heterogenosti institucije koje se nalaze u regionu Šumadije i Zapadne Srbije (u daljem tekstu ŠiZS) se drugačije struktuiraju u odnosu na institucije u Srbiji.

Način da se otkriju implicitne forme struktuiranja institucija u regionu ŠiZS je merenje dimenzija kulture aktera četvorstrukog heliksa: distance moći i izbegavanja neizvesnosti. Hofstede ukazuje da su dve dimenzije ključne kada je u pitanju funkcionisanje institucija, a to su distanca moći i izbegavanje neizvesnosti. U narednom delu teksta ukazuje se na operacionalizaciju navedenih dimenzija kroz pitanja koja su postavljena u upitniku (Hofstede, Values Survey Module 1994 Manual, 1994); (Hofstede, 2001).

Distanca moći je mera uticaja između nadređenog i podređenog, potencijal da se determiniše odnosno usmerava u određenoj meri ponašanje druge osobe, to jest drugih osoba. Distanca moći je dimenzija koja ukazuje na „stepen u kome manje moćni članovi institucija i organizacija unutar jedne države očekuju i prihvataju da je moć u tom društvu nejednako raspodeljena.“ (Hofstede, 2001, p. 46)¹

Hofstede je u svom istraživanju distancu moći kao dimenziju operacionalizovao preko pitanja koja su u ovom istraživanju postavljena menadžerima i zaposlenima u dve grupe posmatranih preduzeća u AP Vojvodini:

- 1) Koliko se često u Vašem preduzeću susrećete sa problemima zaposlenih da se plaše da izraze neslaganje sa svojim rukovodiocem?
- 2) Molimo Vas da obeležite rukovodioca s kojim biste voleli da radite: Autokratski, Paternalistički, Konsultativni i Demokratski.
- 3) Molimo Vas da procenite kom od napred navedenih tipova rukovodilaca pripada Vaš akutelni rukovodilac?

Jedno od pitanja koje istražuje distancu moći je projekтивно pitanje tipa „Koliko često u vašem iskustvu se javljaju sledeći problemi: zaposleni se plaše da izraze svoje neslaganje sa menadžerima“. Ispitanici su pitani projektivnim pitanjem i zamoljeni su da odgovore u skladu sa sopstvenim osećanjem za učestalost pojavljivanja navedenih problema. Od njih se nije tražilo da kažu koliko se često to njima dešava.

Druga dva pitanja koja definišu ovu dimenziju obezbeđuju informacije o odnosima između rukovodilaca i zaposlenih. Hofstede je na osnovu četiri tipa menadžera (autokrate, ubeđivačkog, participativnog i demokratskog) ispitanicima ponudio da odrede tip menadžera sa kojim bi voleli da rade, kao i da odrede tip menadžera kome pripada njihov aktuelni menadžer.

Dok se prva dva pitanja odnose na način na koji ispitanici percipiraju njihov dnevni rad, treće pitanje se odnosi na njihove preferencije o pitanju idealnog posla i idealnih radnih uslova. I Hofstedeovo istraživanje je pokazalo da postoji uska veza između stvarnosti koja se percipira i stvarnosti koja se priželjkuje.

Izbegavanje neizvesnosti se može definisati kao stepen u kome se članovi neke kulture osećaju uplašeno od situacija koje su dvosmislene i nepoznate. Taj osećaj se „između ostalih, izražava prisustvom stresa i potrebom za predvidljivošću: u potrebi za postojanjem kako pisanih, tako i nepisanih pravila.“ (Hofstede, 2001, p. 187)²

Izbegavanje neizvesnosti je u istraživanju Hofstede operacionalizovao putem tri pitanja koja su postavljena ispitanicima u ovom istraživanju:

- 1) Pravila preduzeća ne bi trebalo kršiti, čak i u situaciji kada zaposleni misli da je to u najboljem interesu preduzeća.
- 2) Koliko dugo ćete po Vašem mišljenju još raditi u ovom preduzeću?
- 3) Koliko često se osećate nervoznim i napetim na poslu?

¹ Geert Hofstede. (2001). Culture's Consequences, Second edition, SAGE Publications, London;

² Isto;

Neslaganje sa stavom da pravila preduzeća ne bi trebalo da budu prekršena, pa čak i u situaciji kada zaposleni misli da je to u najboljem interesu preduzeća – indikator je tolerantnosti ka neizvesnosti. Poštovanje pravila preduzeća i stabilnost zaposlenja su dva načina izbegavanja neizvesnosti u preduzećima.

Na osnovu vrednosti indeksa (power distance index u daljem tekstu PDI) PDI i (uncertainty avoidance index – u daljem tekstu UAI) UAI Hofstede je ukazao kakvi sve implicitni modeli organizovanja mogu da se očekuju u kulturama koje odlikuju visoka kombinacija PDI i UAI (piramida), niska PDI i jaka UAI (dobro podmazana mašina), niska PDI i slaba UAI (village market) i visoka PDI i niska UAI (familija).

Kada je u pitanju Srbija, implicitni model organizovanja preduzeća u Srbiji je prema Hofstedeu piramida (visoka distanca moći i visok nivo izbegavanja neizvesnosti utiče na to da zaposleni organizaciju vide kao „piramidu”).

Institucije se u svom poslovanju suočavaju sa dva centralna pitanja, a to su pitanja ko će donositi odluke (odnovo kako će moć u organizaciji biti distribuirana) i pitanje kako se suočavati sa neizvesnošću, odnosno kako kontrolisati neizvesnost.

VI. Analiza podataka

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

1. Nalazi za akademsku zajednicu

i. Demografske karakteristike

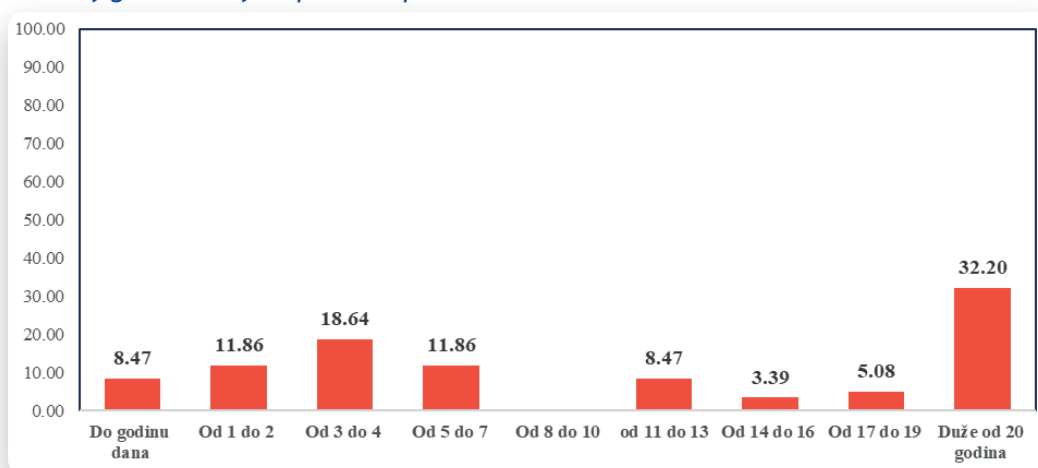
Veličina uzorka i responzivnost

Ispitanici iz akademskog sektora čine 52,67% ukupnog uzorka. Kada je u pitanju samo uzorak koji je planiran za ovaj sektor (mali uzorak od 30 ispitanika), potrebno je naglasiti visok stepen responzivnosti i činjenicu da je upitnike popnilo 59 ispitanika.

Broj godina koje ispitanici provode u akademskom sektoru

Jedna trećina ispitanika provodi više od 17 godina na radu u akademskom sektoru (37,28%). Od toga čak 32,20% ispitanika radi u akademskom sektoru duže od 20 godina.

Ilustracija 6 Broj godina koje ispitanici provode u akademskom sektoru

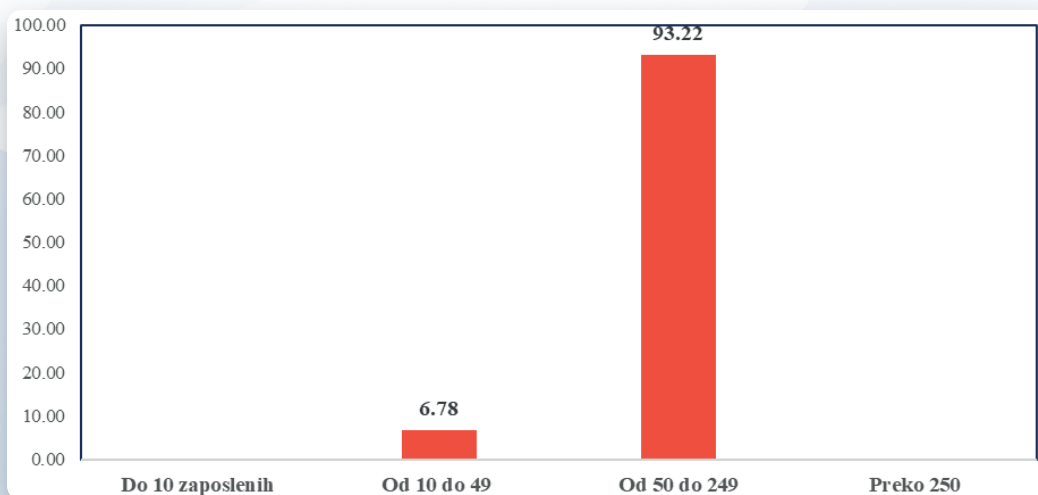

Izvor: Kalkulacija autora

Broj zaposlenih u institucijama u akademskom sektoru

Većina ispitanika iz akademskog sektora (93,22%) navodi kako radi u institucijama veličine od 50-249 zaposlenih. Svega 6,78% ispitanika navodi kako radi u institucijama koje zapošljavaju od 10 do 49 zaposlenih.

Ilustracija 7 Broj zaposlenih u posmatranim institucijama u akademskom sektoru

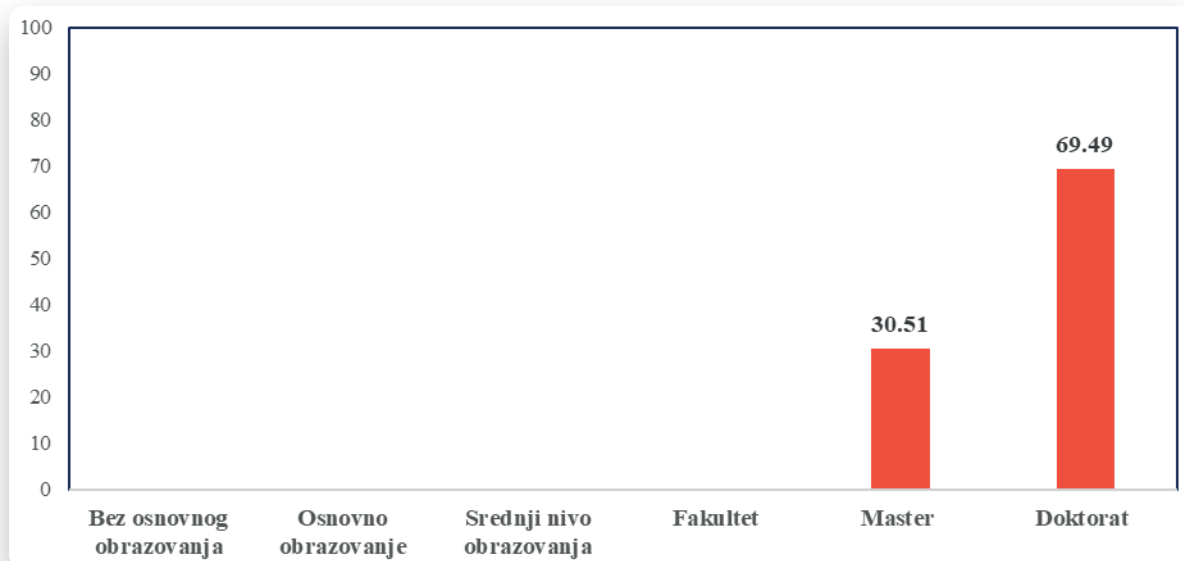
Izvor: Kalkulacija autora

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Nivo kvalifikacija zaposlenih u akademskom sektoru

Natpolovična većina ispitanika u akademskom sektoru (69,49%) ima završen doktorat. Master studije ima završeno 30,51% ispitanika.

Ilustracija 8 Nivo kvalifikacija zaposlenih u akademskom sektoru

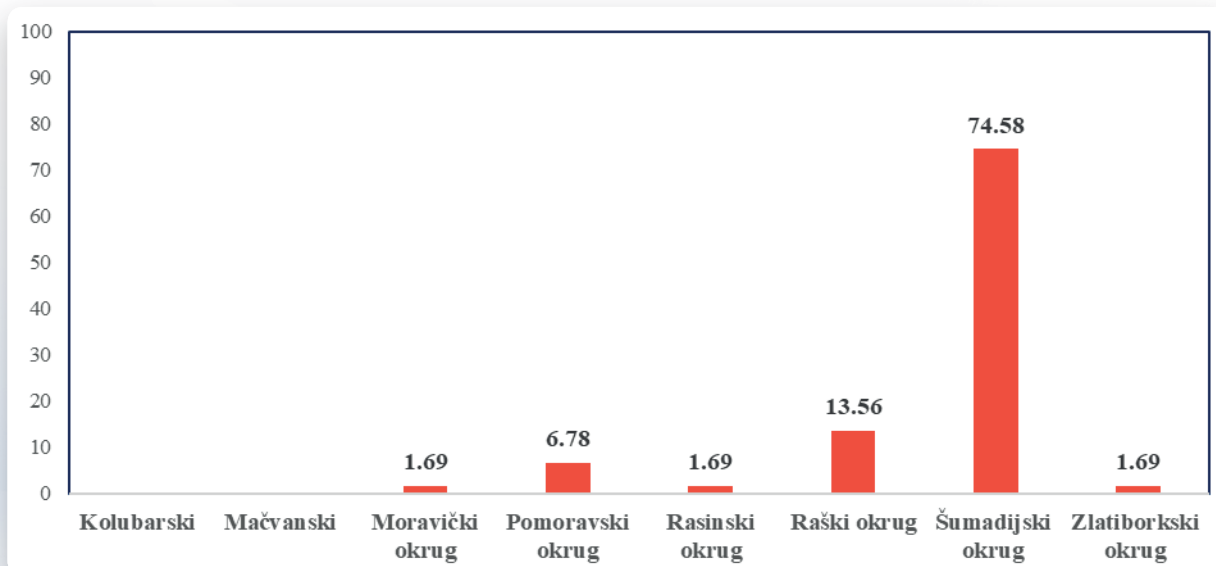

Izvor: Kalkulacija autora

Distribucija akademskim institucija po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Natpolovična većina posmatranih akademskih institucija (74,58%) skoncentrisana je u Šumadijskom okrugu. U Raškom okrugu mapirano je 13,56% akademskih institucija. U Kolubarskom i Mačvanskom okrugu ne beleži se responzivnost.

Ilustracija 9 Distribucija akademskih institucija po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

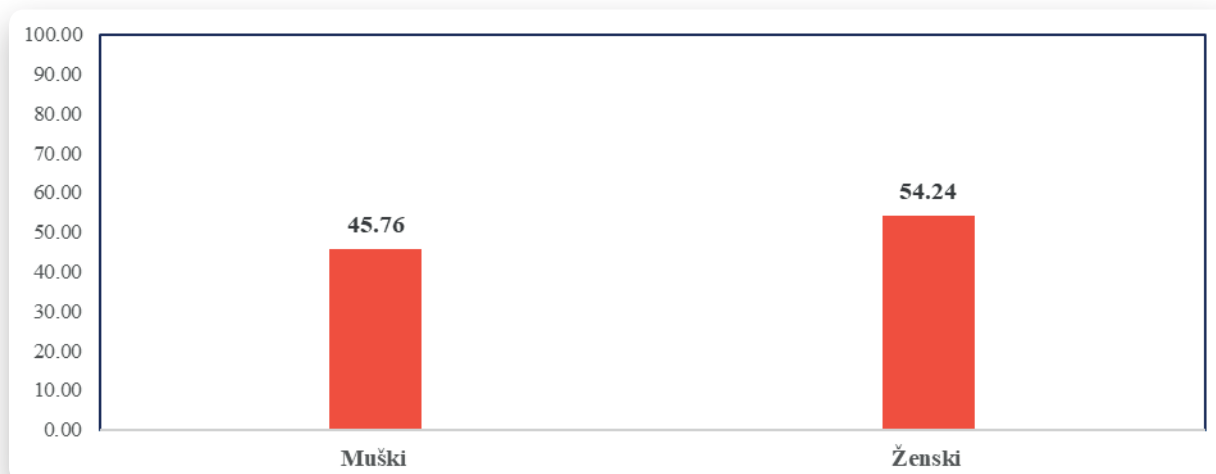
Izvor: Kalkulacija autora

Pol ispitanika

Natpolovičnu većinu ispitanika u akademskom sektoru čine žene (54,24%). Muškog pola je 45,76% ispitanika, zaposlenih u akademskom sektoru.

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Ilustracija 10 Pol ispitanika

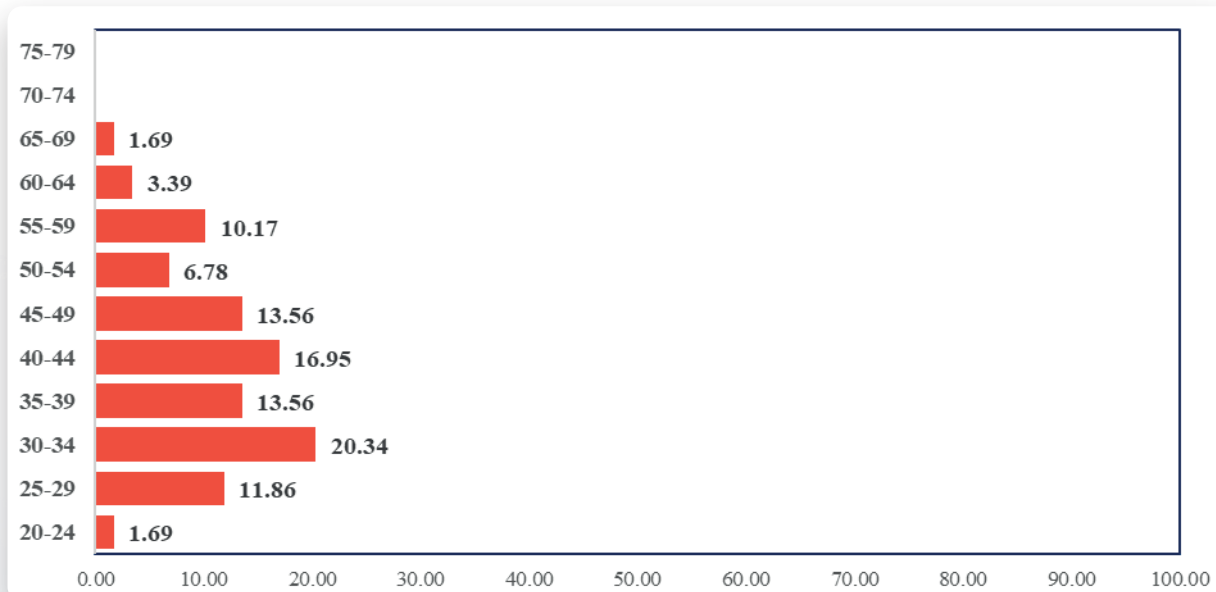

Izvor: Kalkulacija autora

Godine života ispitanika u akademskom sektoru

Starosna struktura ispitanika u posmatranom sektoru, ukazuje na 5,08% ispitanika starosti iznad 60 godina života. Trećina ispitanika (33,9%) je starosne dobi o 30 do 39 godina života. Udeo ispitanika starosne dobi od 20-29 godine života je 13,55%.

Ilustracija 11 Starosna struktura ispitanika u posmatranim institucijama u akademskom sektoru

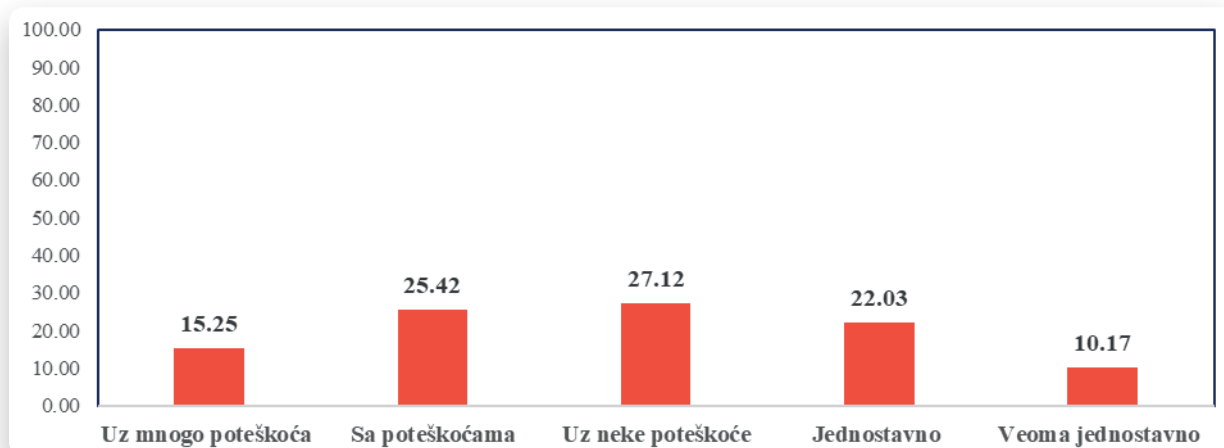

Izvor: Kalkulacija autora

Zaposleni u akademskim institucijama i mogućnost da „spajaju kraj sa krajem“

Trećina zaposlenih u akademskim zajednicama (32,20%) jednostavno i „veoma jednostavno“ spaja „kraj sa krajem“. Natpolovična većina ispitanika (52,54%) u akademsko sektoru „sa poteškoćama“ i „uz neke poteškoće“ spaja „kraj sa krajem“, dok 15,25% ispitanika „uz mnogo poteškoća“ spaja „kraj sa krajem“.

Ilustracija 12 Zaposleni u akademskim institucijama i spremnost da spajaju "kraj sa krajem"

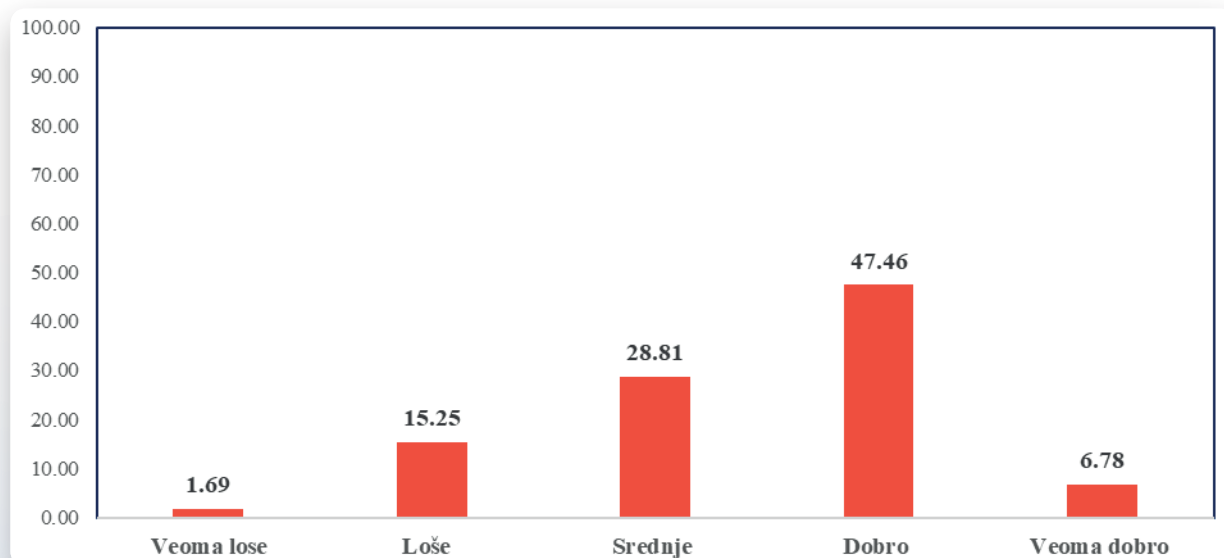

Izvor: Kalkulacija autora

Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u akademskom sektoru u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Natpolovična većina ispitanika u akademskom sektoru (54,24%) procenjuje svoje materijalno stanje kao „dobro“ (47,46%) i „veoma dobro“ (6,78%). Ispitanici koji svoje materijalno stanje procenjuju kao „loše“ i „veoma loše“ čine 16,94% uzorka. Nešto manje od trećine ispitanika, zaposlenih u akademskom sektoru svoje materijalno stanje procenjuje kao „dobro“ (28,81%).

Ilustracija 13 Samoprocena materijalnog stanja ispitanika u akademskom sektoru

Izvor: Kalkulacija autora

ii. Dimenzije kulture

Dimenzije kulture organizacija u akademskom sektoru u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

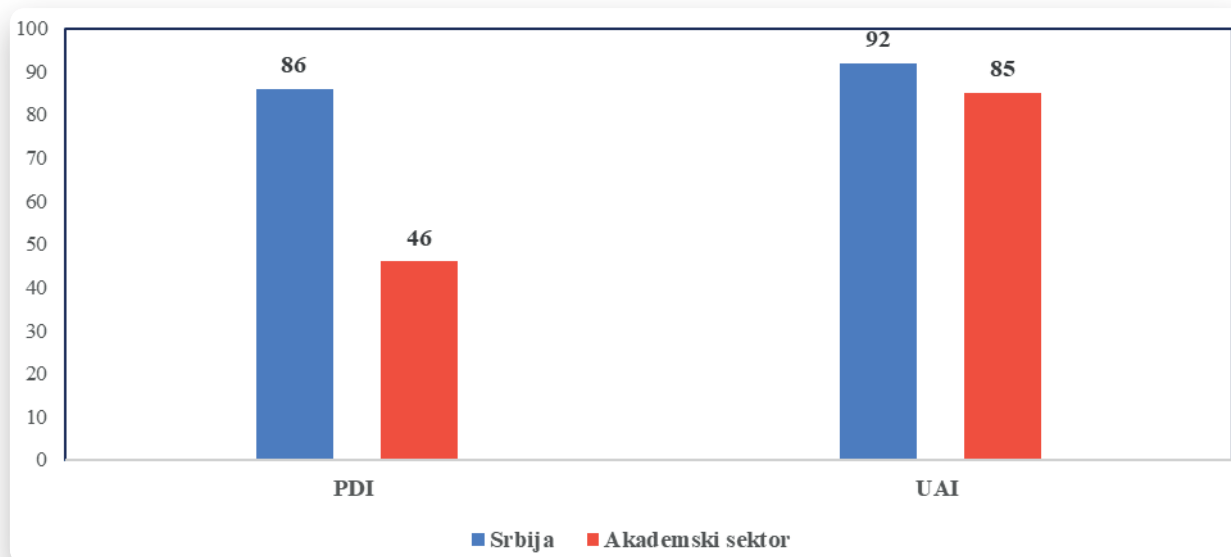
Dimenzije kulture akademskog sektora divergiraju od dimenzija kulture za Srbiju, što utiče i na činjenicu da se akademske institucije struktuiraju u formi „dobro podmazane mašine“, budući da ih odlikuje niska distanca moći i visoko izbegavanje neizvesnosti.

Navedeni nalazi utiču na tip strategije zagovaranja, kao i na instrumente, budući da će poruke biti usmerene ka operativnom jezgru, koje čini ključni deo organizacije, da će se insistirati da principi

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

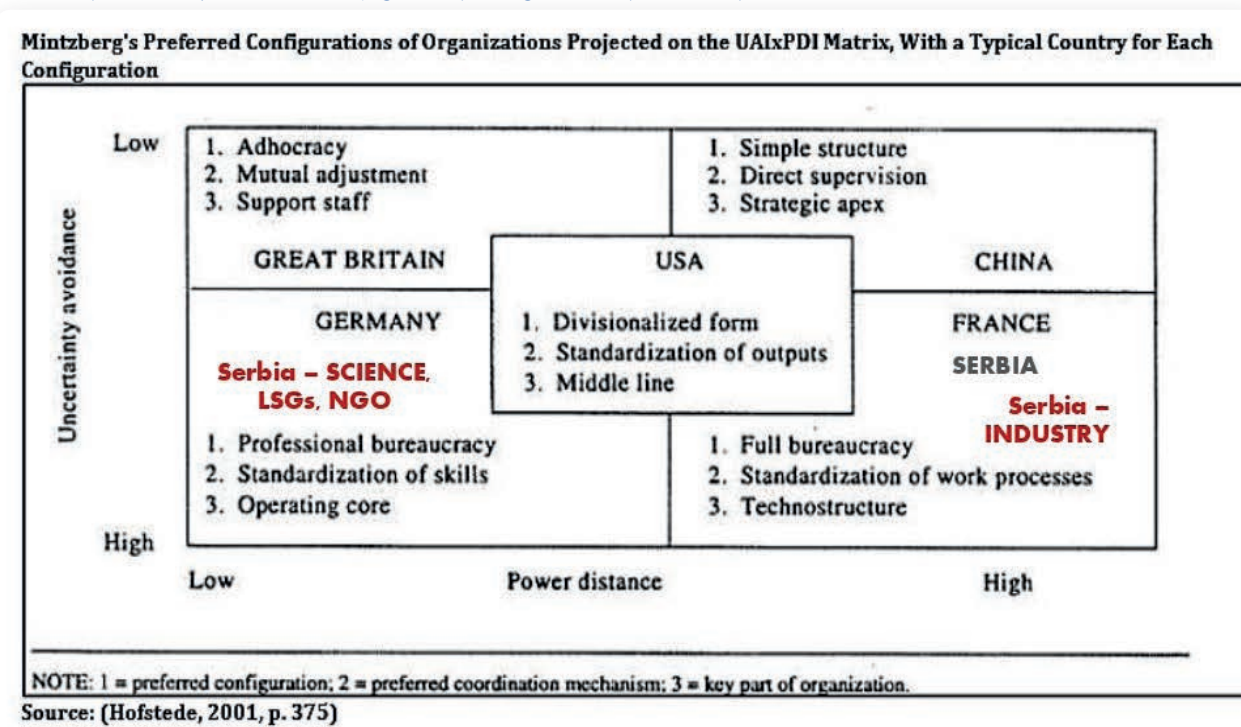
S3 i EDP budu ugrađeni u procese standardizacije veština koje su preferirani koordinacioni mehanizam, kao i da će se voditi računa o tome da je preferirana konfiguracija profesionalna birokratija.

Ilustracija 14 Dimenzije kulture akademskog sektora

Izvor: Kalkulacija autora

Ilustracija 15 Preferirane konfiguracije organizacija u Srbiji i akademskom sektoru

Izvor: Kalkulacija autora, adaptirano prema (Hofstede, Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations, 2001, p. 375)

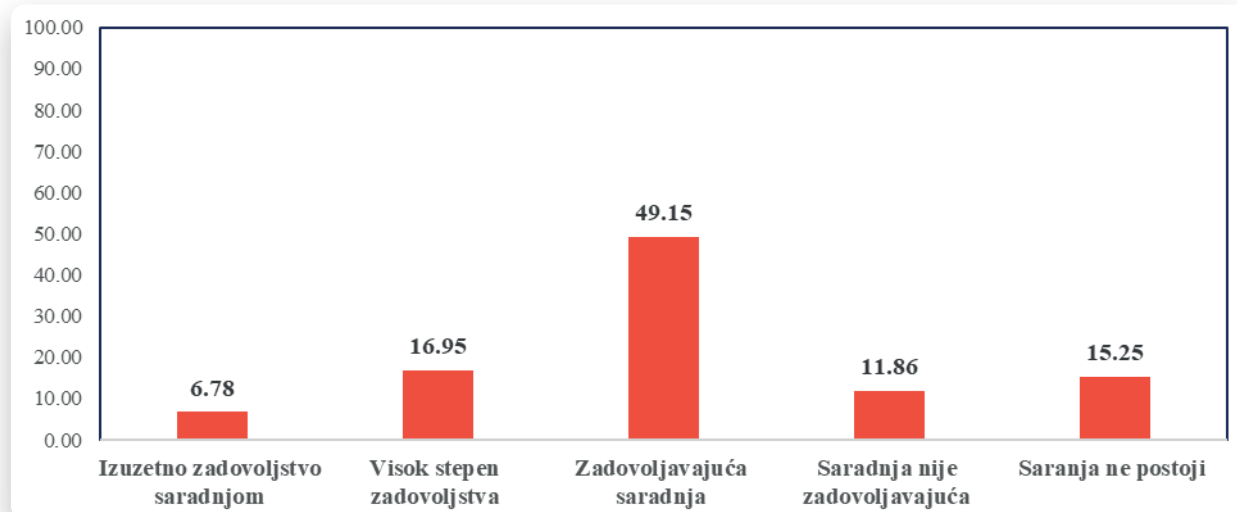
iii. Stepen zadovoljstva saradnjom

Stepen zadovoljstva saradnjom sa organizacijama civilnog društva

Ispitanici iz akademskog sektora izražavaju da postoji visok stepen zadovoljstva (16,65%) i izuzetno zadovoljstvo (6,78%) saradnjom sa organizacijama civilnog društva. Čak 49,15% ispitanika izjavljuje da je saradnja sa organizacijama civilnog društva „zadovoljavajuća“.

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije • Valentina Ivanić

Ilustracija 16 Zadovoljstvo stepenom saradnje sa organizacijama civilnog društva

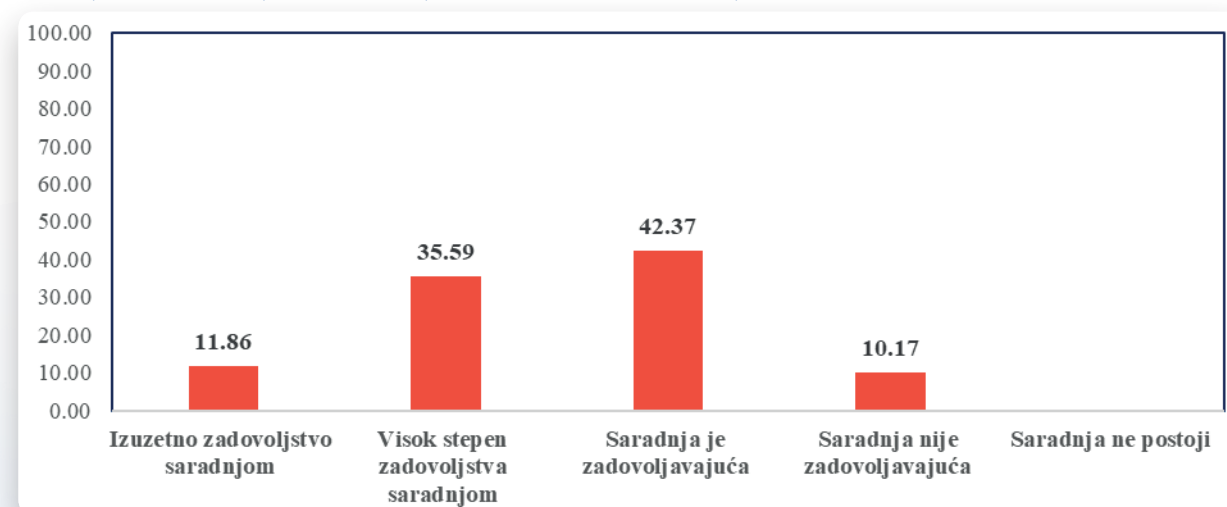

Izvor: Kalkulacija autora

Stepen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom

Skoro 47,45% ispitanika izražava „izuzetno zadovoljstvo“ i „visok stepen zadovoljstva“ saradnjom sa institucijama u akademskom sektoru. Ne postoji ni jedan ispitanik koji konstatuje da „saradnja ne postoji“. Ispitanici koji tvrde da saradnja „nije zadovoljavajuća“ čine 10,17% uzorka. Saradnju sa drugim akademskim institucijama kao „zadovoljavajućom“ ocenjuje 42,37% ispitanika.

Ilustracija 17 Zadovoljstvo saradnjom sa akademskom zajednicom

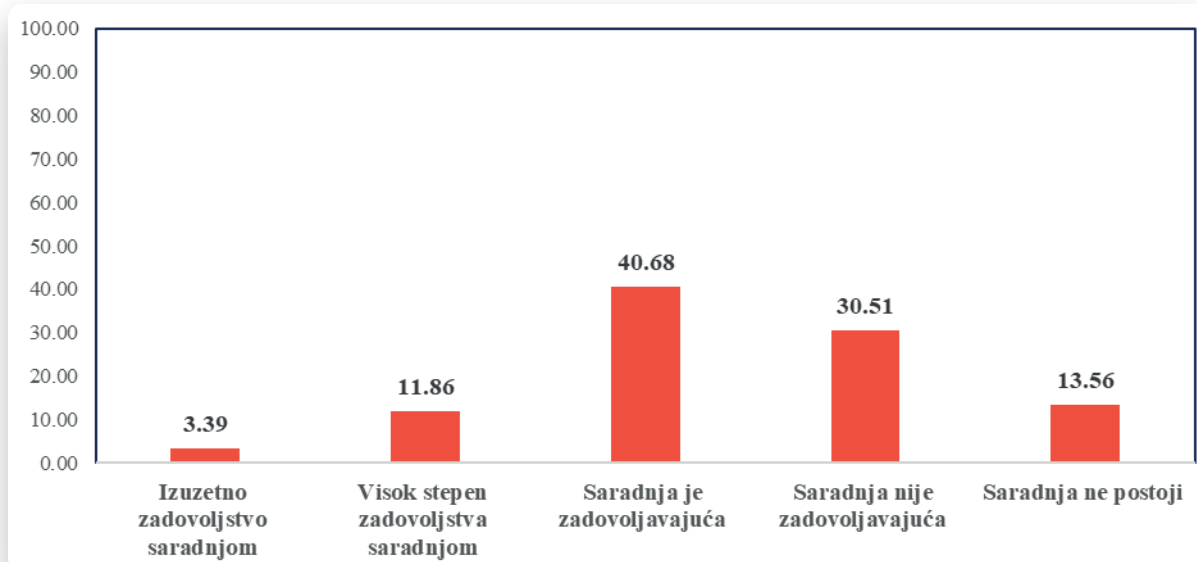

Izvor: Kalkulacija autora

Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom

Ispitanici iz akadmske zajednice saradnju sa privredom ocenjuju kao zadovoljavajuću (40,68%). Skoro trećina ispitanika angažovanih u akademskoj zajednici ocenjuje da saradnja sa privredom „nije zadovoljavajuća“ (30,51%). 15,25% ispitanika izražava „izuzetno zadovoljstvo“ saradnjom sa privredom, odnosno „visok stepen zadovoljstva“ (11,86%).

Ilustracija 18 Zadovoljstvo saradnjom sa privredom

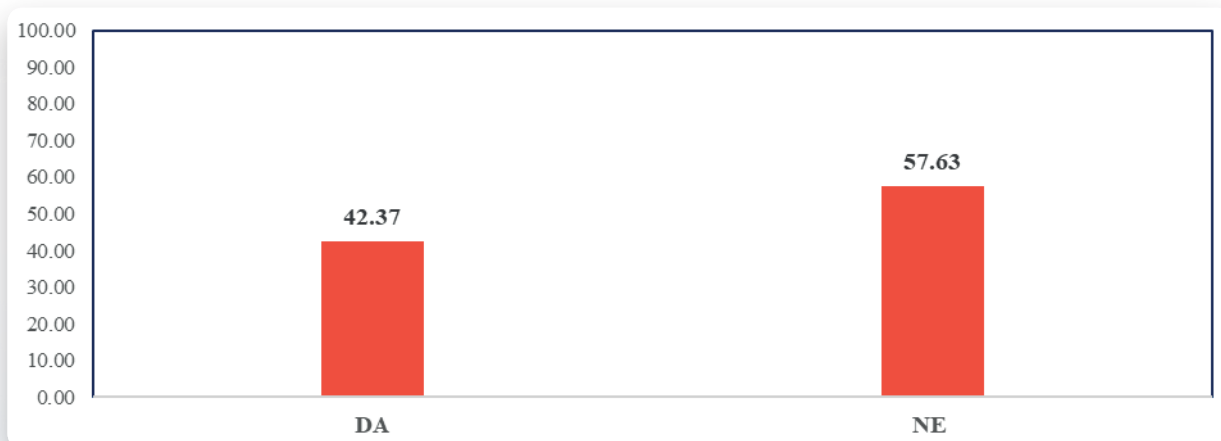
Izvor: Kalkulacija autora

iv. Pametna specijalizacija i EDP

Da li su ispitanici čuli za pojam pametna specijalizacija

Natpolovična većina ispitanika (57,63%) zaposlenih u akademskoj zajednici nije čula za pojam pametne specijalizacije. Za pojam pametna specijalizacija je čulo 42,37% ispitanika iz akademske zajednice.

Ilustracija 19 Da li su ispitanici čuli za pojam pametna specijalizacija

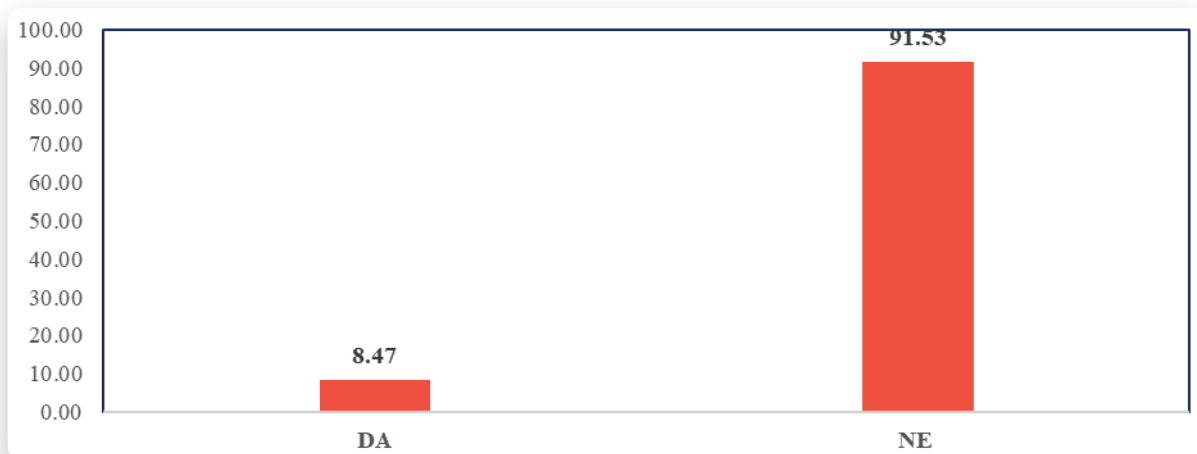

Izvor: Kalkulacija autora

Da li ste bili uključeni u proces preduzetničkog otkrivanja

Svega 8,47% ispitanika angažovanih u akademskoj zajednici u regionu Šumadije i Zapadne Srbije je bilo uključeno u proces preduzetničkog otkrivanja, prilikom pripreme Strategije pametne specijalizacije za Republiku Srbiju.

Ilustracija 20 Uključenost ispitanika u proces preduzetničkog otkrivanja

Izvor: Kalkulacija autora

2. Nalazi za organizacije civilnog društva

i. Demografske karakteristike

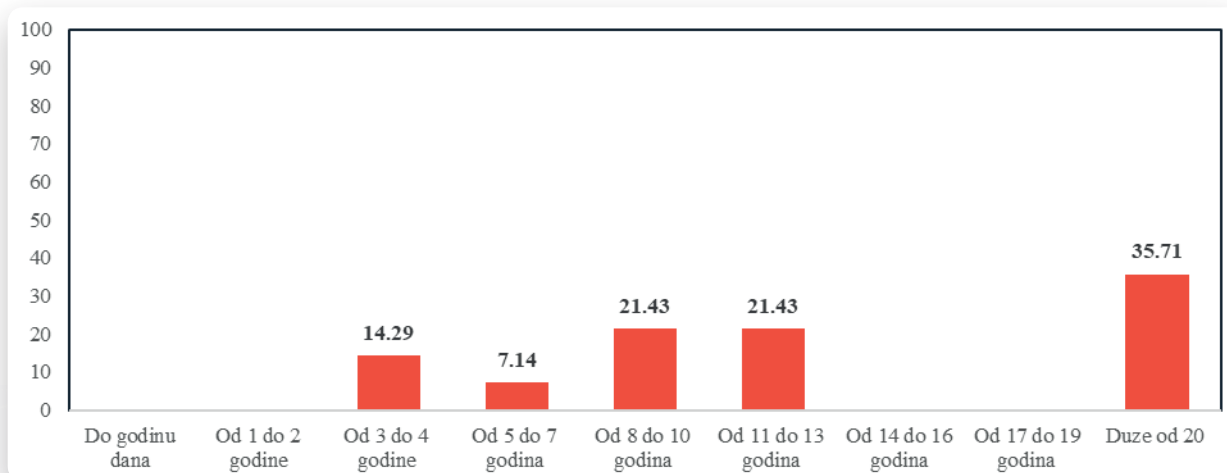
Veličina uzorka i responzivnost

Broj organizacija civilnog društva je 14, od ukupno 111 institucija u uzorku. Navedeno čini 12,61% uzorka. Planiran je uzorak od 30 organizacija civilnog društva (u daljem delu teksta OCD). Responzivnost OCD je 46,67%.

Broj godina koje zaposleni provode u organizacijama civilnog društva

Trećina ispitanika je u posmatranim OCD u regionu Šumadije i Zapadne Srbije provela duže od 20 godina (35,71%), od 3 do 4 godine u OCD u istom regionu provelo je 14,29% ispitanika, dok je od 8 do 13 godina u OCD provelo 42,86% ispitanika.

Ilustracija 21 Broj godina provedenih na radu u OCD

Izvor: Kalkulacija autora

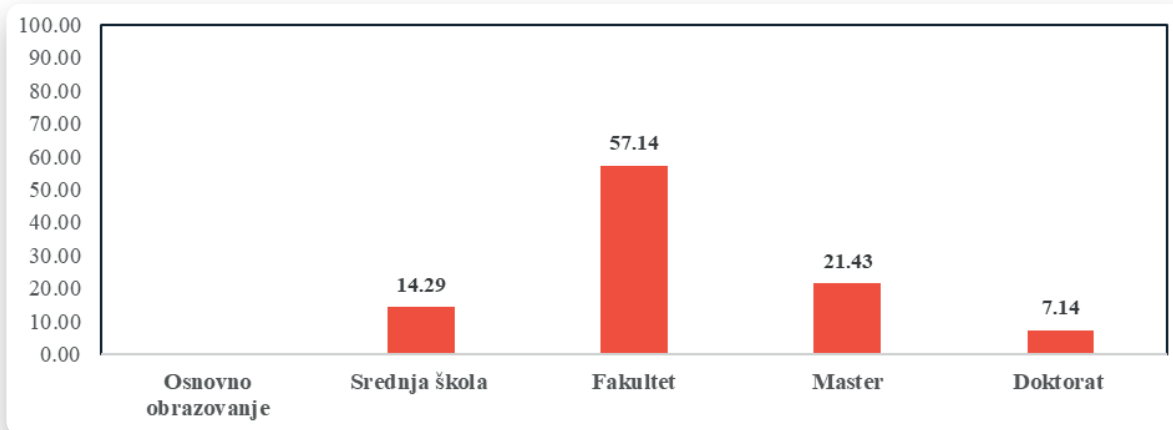
Broj zaposlenih u organizacijama civilnog društva

U gotovo svim posmatranim OCD broj zaposlenih je do deset osoba. Samo za jednu OCD ispitanici navode da ima od 11 do 49 zaposlenih.

Nivo kvalifikacija zaposlenih u organizacijama civilnog društva

Natpolovična većina ispitanika iz sektora OCD ima fakultetsko obrazovanje (57,14%), master ima 21,43% ispitanika, doktorat 7,14% ispitanika, dok 14,29% ima završenu srednju školu.

Ilustracija 22 Nivo kvalifikacija zaposlenih u OCD

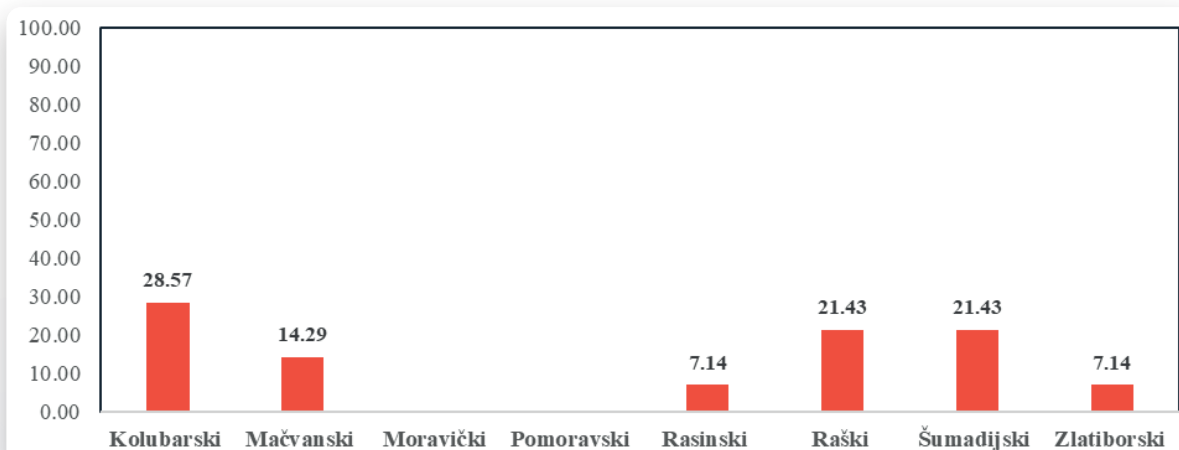

Izvor: Kalkulacija autora

Distribucija organizacija civilnog društva po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Organizacije civilnog društva obuhvaćene istraživanjem su skoncentrisane u Kolubarskom okrugu (28,57%), Raškom (21,43%), Šumadijskom (21,43%), Mačvanskom (14,29%) i Rasinskom (7,14%) i Zlatiborskom (7,14%). OCD iz Moravičkog i Pomoravskog okruga nisu bile respozivne.

Ilustracija 23 Organizacije civilnog društva po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

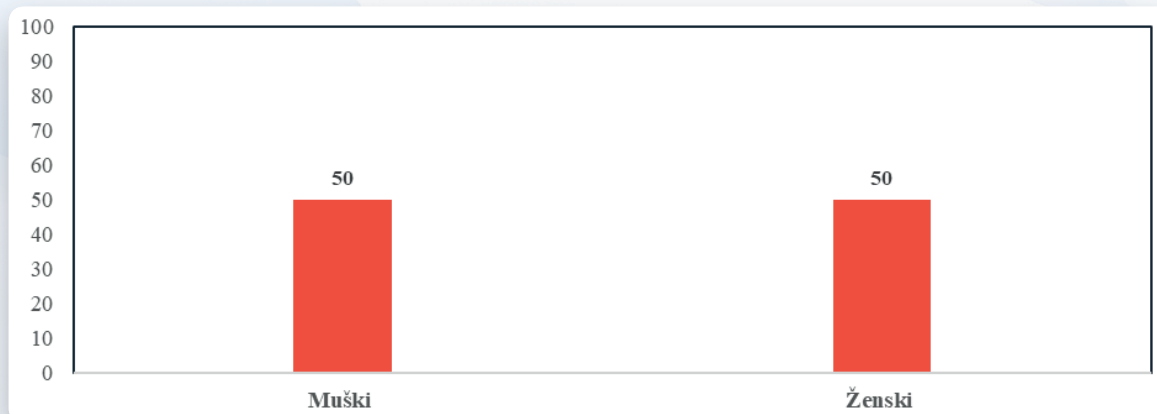

Izvor: Kalkulacija autora

Pol ispitanika

Ispitanike u organizacijama civilnog društva čini 50% muškaraca i 50% osoba ženskog pola.

Ilustracija 24 Pol ispitanika

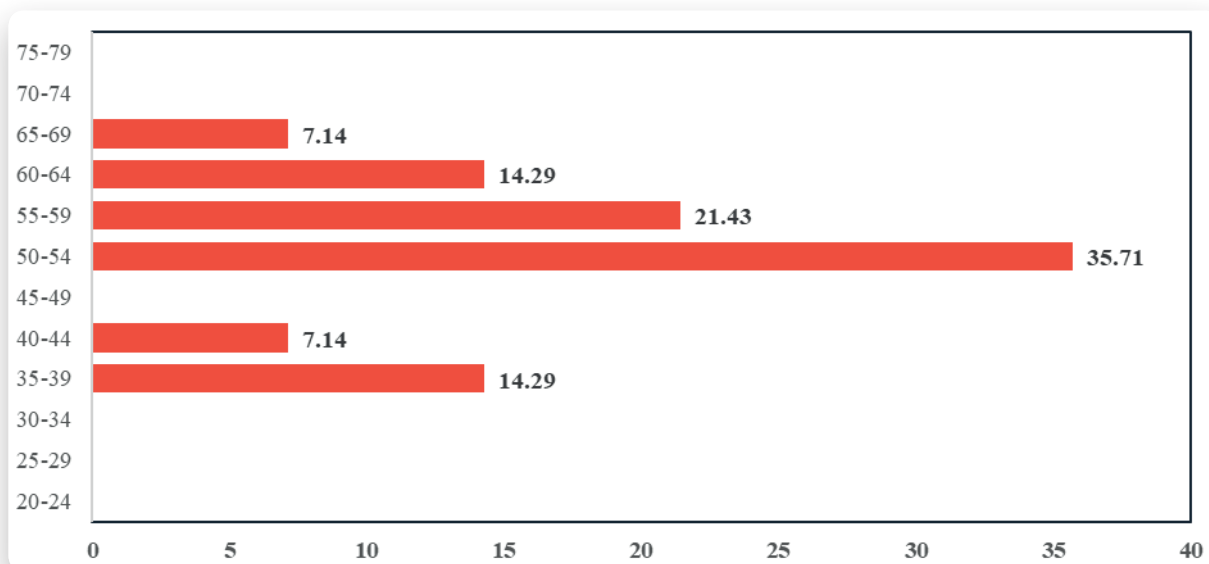
Izvor: Kalkulacija autora

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Godine života ispitanika u organizacijama civilnog društva

U posmatranim organizacijama civilnog društva, ispitanici se prema godinama života svrstavaju u 35,71% ispitanika u rasponu od 50-54 godine života, 21,43% ispitanika u rasponu od 55-59 godina života, 14,29% ispitanika u rasponu od 60-64 godine života, kao i 7,14% ispitanika u rasponu od 65-69 godina života. Interesantan podatak je da u rasponu od 35-39 godina života ima svega 14,29% ispitanika, kao i u rasponu od 40-44 godine života, gde ima svega 7,14% ispitanika. Nema ispitanika starijih od 70 godina života zaposlenih u organizacijama civilnog društva. Takođe, nema ni ispitanika koji pripadaju rasponima 20-24, 25-29, kao i 30-34 godine života. Zapravo, nema ispitanika koji imaju manje od 34 godine života.

Ilustracija 25 Godine života ispitanika u organizacijama civilnog društva

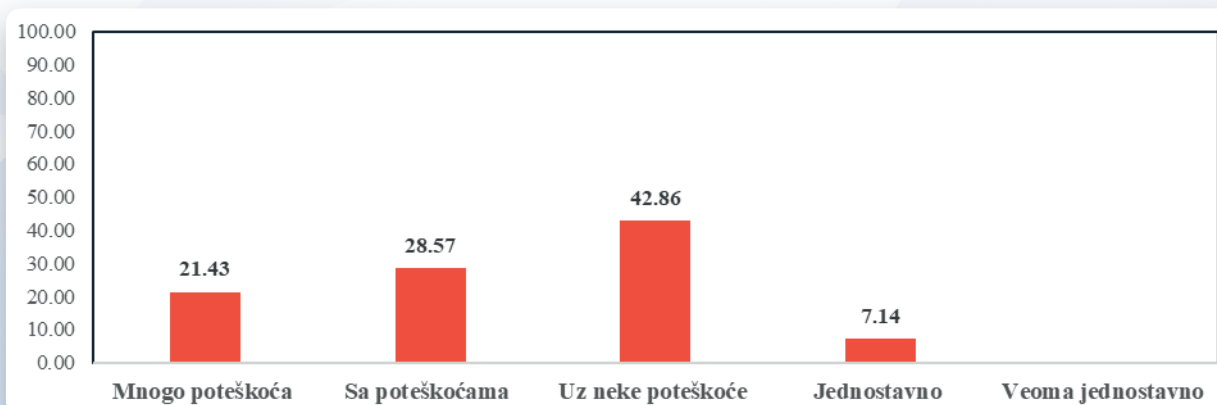

Izvor: Kalkulacija autora

Zaposleni u organizacijama civilnog društva i mogućnost da „spajaju kraj sa krajem“

Ne postoje ispitanici koji su zaposleni u organizacijama civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije, koji „veoma jednostavno“ mogu da spajaju „kraj sa krajem“. Svega 7,14% ispitanika izjavljuje da jednostavno spaja kraj sa krajem, dok se 42,86% ispitanika opredeljuje da na pomenuto pitanje odgovori da kraj sa krajem spaja „uz neke poteškoće“. Sa poteškoćama, kraj sa krajem spaja 28,57% ispitanika, dok 21,43% ispitanika izjavljuje kako kraj sa krajem spaja „uz mnogo poteškoća“.

Ilustracija 26 Mogućnost da spajate „kraj sa krajem“

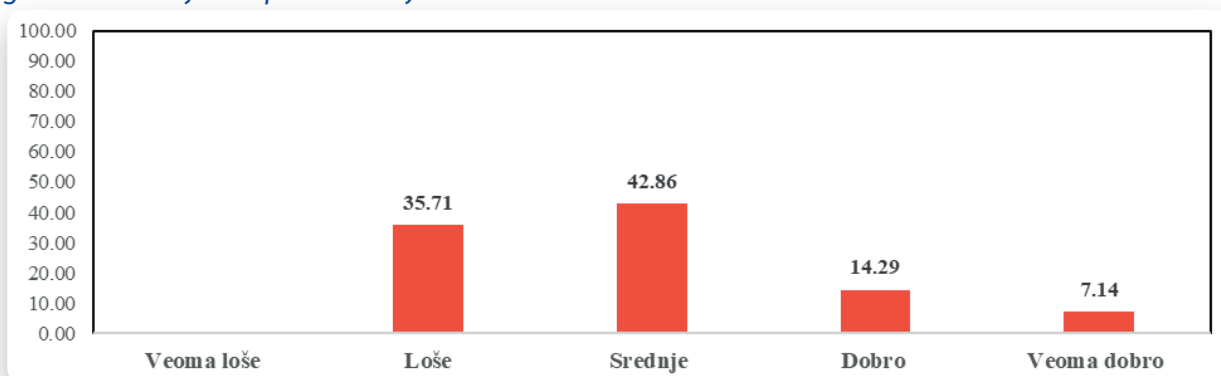

Izvor: Kalkulacija autora

Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u organizacijama civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Zaposelni u organizacijama civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije, na pitanje kako procenjuju svoje materijalno stanje, u procentu od 42,86% ocenjuju kao „srednje“. Kao „loše“ materijalno stanje, svoje materijalno stanje ocenjuje 35,71% ispitanika. Navodeći kako ne mogu da priušte sve što im je potrebno. Nema ispitanika koji svoje materijalno stanje procenjuju kao „veoma loše“, odnosno stanje u kome sebi i članovima svoje porodice ne mogu da priušte ni osnovno. Svega 14,29% ispitanika svoje materijalno stanje ocenjuje kao „dobro“, opisujući ga kao stanje u kome najčešće mogu da priušte sve što je potrebno, ali im se ipak dešava da nemaju dovoljno novca. Tek 7,14% ispitanika svoje materijalno stanje ocenjuje kao „veoma dobro“, navodeći kako sebi mogu da priušte i više od onoga što im je potrebno.

Ilustracija 27 Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u organizacijama civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

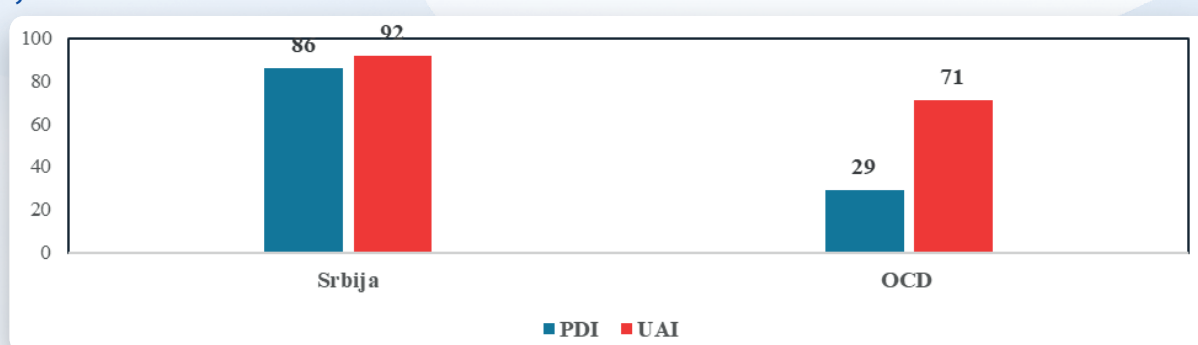
Izvor: Kalkulacija autora

ii. Dimenzije kulture

Dimenzije kulture organizacija civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Otkriveno je da organizaciona kultura OCD divergira u odnosu na organizacionu kulturu većine institucija u Srbiji. OCD pokazuju nisku distacnu moći (vrednost PDI indeksa je 29), što je znatno niže u odnosu na vrednost istog indeksa za Srbiju (86). Indeks izbegavanja neizvesnosti za OCD je niži (71) u odnosu na isti indeks za Srbiju (92). Navedeno sugerise i drugačije stukturiranje OCD u formi „dobro podmazane mašine“, što je divergiranje u odnosu na tipično strukturiranje institucija u Srbiji u formi „piramide“. Strategije zagovaranja će se u tom smislu prilagoditi i formi stukturiranja: operativnom jezgri, koje je ključni deo organizacije, koordinacionim mehanizmima (standardizaciji veština), ali i karakteristikama profesionalne birokratije.

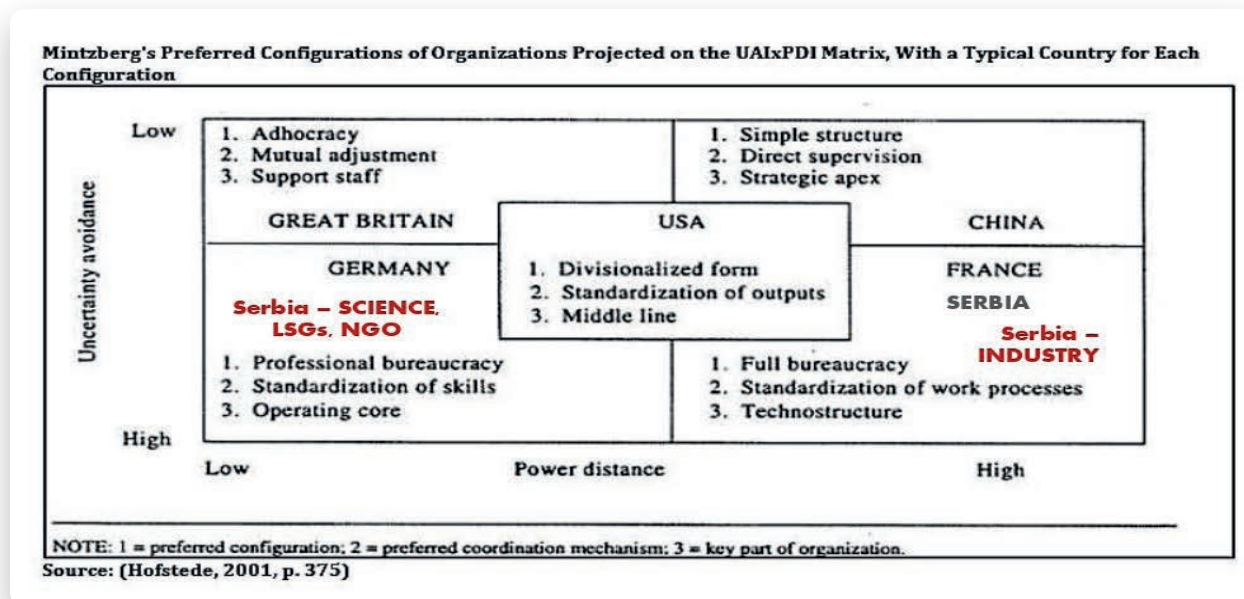
Ilustracija 28 Dimenzije kulture PDI i UAI organizacija civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Izvor: Kalkulacija autora

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Ilustracija 29 Preferirane konfiguracije organizacija u Srbiji i sektoru civilnog društva

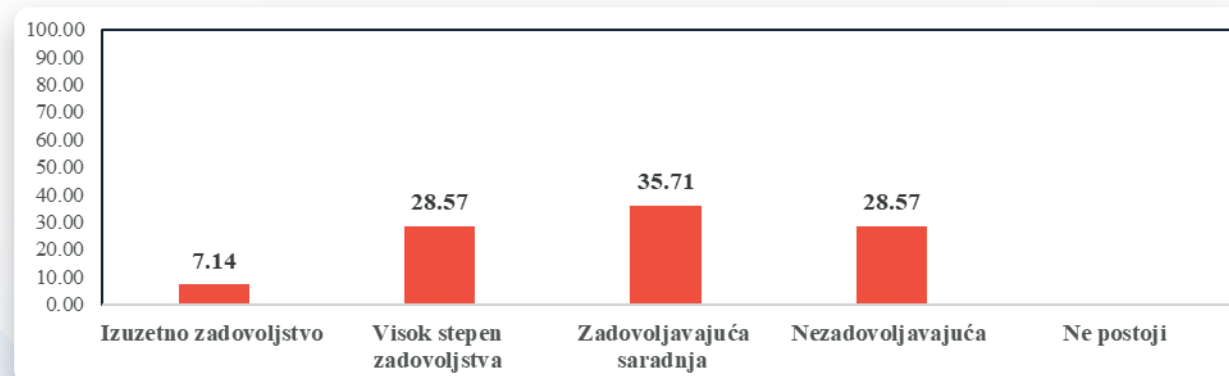
Izvor: kalkulacija autora, adaptirano prema (Hofstede, 2001, p. 375)

iii. Stepen zadovoljstva saradnjom

Stepen zadovoljstva saradnjom sa drugim organizacijama civilnog društva

Organizacije civilnog društva koje su posmatrane, ocenjuju saradnju sa drugim organizacijama civilnog društva zadovoljavajućom (35,71%). Ne postoje organizacije civilnog društva koje su posmatrane, da ne sarađuju sa drugim organizacijama civilnog društva. Izuzetno zadovoljstvo saradnjom sa OCD pokazuje 7,14% posmatranih OCD. Visok stepen zadovoljstva saradnjom sa drugim OCD iskazuje 28,57% posmatranih ispitanika.

Ilustracija 30 Stepen zadovoljstva saradnjom sa drugim organizacijama civilnog društva

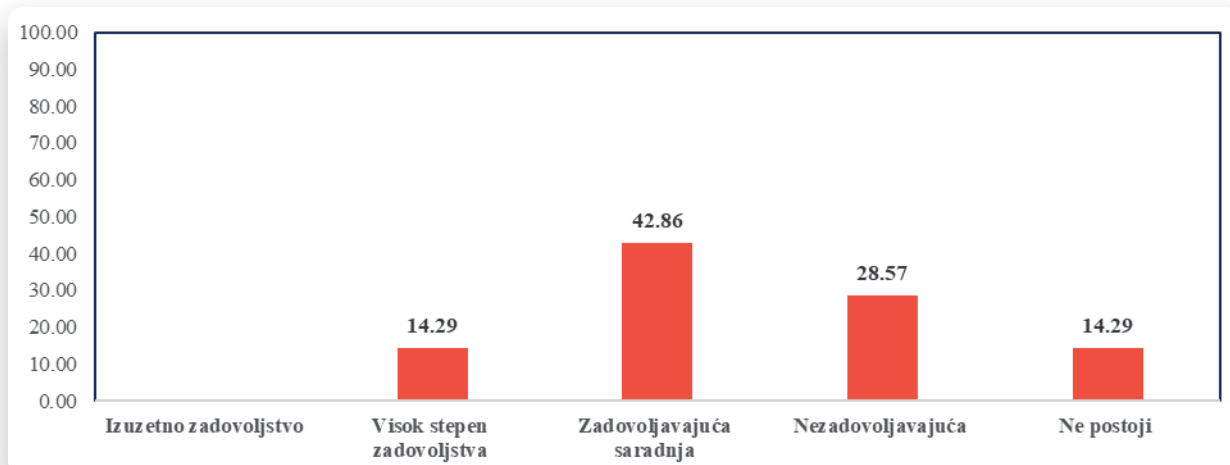

Izvor: Kalkulacija autora

Stepen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom

Saradnja organizacija civilnog društva sa akademskom zajednicom, prema 14,29% ispitanika ne postoji. Ne postoje ni ispitanici koji izražavaju izuzetno zadovoljstvo saradnjom sa akademskom zajednicom. Saradnju sa akademskom zajednicom, kao nezadovoljavajuću ocenjuje 28,57% ispitanika. Visok stepen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom izražava 14,29% ispitanika, dok istu vrstu saradnje zadovoljavajućom ocenjuje 42,86% ispitanika.

Ilustracija 31 Stepen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom

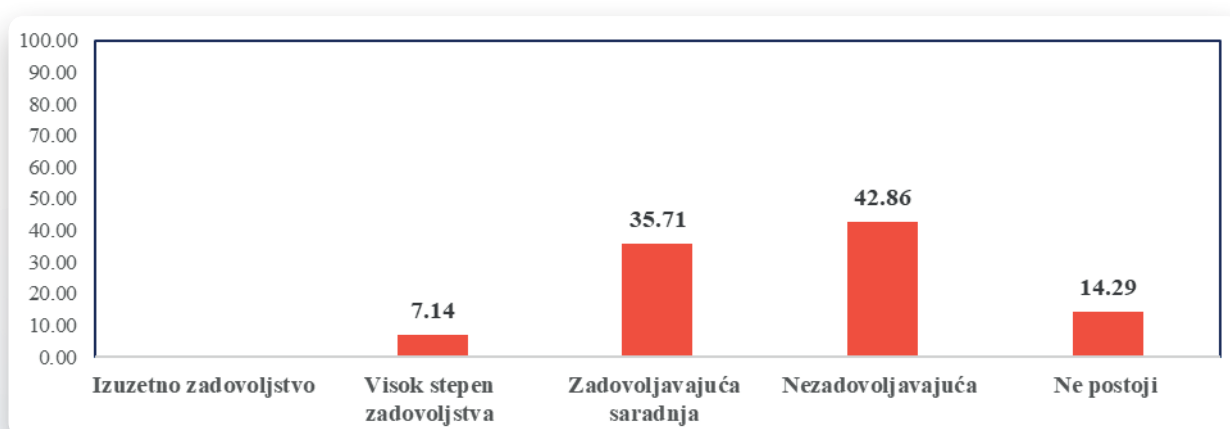

Izvor: Kalkulacija autora

Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom

Ispitanici su saradnju sa privredom ocenili kao nezadovoljavajuću (42,86%). Čak 14,29% ispitanika ocenjuje da saradnja sa privredom ne postoji. Ne postoje ispitanici koji saradnju sa privredom ocenjuju kao saradnju koju odlikuje izuzetno zadovoljstvo. Visok stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom ispoljava 7,14% ispitanika, dok saradnju sa privredom kao zadovoljavajuću ocenjuje 35,71% ispitanika.

Ilustracija 32 Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom

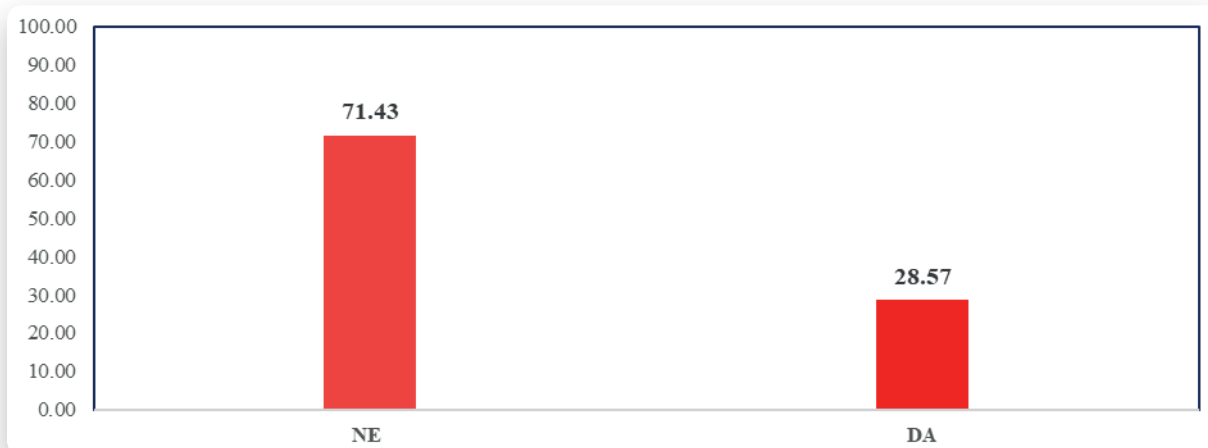
Izvor: Kalkulacija autora

iv. Pametna specijalizacija i EDP

Da li su ispitanici čuli za pojam pametna specijalizacija

Ispitanici iz sektora civilnog društva uglavnom nisu čuli za pojam pametna specijalizacija (71,43%). Svega 28,57% ispitanika je čulo za pojam pametna specijalizacija.

Ilustracija 33 Da li ste čuli za pojam pametna specijalizacija?

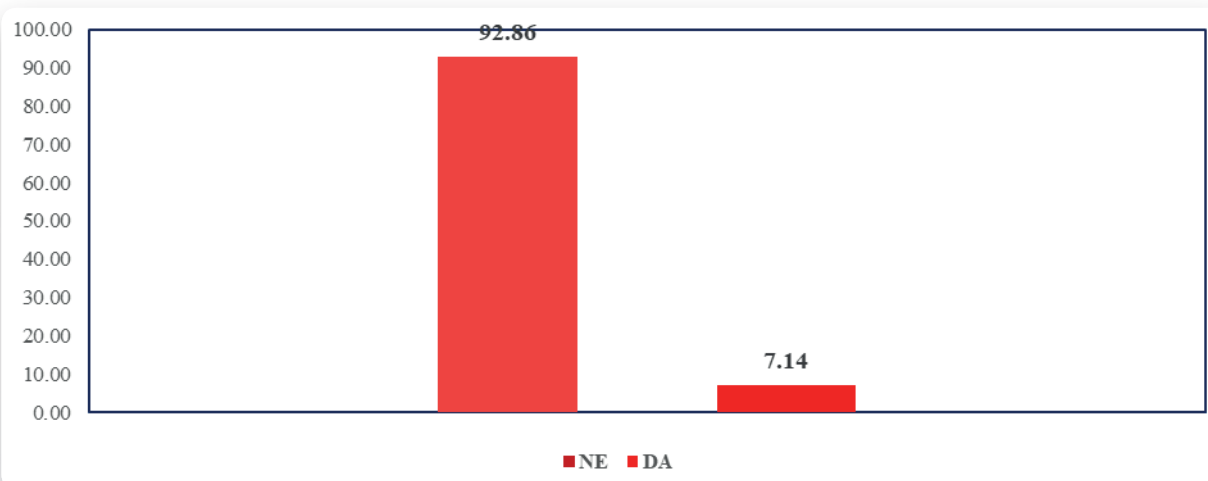

Izvor: Kalkulacija autora

Da li su ispitanici bili uključeni u proces preduzetničkog otkrivanja

Svega 7,14% ispitanika iz civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije je bilo uključeno u proces preduzetničkog otkrivanja koji je bio organizovan prilikom izrade Strategije pametne specijalizacije u Srbiji za period od 2020 do 2027 godine. Najveći deo ispitanika iz civilnog društva, gotovo 92,86% nije bio uključen u proces preduzetničkog otkrivanja prilikom izrade Strategije pametne specijalizacije u Srbiji.

Ilustracija 34 Da li ste bili uključeni u proces preduzetničkog otkrivanja

Izvor: Kalkulacija autora

3. Nalazi za privredu

i. Demografske karakteristike

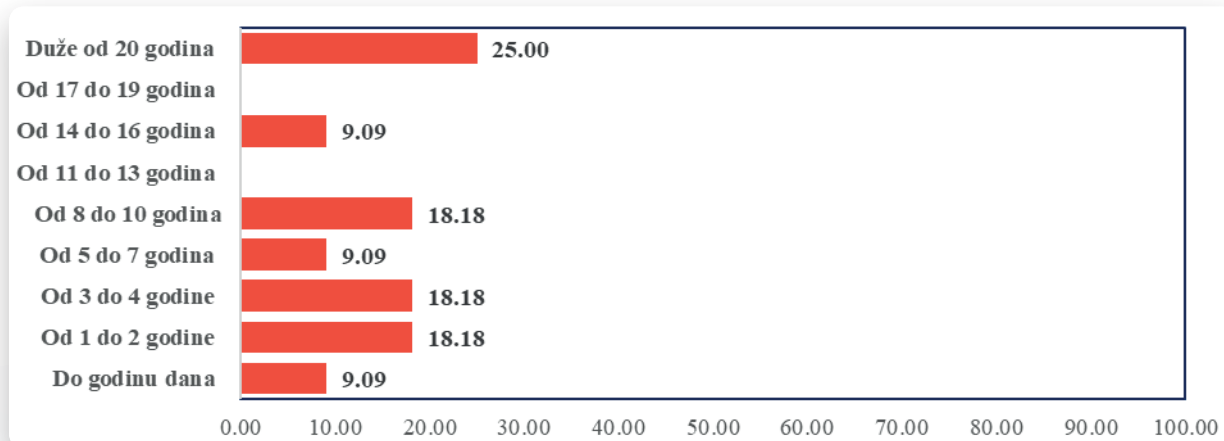
Veličina uzorka i responzivnost

Broj preduzeća je 12, od ukupno 111 institucija u uzorku. Navedeno čini 10,81% ukupnog uzorka, koji obuhvata sektor države, akademskih institucija, civilnog društva i privrede. Planiran je uzorak od 30 preduzeća u sektoru privrede. Responzivnost u sektoru privrede je 40,00%.

Broj godina koje zaposleni provode u posmatranim preduzećima

Ispitanici zaposleni u sektoru privrede provode do godinu dana, u procentu od 9,09%. Isto toliki procenat ispitanika provodi o 14 do 16 godina u sektoru privrede. Od jednu do četiri godine na poslovima u sektoru privrede provodi 36,36% ispitanika. Od 8 do 10 godina u privredi je angažovano 18,18% ispitanika. Duže od 20 godina je 25% ispitanika.

Ilustracija 35 Broj godina koje zaposleni provode u sektoru privrede

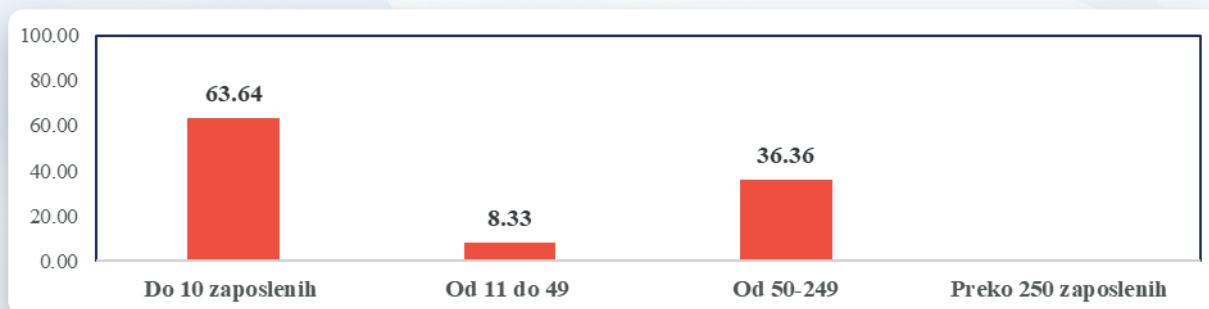

Izvor: Kalkulacija autora

Broj zaposlenih u posmatranim preduzećima

Preduzeća u uzorku čine mikro i preduzeća srednje veličine. Natpolovičnu većinu u uzorku čine mikro preduzeća (63,64%) i preduzeća srednje veličine čine 36,36% uzorka. Uzorak čini i 8,33% preduzeća male veličine.

Ilustracija 36 Broj zaposlenih u preduzećima u uzorku

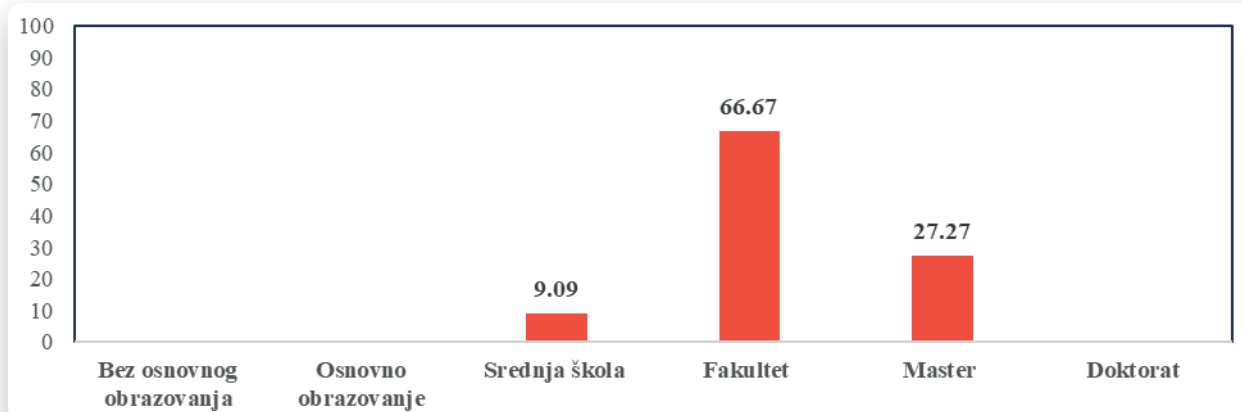

Izvor: Kalkulacija autora

Nivo kvalifikacija zaposlenih u posmatranim preduzećima

Natpolovična većina ispitanika u posmatranim preduzećima (66,67%) ima završen fakultet. Svega 9,09% ispitanika ima završenu srednju školu, do 27,27% ispitanika ima završene master studije.

Ilustracija 37 Nivo kvalifikacija zaposlenih u posmatranim preduzećima

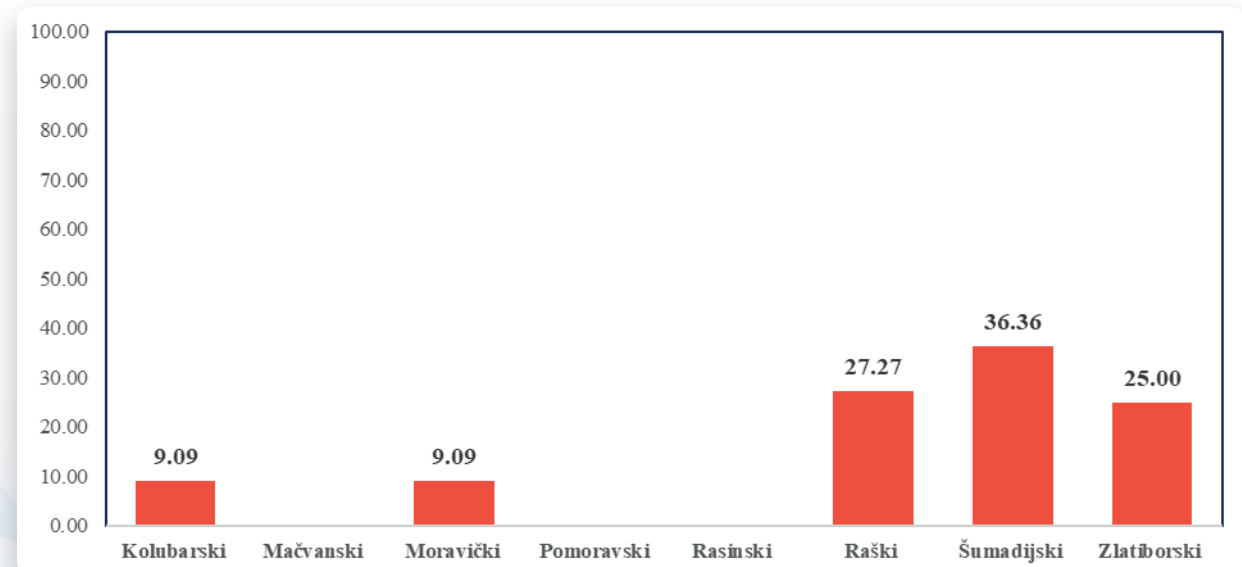

Izvor: Kalkulacija autora

Distribucija posmatranih preduzeća po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Trećina posmatranih preduzeća je locirana u Šumadijskom okrugu (36,36%), 27,27% preduzeća u Raškom okrugu, dok je 18,18% locirano u Zlatiborskom okrugu. U Kolubarskom i Moravičkom okrugu locirano je 9,09% posmatranih preduzeća.

Ilustracija 38 Distribucija posmatranih preduzeća po okruzima Šumadije i Zapadne Srbije

Izvor: Kalkulacija autora

Pol ispitanika

Natpolovična većina ispitanika u privredi (63,64%) je muškog pola.

Ilustracija 39 Pol ispitanika

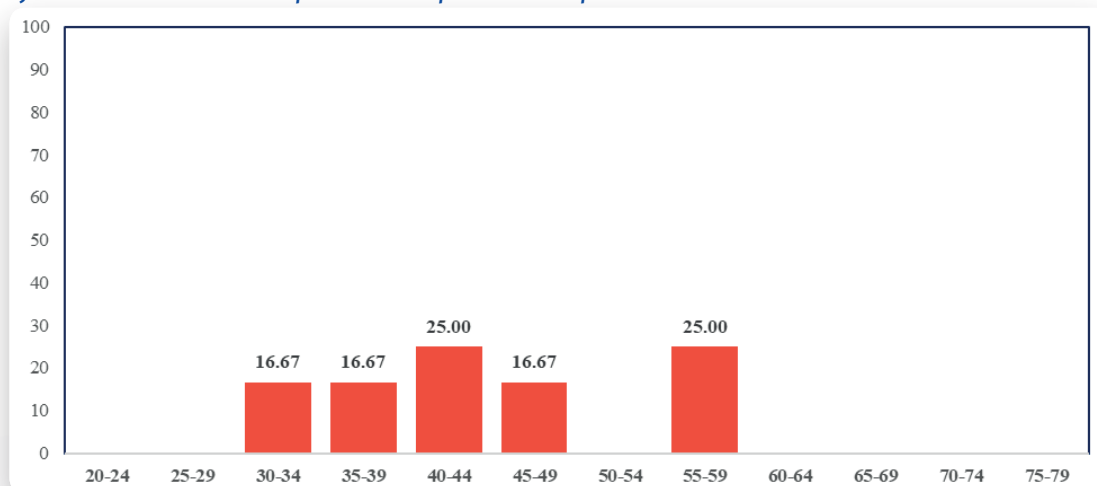

Izvor: Kalkulacija autora

Godine života ispitanika u preduzećima

Ispitanici zaposleni u sektoru privrede su starosne dobi od 40-44 godine (25%) i 55-59 godina (25%). Ispitanici dobi od 30-34 godine čine 16,67% uzorka, kao i ispitanici dobi od 35-39 i 45-49 godina, koji također čine 16% uzorka, respektivno.

Ilustracija 40 Godine života ispitanika zaposlenih u preduzećima

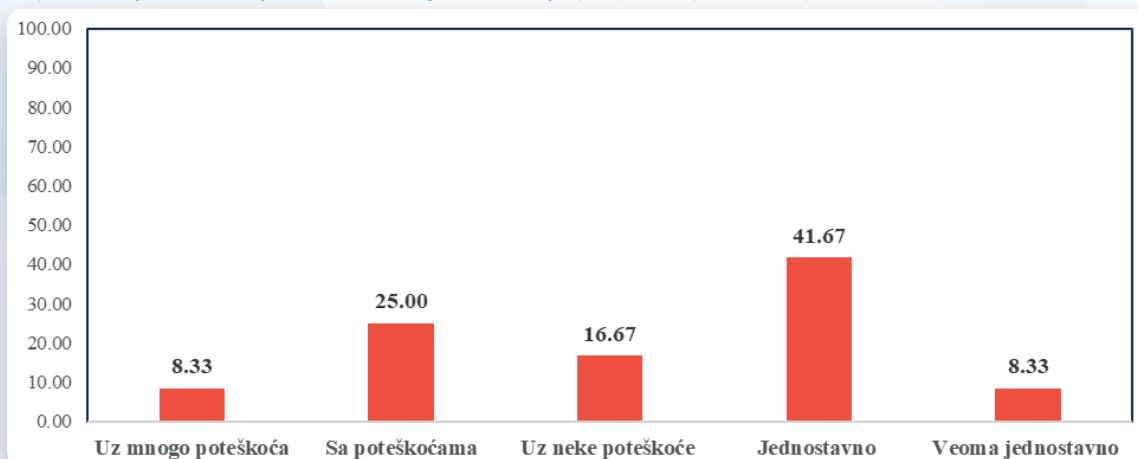

Izvor: Kalkulacija autora

Zaposleni u privredi i mogućnost da „spajaju kraj sa krajem“

Natpolovična većina zaposlenih u privredi jednostavno (41,67%) i veoma jednostavno (8,33%) spaja „kraj sa krajem“. Uz neke poteškoće „kraj sa krajem“ spaja 16,67% ispitanika, dok 25% ispitanika „kraj sa krajem“ spaja sa poteškoćama.

Ilustracija 41 Zaposleni u privredi i mogućnost spajanja kraja sa krajem

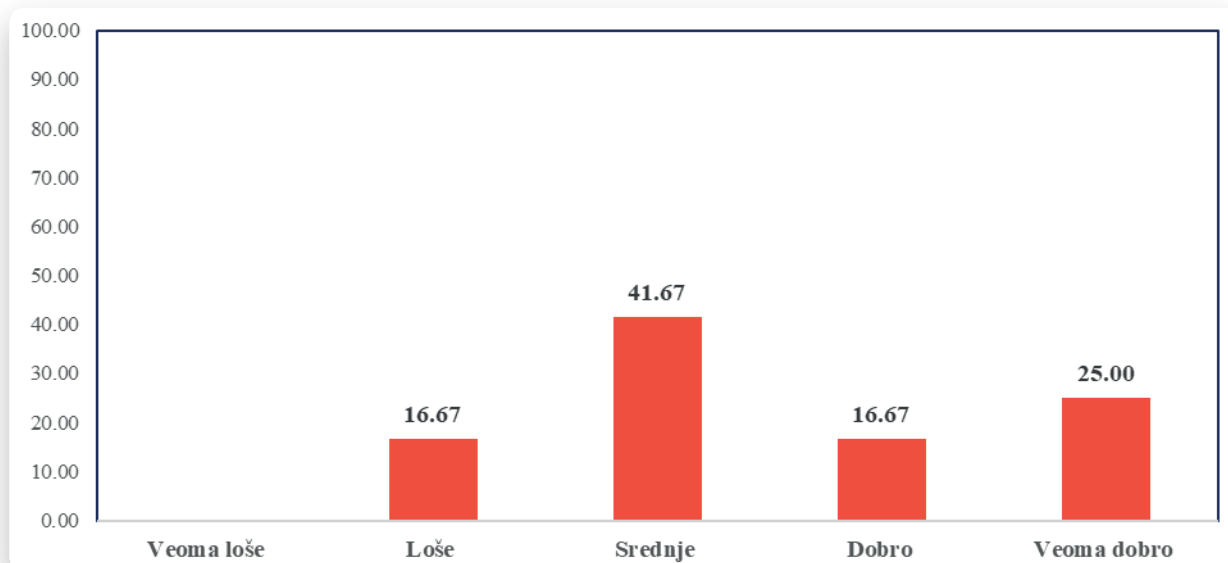
Izvor: Kalkulacija autora

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u organizacijama civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Natpolovična većina zaposlenih u privredi svoje materijalno stanje ocenjuje kao srednje (41,67%) i dobro (16,67%). Nema ispitanika koji svoje materijalno stanje ocenjuju kao veoma loše.

Ilustracija 42 Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u privredi

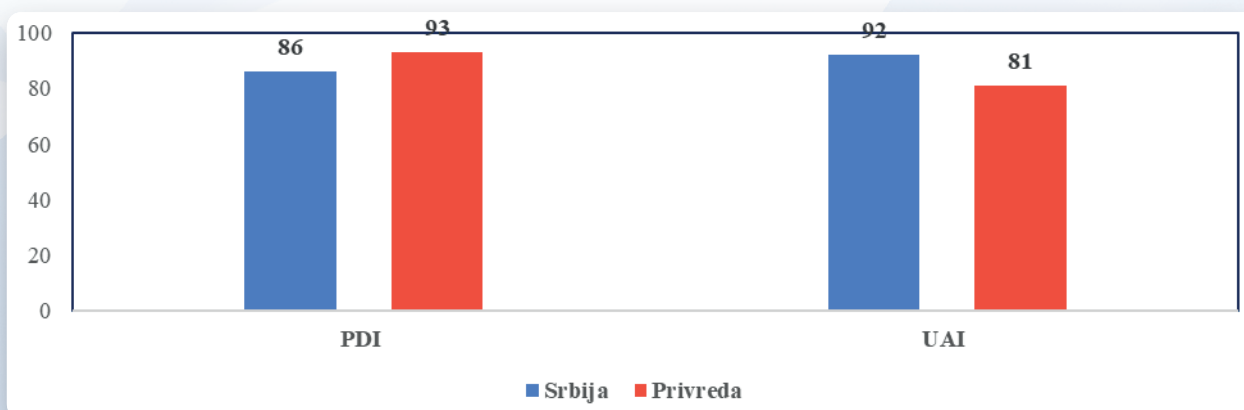
Izvor: Kalkulacija autora

ii. Dimenzije kulture

Dimenzije kulture preduzeća u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

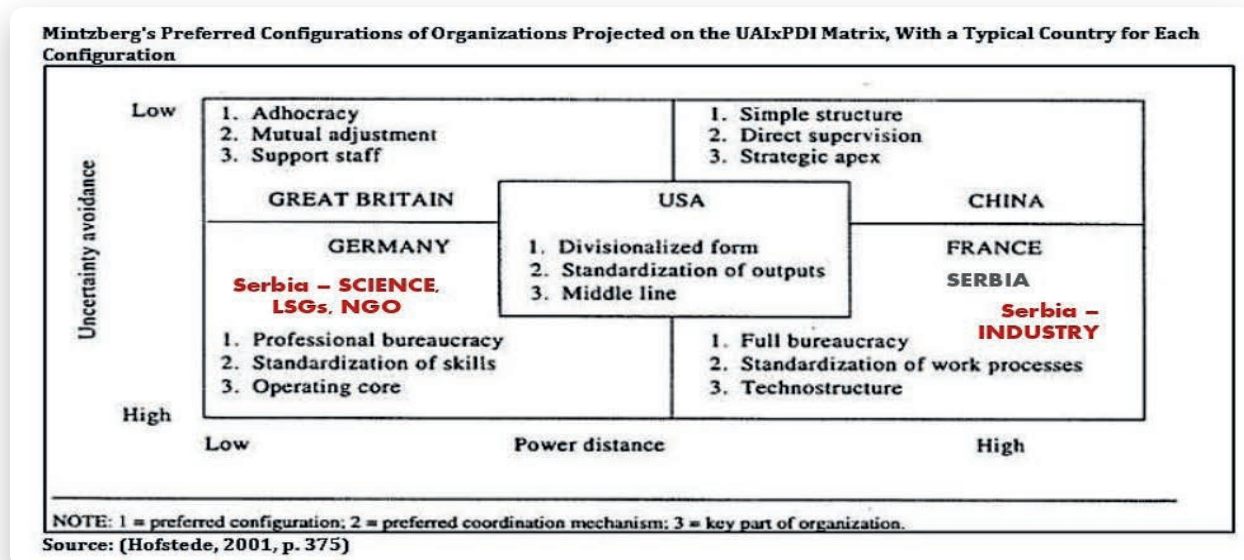
Nalazi koji su dobijeni za ispitanike iz sektora privrede odstupaju od očekivanih. Nalazi pokazuju da se organizaciona kultura u preduzećima koja su posmatrana odlikuje visokom distancom moći (93), što je više u odnosu na indeks distance moći za Srbiju (86), kao i visokim indeksom izbegavanja neizvesnosti (81), što je nešto niže u odnosu na vrednosti istog indeksa za Srbiju (92). Vrednosti indeksa koji su dobijeni ukazuju da se preduzeća struktuiraju u formi piramide, a ne suprotno očekivanjima u formi „dobro podmazane mašine“. Nalaz se može delimično objasniti činjenicom da u uzroku dominiraju mala i srednja preduzeća. Ključni deo preduzeća ka kome treba upućivati poruke zagovaranja pametne specijalizacije je tehnostuktura, preferirani koordinacioni mehanizam je standardizacija procesa rada, dok je preferirana konfiguracija potpuna birokratija.

Ilustracija 43 Dimenzije kulture posmatranih preduzeća u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Izvor: Kalkulacija autora

Ilustracija 44 Preferirane konfiguracije organizacija u Srbiji i organizacija u sektoru privrede

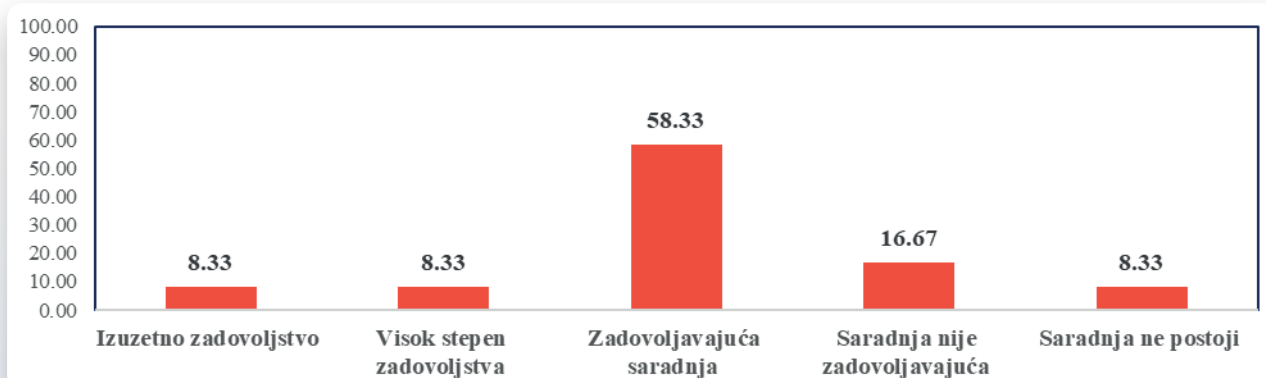
Izvor: kalkulacija autora, adaptirano prema (Hofstede, Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations, 2001, p. 375)

iii. Stepen zadovoljstva saradnjom

Stepen zadovoljstva saradnjom sa drugim organizacijama civilnog društva

Natpolovična većina ispitanika u sektoru privred (58,33%) ocenjuje saradnju sa organizacijama civilnog društva kao zadovoljavajuću.

Ilustracija 45 Stepen zadovoljstva saradnjom predstavnika privrede sa organizacijama civilnog društva

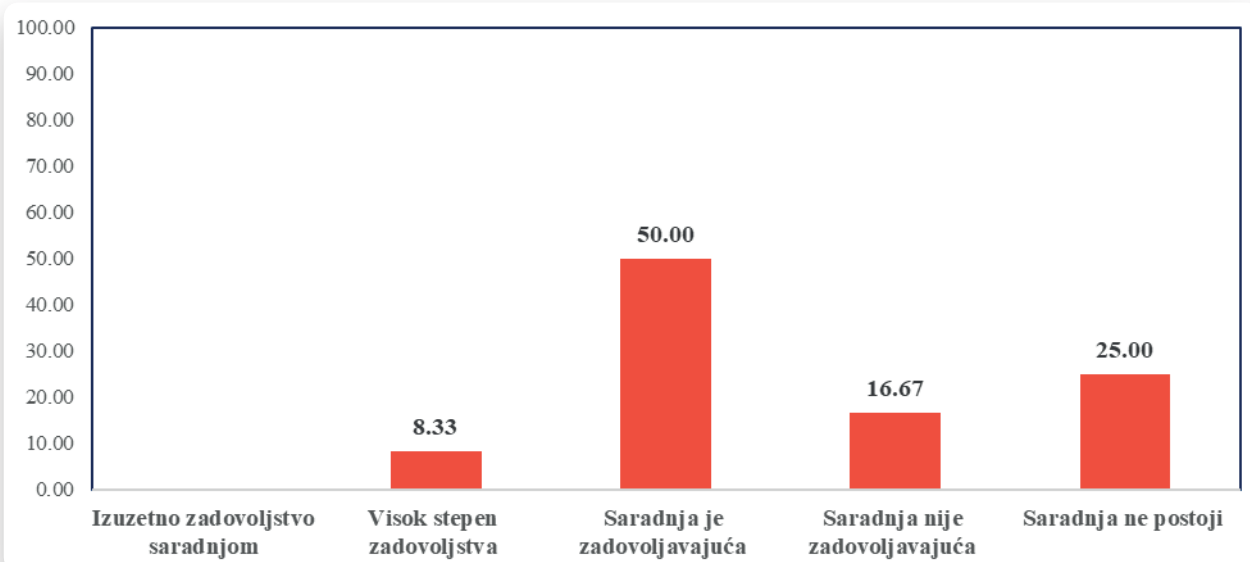

Izvor: Kalkulacija autora

Stepen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom

Natpolovična većina ispitanika zaposlenih u sektoru privrede (58,33%) saradnju sa akademskom zajednicom ocenjuje kao „zadovoljavajuću“ (50%) i iskazuje visok stepen zadovoljstva saradnjom (8,33%).

Ilustracija 46 Stepen zadovoljstva privrede saradnjom sa akademskom zajednicom

Izvor: Kalkulacija autora

Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom

Gotovo 75% ispitanika iz sektora privrede ocenjuje saradnju sa drugim preduzećima „zadovoljavajućom“.

Ilustracija 47 Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom

Izvor: Kalkulacija autora

iv. Pametna specijalizacija i EDP

Da li su ispitanici čuli za pojam pametna specijalizacija

Niko od ispitanika nije čuo za pojam „pametna specijalizacija“

Da li su ispitanici bili uključeni u proces preduzetničkog otkrivanja

Niko od ispitanika nije bio uključen u proces preduzetničkog otkrivanja.

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

4. Nalazi za sektor države

i. Demografske karakteristike

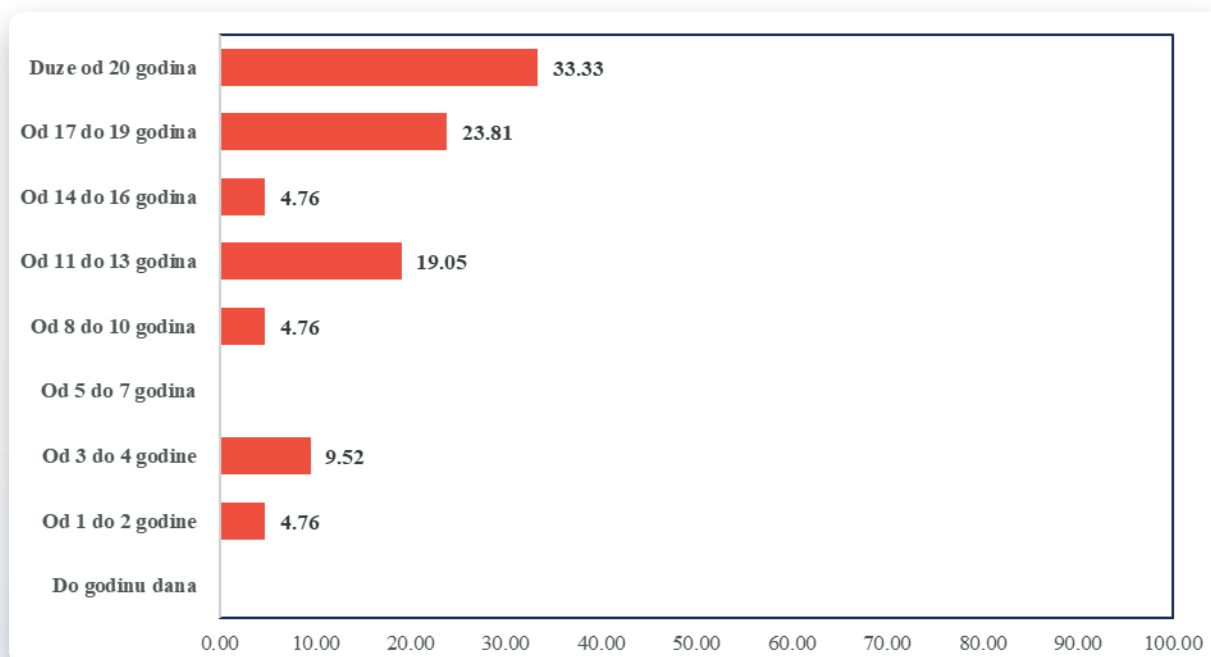
Veličina uzorka i responzivnost

Broj ispitanika je 21, od ukuno 111 ispitanika u uzorku. Navedno čini 18,91% ukupnog uzorka. Kada je u pitanju uzorak za sektor države (mali uzorak od 30 ispitanika), responzivnost je 70%.

Broj godina koje zaposleni provode u sektoru države

Gotovo trećina ispitanika (33,33%) u radu u sektoru države provela je više od 20 godina. Do godinu dana u pomenutom sektoru nije proveo ni jedan ispitanik. Od 1 do 2 godine u sektoru države provelo je 4,76% ispitanika. Isto toliko ispitanika provelo je od 8 do 10 godina u pomenutom sektoru. Od 3 do 4 godine u pomenutom sektoru provelo je 9,52% ispitanika. Od 17 do 19 godina u sektoru države provelo je 23,81% ispitanika.

Ilustracija 48 Broj godina koje zaposleni u sektoru države provode na poslu

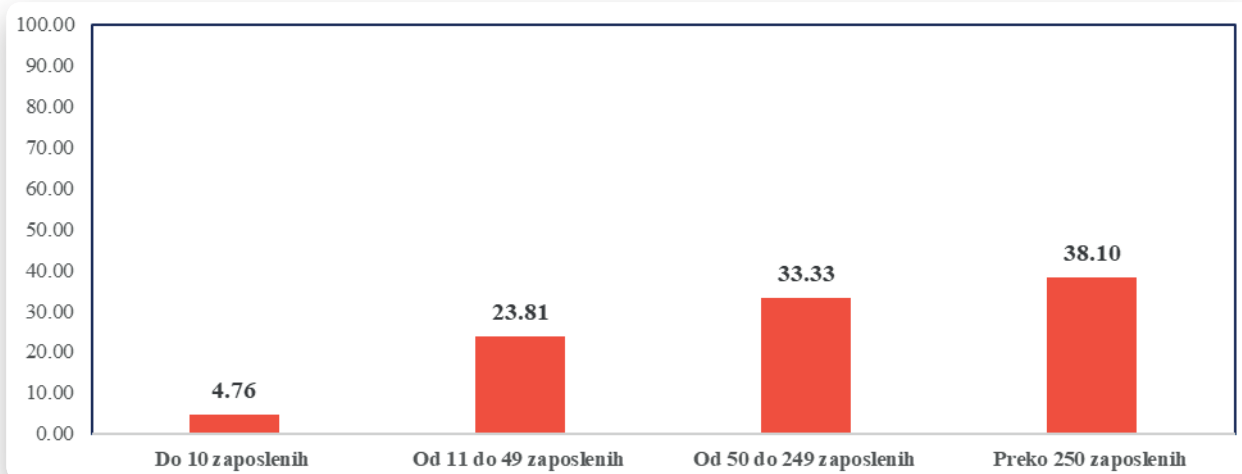

Izvor: Kalkulacija autora

Broj zaposlenih u institucijama u sektoru države

Ispitanici iz sektora države, odgovaraju da rade u institucijama koje imaju preko 250 zaposlenih, u procentu od 38,10%. Trećina ispitanika radi u institucijama u sektoru države koje imaju od 50 do 249 zaposlenih (33,33%). Svega 4,76% ispitanika radi u institucijama u sektoru države koje imaju do 10 zaposlenih, dok 23,81% ispitanika radi u institucijama u sektoru države koje imaju od 11 do 49 zaposlenih.

Ilustracija 49 Broj zaposlenih u institucijama u sektoru države

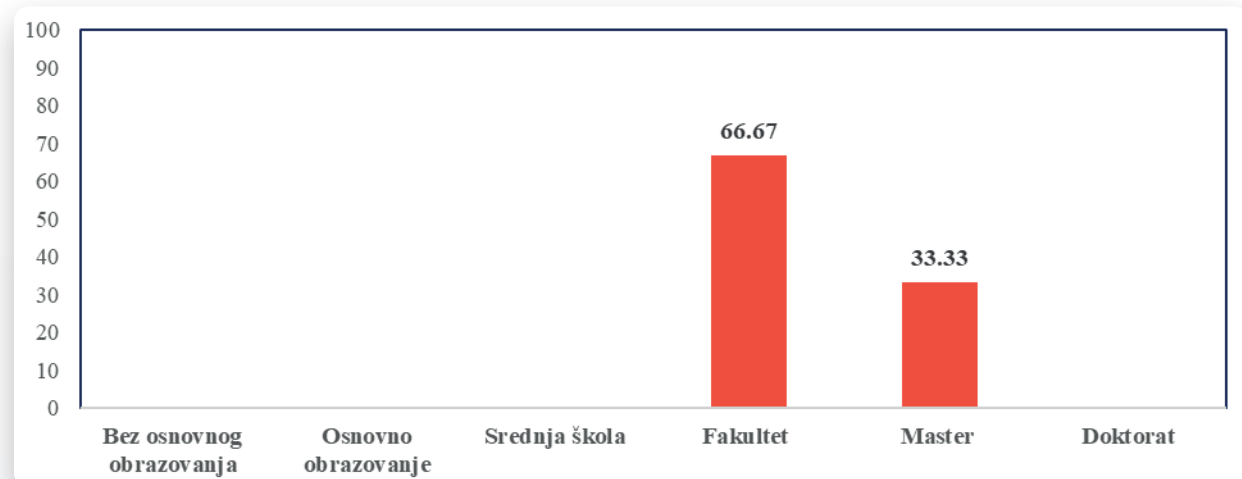

Izvor: Kalkulacija autora

Nivo kvalifikacija zaposlenih u intitucijama u sektoru države

Natpolovična većina ispitanika zaposlenih u sektoru države ima završen fakultet (66,67%), dok trećina ispitanika ima završene master studije (33,33%). Nema ispitanika koji imaju završenu samo srednju školu.

Ilustracija 50 Nivo kvalifikacija ispitanika zaposlenih u sektoru države

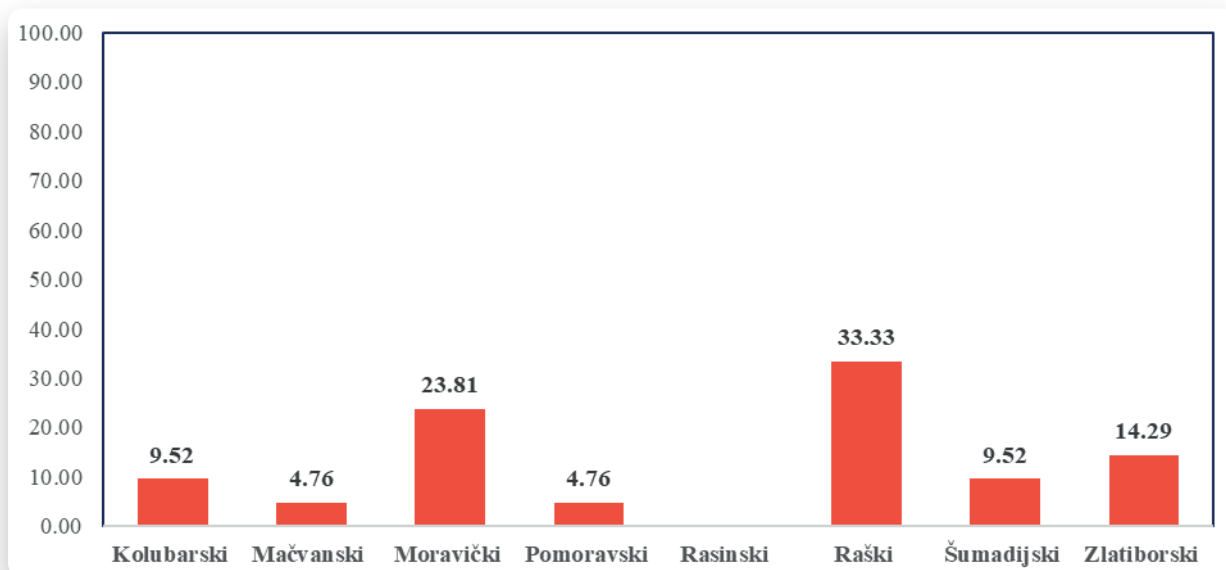

Izvor: Kalkulacija autora

Distribucija ispitanika zaposlenih u sektoru države po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Ispitanici zaposleni u sektoru države, u regionu Šumadije i Zapadne Srbije, iz Raškog okruga bili su najresponzivniji i čine 33,33% uzorka. Ispitanici iz Rasinskog okruga nisu bili responzvni. Odgovarajući stepen responzivnosti beleže ispitanici iz Moravičkog okruga (23,81%), kao ispitanici iz Zlatiborskog okruga (14,29%). Šumadijski i Kolubarski okrug beleže responzivnost od 9,52%, dok Mačvanski i Pomoravski okrug beleže responzivnost od 4,76%.

Ilustracija 51 Distribucija ispitanika zaposlenih u sektoru države, po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

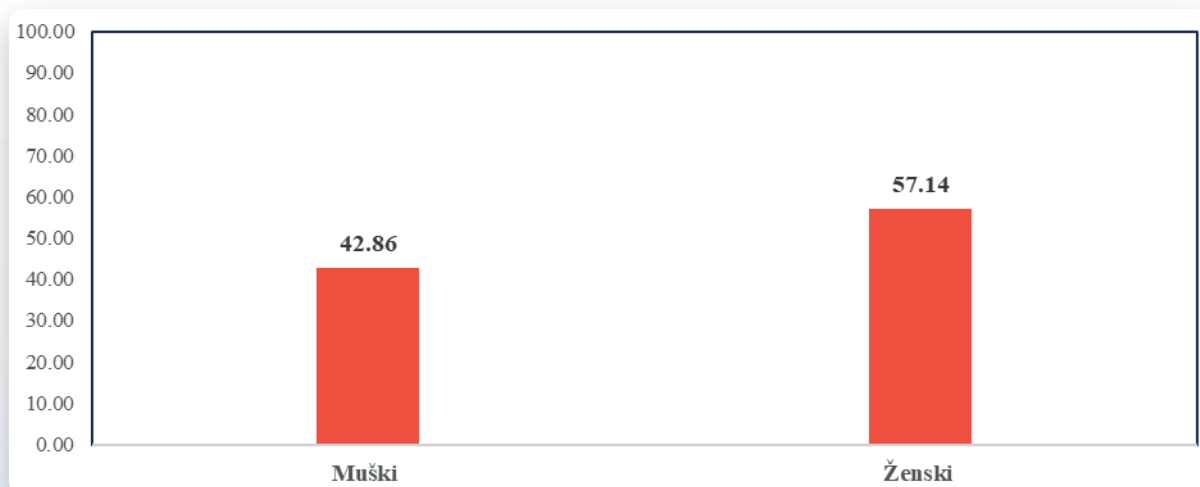

Izvor: Kalkulacija autora

Pol ispitanika

Natpolovična većina ispitanika zaposlenih u sektoru države je ženskog pola (57,14%). Muškog pola je 42,86% ispitanika.

Ilustracija 52 Pol ispitanika zaposlenih u organima državne uprave u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

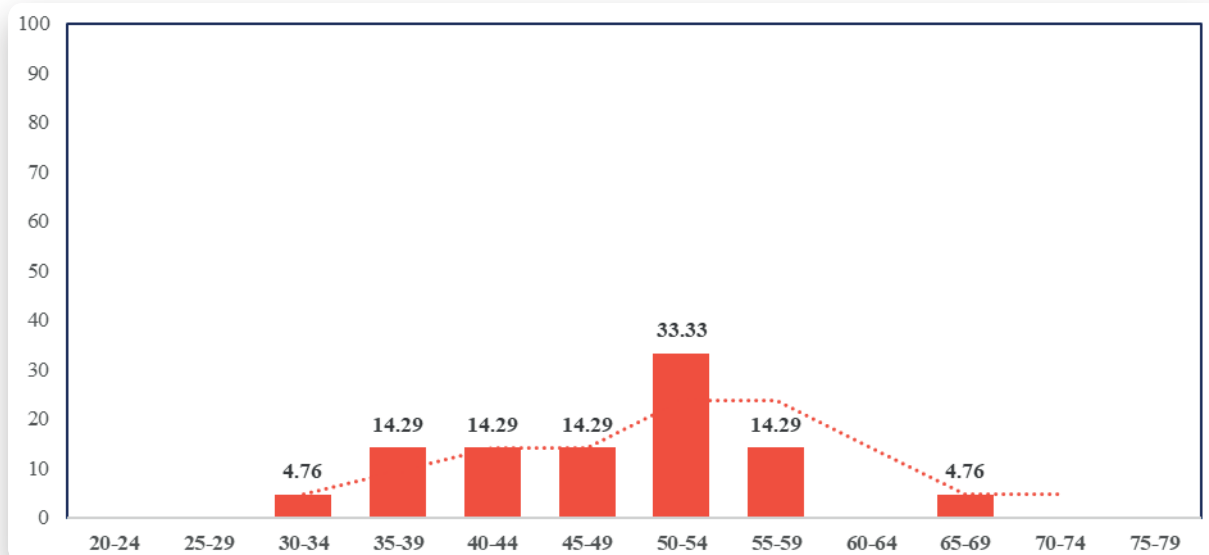

Izvor: Kalkulacija autora

Godine života ispitanika u institucijama u sektoru države

Trećina ispitanika zaposlenih u institucijama u sektoru države je starosne dobi u rasponu od 50-54 godina života. Ispitanici starosne dobi od 65-69 godina, kao i oni u rasponu od 30-34 godine života čine 4,76% od ukupnog broja ispitanika, respektivno. Starosne grupe 35-39, 40-44, 45-49, kao i 55-59 respektivno čine 14,29% ispitanika.

Ilustracija 53 Starost ispitanika zaposlenih u državnoj upravi

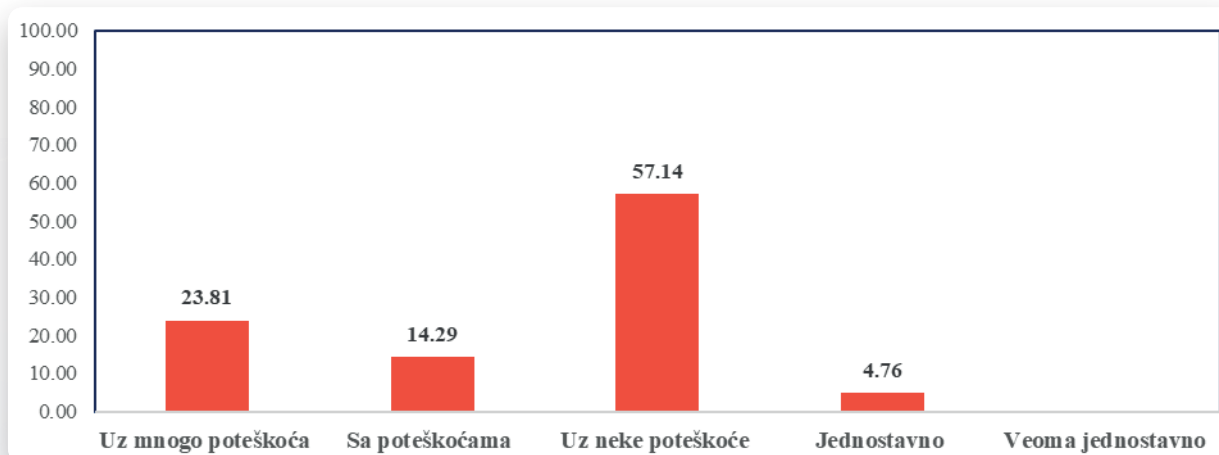

Izvor: Kalkulacija autora

Zaposleni u sektoru države i mogućnost da „spajaju kraj sa krajem“

Natpolovična većina ispitanika u sektoru države izjašnjava se da „kraj sa krajem“ spaja uz neke poteškoće (57,14%). Ne postoje ispitanici koji su se izjasnili da veoma jednostavno spajaju kraj sa krajem. Jednostavno spaja „kraj sa krajem“ tek 4,76% ispitanika. Uz mnogo poteškoća, „kraj sa krajem“ spaja 23,81% ispitanika, dok 14,29% ispitanika spaja „kraj sa krajem“ sa poteškoćama.

Ilustracija 54 Mogućnost zaposlenih u sektoru državne da spajaju „kraj sa krajem“

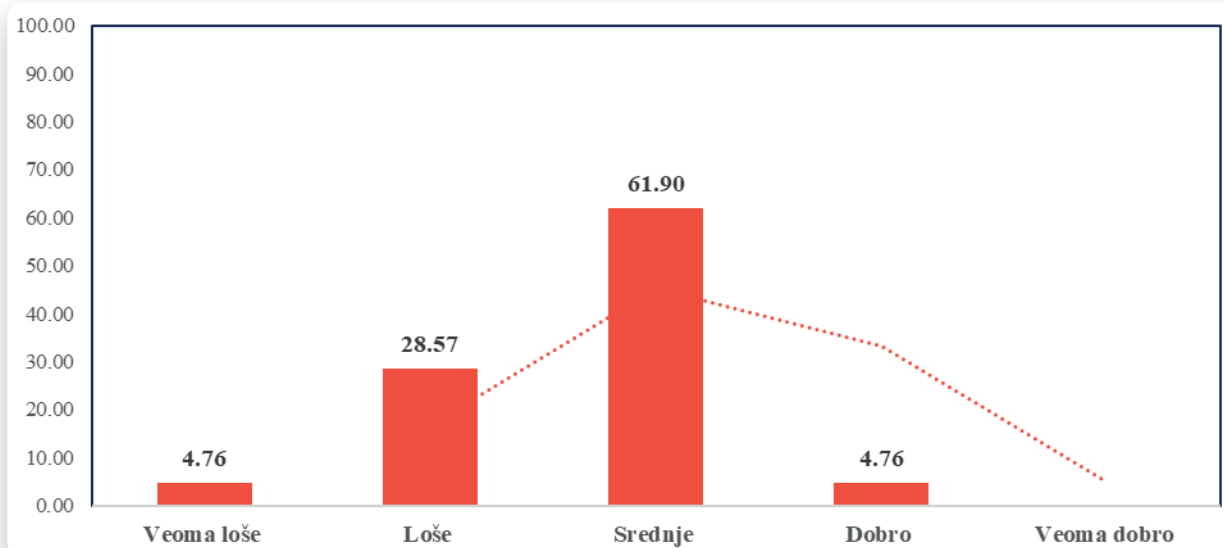

Izvor: Kalkulacija autora

Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u sektoru države u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Natpolovična većina ispitanika, zaposlenih u sektoru države, svoje materijalno stanje opisuje kao „srednje“ (61,90%). Loše materijalno stanje sebi pripisuje 28,57% ispitanika zaposlenih u sektoru države i to znači „da ne mogu da imaju sve što im treba“. Veoma loše materijalno stanje u samoproceni sebi pripisuje 4,76% ispitanika, navodeći da „ne mogu sebi da priušte ni osnovno“, dok isti toliki procenat ispitanika (4,76%) navodi kako je dobrog materijalnog stanja, te da „mogu sebi da priušte više od onog što im je potrebno“.

Ilustracija 55 Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u sektoru države

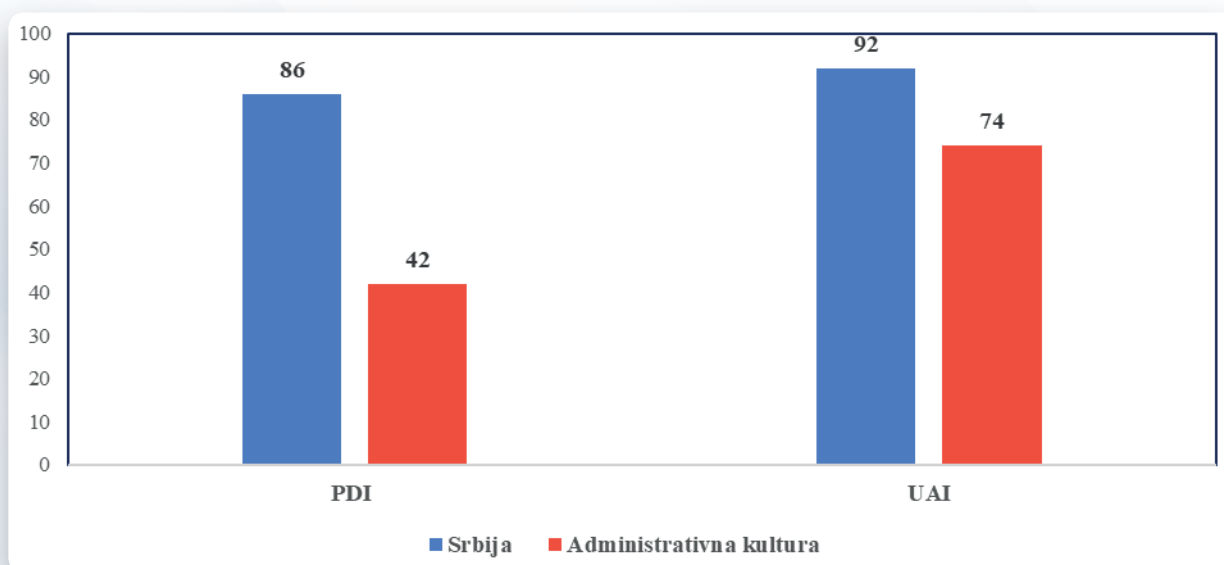
Izvor: Kalkulacija autora

ii. Dimenzije kulture

Dimenzije kulture institucija u sektoru države u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

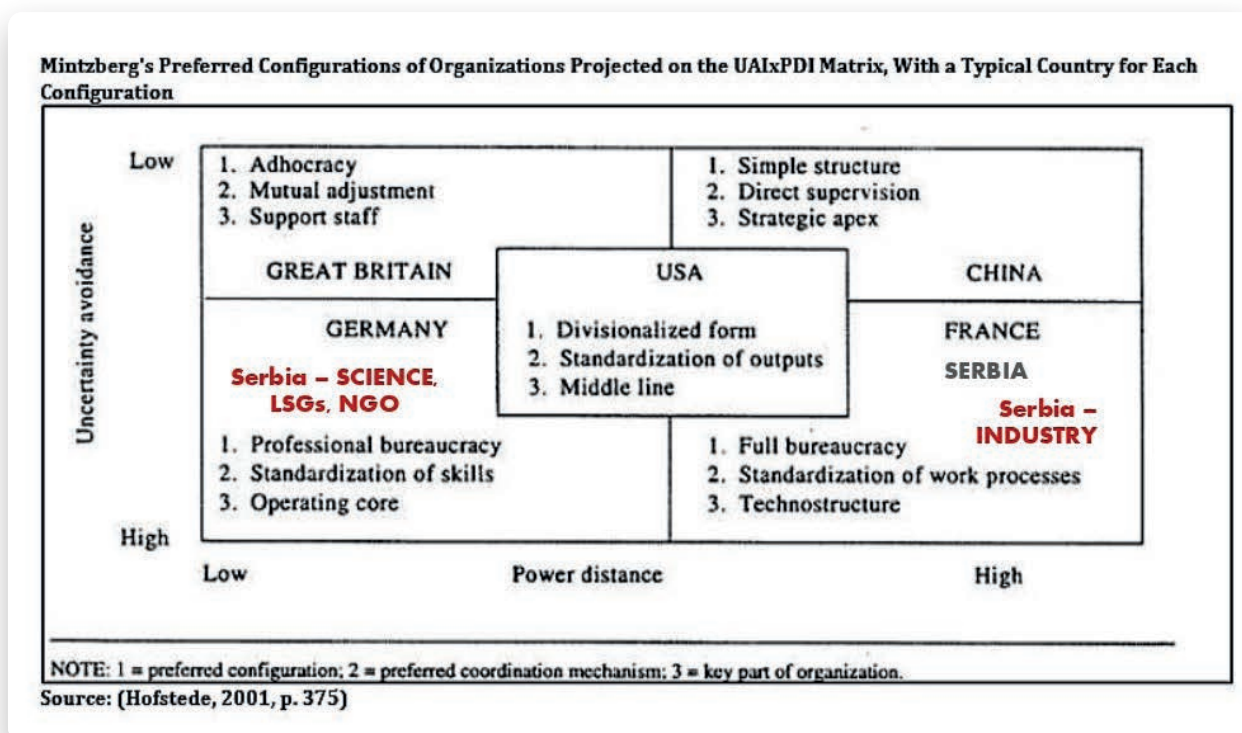
Dimenzije kulture otkrivene za JLS u regionu Šumadije i Zapadne Srbije ukazuju na niži distancu moći (42) u odnosu na Srbiju (86), kao i na niži nivo izbegavanja neizvesnosti (74) u odnosu na Srbiju (92). Preferirane forme struktuiranja posmatranih JLS su forma „dobro podmazane mašine“. Administrativna kultura posmatranih JLS se razlikuje od administrativne kulture kakvu konstatuje Strategija pametne specijalizacije u Srbiji za period od 2020 do 2027. godine. Strategija zagovaranja će se temeljiti na porukama koje će sektoru države (heliksu) usmeravati ka operativnom jezgru, ključnom delu državnih organa u regionu ŠiZS. Preferirani koordinacioni mehanizam je standardizacija veština, dok je preferirana konfiguracija profesionalna birokratija i u tom kontekstu će zagovaranje potrebe da se izradi strategije pametne specijalizacije za region Šumadije i Zapadne Srbije biti predstavljeno.

Ilustracija 56 Dimenzije kulture PDI i UAI institucija u državnom sektoru u regionu Šumadije i Zapadne Srbije

Izvor: Kalkulacija autora

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

Izvor: kalkulacije autora, adaptirano prema (Hofstede, Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations, 2001, p. 375)

iii. Stepen zadovoljstva saradnjom

Stepen zadovoljstva saradnjom sa organizacijama civilnog društva

Ispitanici iz sektora države saradnju sa civilnim društvom ocenjuju kao „zadovoljavajuću“ (47,62%). Visok stepen zadovoljstva saradnjom predstavnici sektora države sa organizacijama civilnog društva izražava 23,81% ispitanika. Saradnja nije na zadovoljavajućem nivou za 19,05% ispitanika, dok za 5% ispitanika „saradnja sa civilnim društvom ne postoji“. Izuzetno je zadovoljno saradnjom sa civilnim društvom 4,76% ispitanika iz sektora države.

Ilustracija 58 Stepen zadovoljstva sa organizacijama civilnog društva

Izvor: Kalkulacija autora

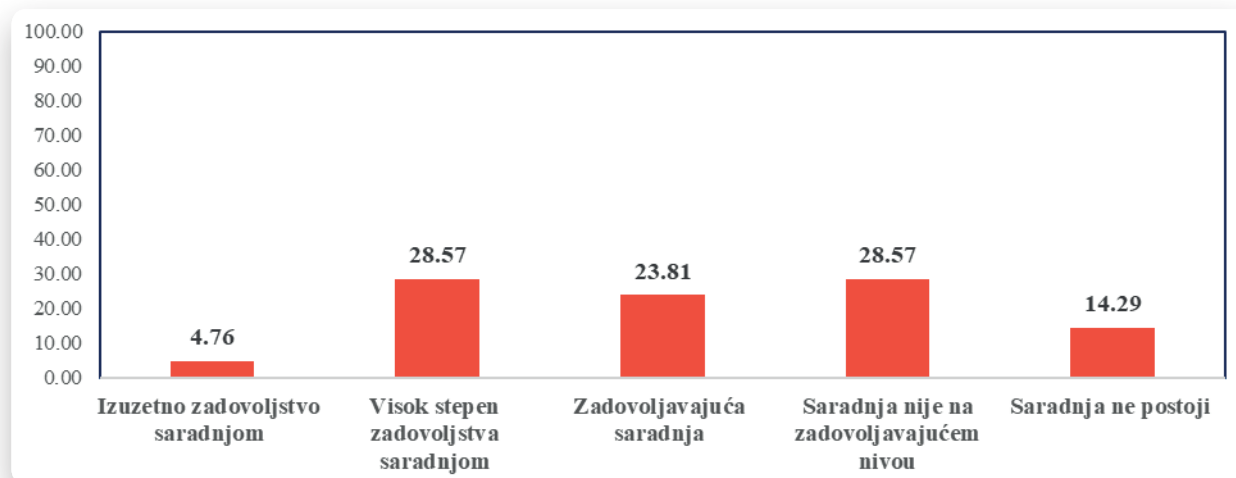
Stepen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom

Ispitanici iz sektora države ocenjuju saradnju sa akademskom zajednicom kao saradnju sa „visokim stepenom zadovoljstva“ (28,57%). Isti procenat ispitanika saradnju sa akademskom zajednicom oce-

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

njuje kao „saradnju koja nije na zadovoljavajućem nivou“. Saradnja ne postoji za 14,29% ispitanika. Saradnju sa akademskom zajednicom kao „zadovoljavajuću“ ocenjuje 23,81% ispitanika. Izuzetno je zadovoljno saradnjom sa akademskom zajednicom 4,76% ispitanika iz sektora države.

Ilustracija 59 Stepen zadovoljstva saradnjom sa predstavnicima akademske zajednice

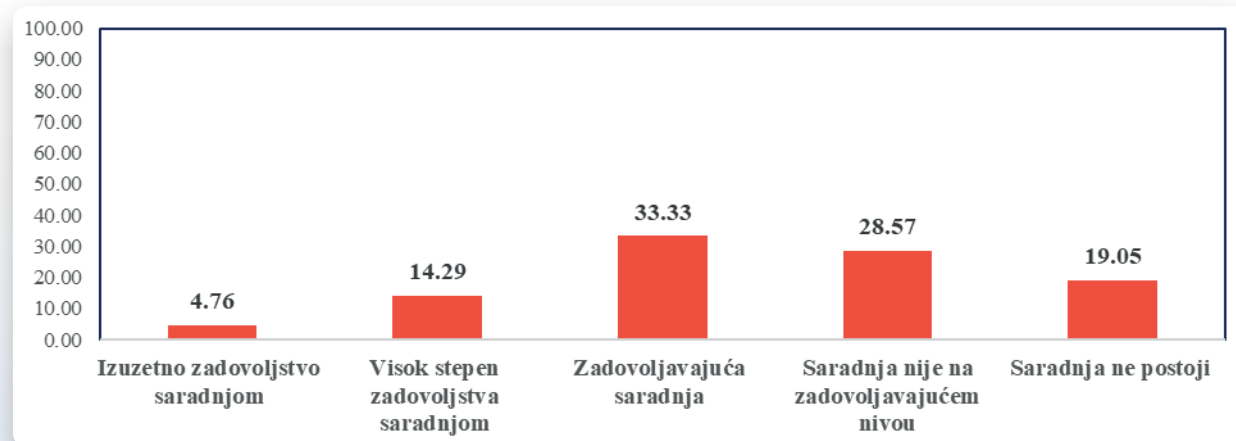

Izvor: Kalkulacija autora

Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom

Trećina ispitanika iz sektora države, procenjuje da je saradnja sa privredom „zadovoljavajuća“ (33,33%). Izuzetno zadovoljstva u saradnji sa privredom izražava 4,76% ispitanika iz sektora države. Visok stepen zadovoljstva u saradnji sa privredom izražava 14,29% ispitanika iz sektora države. Ispitanici iz sektora države koji smatraju da „saradnja sa privredom nije na zadovoljavajućem nivou“ čine 28,57% od ukupnog broja ispitanika. Ispitanici koji ocenjuju da „saradnja sa privredom“ ne postoji čine 19,05% ispitanika od ukupnog broja ispitanika iz sektora privrede.

Ilustracija 60 Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom

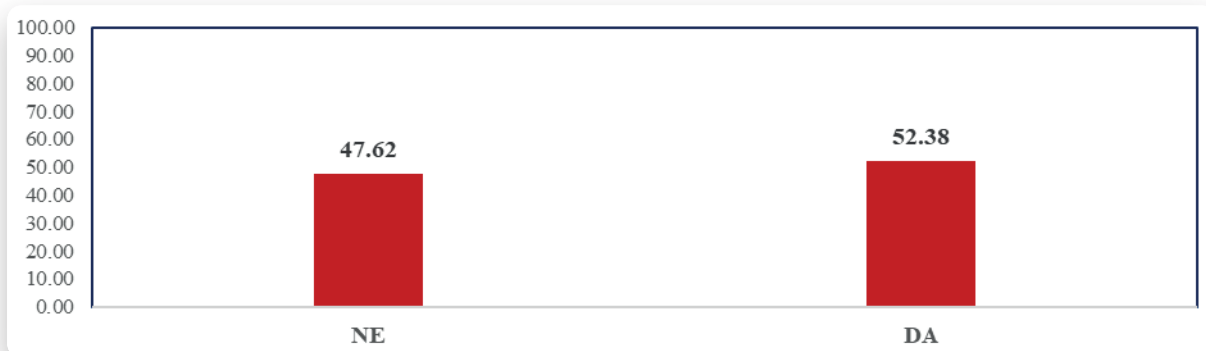
Izvor: Kalkulacija autora

iv. Pametna specijalizacija i EDP

Da li su ispitanici čuli za pojam pametna specijalizacija

Natpolovična većina ispitanika je čula za pojam pametne specijalizacije (52,38%).

Ilustracija 61 Da li ste čuli za pojam pametna specijalizacija

Izvor: Kalkulacija autora

Da li su ispitanici bili uključeni u proces preduzetničkog otkrivanja

Niko od ispitanika nije bio uključen u proces preduzetničkog otkrivanja, niti u bilo kakve druge aktivnosti vezane za izradu Strategije pametne specijalizacije za Srbiju.

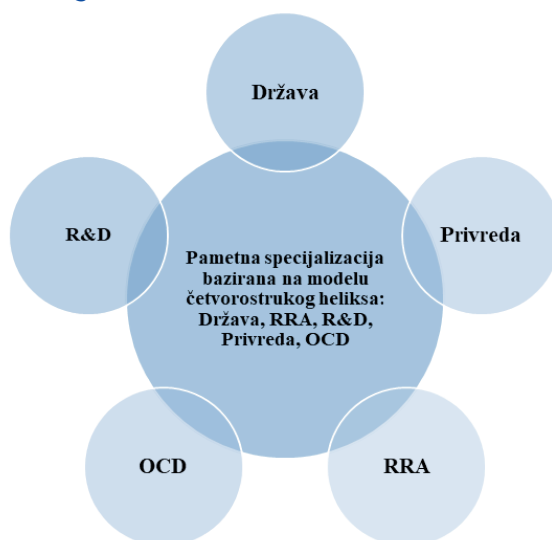
VII. Fokus grupe

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

1. Istraživački proces

Istraživački proces je obuhvatio razgovore sa 40 eksperta na temu pametne specijalizacije, kao i uloge organizacija civilnog društva u procesu pametne specijalizacije. Struktura ispitanika po sektorima je sledeće: 13 ispitanika iz akademskog sektora (u daljem tekstu A); iz sektora države (u daljem tekstu D) 10 ispitanika, u sektoru organizacija civilnog društva (u daljem tekstu NGO) je 11 ispitanika, u sektoru regionalnih razvojnih agencija (u daljem tekstu RRA) 6 ispitanika i u sektoru privrede (u daljem tekstu kodirani su sa brojem P) 2 ispitanika. Struktura ispitanika po sektorima je i grafički predstavljena.

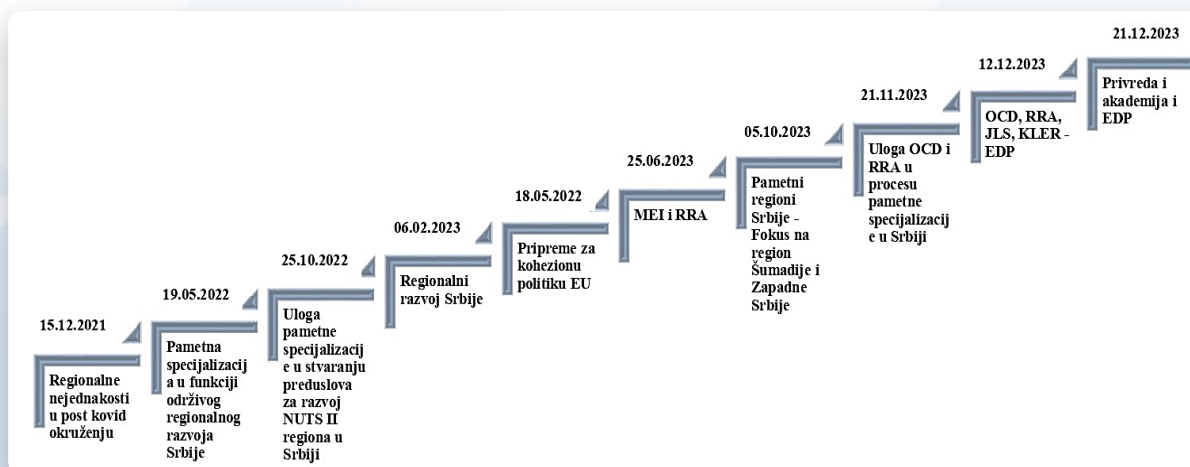
Ilustracija 62 Akteri četvorostrukog heliksa

Napomena: za potrebe istraživanja RRA su stavljene u sektor države, budući da su im JLS osnivači. U Fokus grupama navodi predstavnika RRA su posebno izdvojeni.

Samom istraživanju prethodilo je moderiranje fokus grupa, sa ciljem postavljanja hipoteza istraživanju, definisanje upitnika, uzorka. Moderiranje je imalo sadržajnu i metodološku svrhu. Moderiranje je trajalo u nekoliko ciklusa. Vremenska linija je grafički predstavljena i ukazuje da je od 15.12.2021. godine do 21.12. 2023. godine održano deset fokus grupa. Osam fokus grupa je održano sa ciljem da se postave istraživačka pitanja, dok su dve fokus grupe održane u toku i nakon mapiranja aktera za procese preduzetničkog otkrivanja u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.

Ilustracija 63 Termini i teme fokus grupa – vremenski i tematski pregled

Izvor: (Regionalne nejednakosti u post kovid okruženju, 2021); (Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja, 2022); (Uloga pametne specijalizacije u stvaranju preduslova za razvoj NUTS II regiona u Srbiji, 2022); (Regionalni razvoj Srbije, 2023); (MEI i RRA, 2023); (Pametni regioni Srbije, 2023); (Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji, 2023); (Uloga privrede i akademske zajednice u procesima pametne specijalizacije, 2023); (OCD, RRA, JLS, KLER i EDP, 2023)

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije - Valentina Ivanić

Nakon obavljenog istraživanja, čija je svrha generalizacija, kauzalna objašnjenja i predikcija, sa varijablama koje su poznate, koje su se mogle identifikovati i izmeriti, fokus grupe su korišćene sa ciljem kontekstualizacije i dobijanja „pogleda iznutra“, ali i za komentarisanje „socijalno prihvatljivih odgovora“. Fokus grupe su brojile od 6-12 učesnika. Učesnici su bili odabrani po principu homogenosti. Audiozapisi su transkribovani i predstavljaju osnov za analizu rezultata. Rezultati se analiziraju sa ciljem da se vidi oko kojih pitanja je grupa saglasana, i oko kojih nije. Videozapisi su se koristili za analizu neverbalne komunikacije.

Kvalitativna analiza nije linearanog tipa, već se analitički proces preklapa kroz pet faza: upoznavanje, identifikacija tematskog okvira, indeksiranje, mapiranje i interpretacija. Prilikom izveštavanja o rezultatima fokus grupa u istraživanju, u cilju očuvanja anonimnosti učesnika radi zaštite njihove privatnosti, imena se neće navoditi u Izveštaju. Umesto toga, biće upotrebljen generički pristup, kao što su „Učesnik 1“, „Učesnik 2“ kako bi se referisalo na stavove ili komentare. Poštuju se etičke smernice o privatnosti i saglasnostima. Za neke od učesnika za koje je tražena pismena saglasnost, imena će biti navođena u Izveštaju.

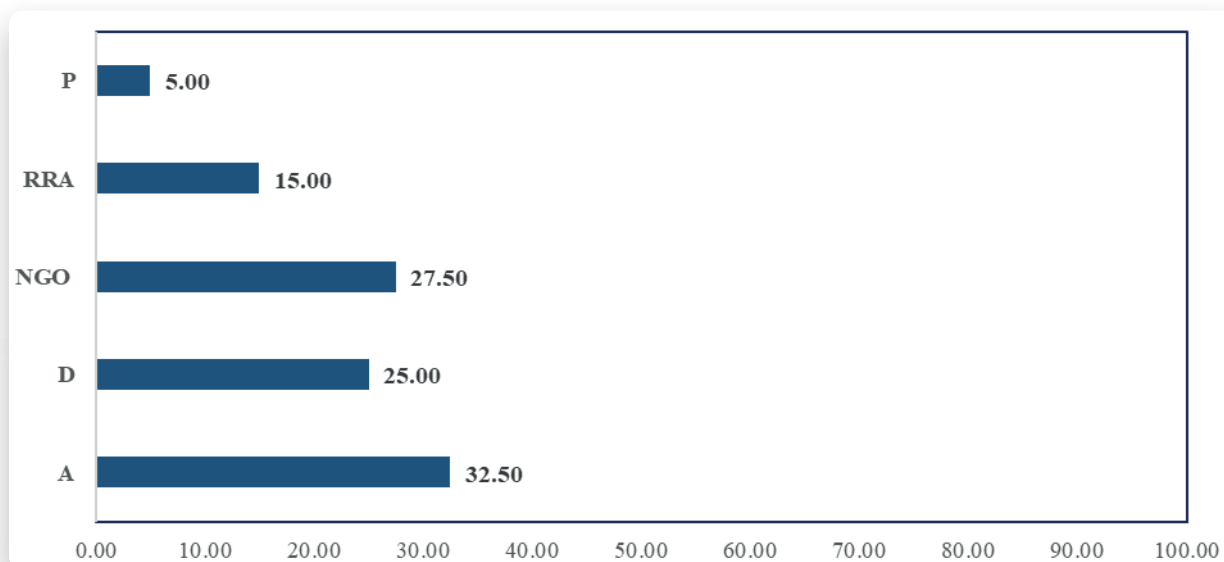
2. Upoznavanje

Tokom sastanaka Radne grupe za Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, istraživač odnosno koordinator radne grupe je identifikovao ključne aktere, objasnio značaj i važnost teme pametne specijalizacije za Srbiju i regione u Srbiji, naveo ciljeve razgovora i posebnu pažnju posvetio „icebreaker aktivnostima“ (deljenju ličnih iskustava učesnika u vezi sa temom i kontekstom).

Deljenje ličnih iskustava učesnika doprineo je tome da se prouče profili učesnika iz sva četiri sektora: privrede, države, civilnog društva, akademskog i istraživačkog sektora. Sve napred navedeno je dovelo do razumevanja konteksta i pozadine teme.

Pripreman je i podeljen dnevni red. Cilj nije bio stvaranje konsenzusa. Ispitanici su razgovarali međusobno. Na dnevnom redu je bilo jedno glavno i 3 potpitanja. Učesnici su popunjavali predregrutacioni upitnik. Plaćali su se putni troškovi učesnika. Svi nalazi i izjave dobijene od učesnika su anonimizirane. Struktura ispitanika je bila takva da je obuhvatala predstavnike sva četiri sektora (heliksa). Bilo je 40 ispitanika iz sektora Privrede (P), regionalnih razvojnih agencija (RRA), civilnog društva (NGO), države (D) i akademskog sektora (A).

Ilustracija 64 Struktura ispitanika u Fokus grupama po sektorima (u %)

3. Identifikacija tematskog okvira

Ključni termini koji su identifikovani su predstavljeni u **Tabeli**. Predstavljani su i sektori koji su plasirali određene pojmove i teme. Predstavljene su i konotacije (pozitivne, negativne) vezane za određene pojmove.

Nakon što su ključni pojmovi identifikovani, napravljena je lista ključnih pojmova. **Pojmovi su indeksirani**. Svaka ključna reč se povezuje sa jedinstvenim indeksom koji olakšava identifikaciju i referenciranje tokom analize. Ovi indeksi će se pratiti u grafičkim prikazima, kako bi se pratilo prisustvo ili povezanost određenih pojmova. U procesu analize, stvaranja tabela, dijagrama ili mapa koje koriste ove indekse vizualizovani su odnosi i trendovi vezani za identifikovane pojmove u fokus grupama.

Nisu se uključivale informacije na osnovu kojih je moguće identifikovati učesnike. Identifikovana su glavna pitanja i teme koje su predmet analize, kao i hijerarhija pojmova, uzroci između sektora i pojava.

4. Indeksiranje

Treba uzeti u obzir deskriptivni i kvantitativni pristup izveštavanju. Deskriptivni pristup izveštavanju sadrži nalaze istraživanja, tipične izjave i ključne nalaze, analizu podataka, koja se zasniva na verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji ispitanika. Pojedinačne izjave ispitanika se neće tretirati kao opštevažeći nalazi, ali će se tretirati kao ilustracija „drugачijeg mišljenja“.

Kod kvantitativnog pristupa izveštavanju kodira se ono što se ponavlja, kao i ono što ispitanik naglasi. Ispituje se konekcija među kategorijama i ispituje se da li postoji hijerarhija među kategorijama.

Kod obrade podataka interesovala nas je učestalost, magnituda, struktura, procesi, uzroci i posledice.

Otkrivene su varijacije u odgovorima učesnika, kao i uzroci varijacija. Varijacije u odgovorima učesnika predstavljene su **Vennovim dijagramom**¹. Predočeni su odnosi među pojmovima i relacije među istima.

Budući da je izradu Strategije pametne specijalizacije za Srbiju vodila država, da su određeni delovi akademskog sektora, kao i istraživači iz istog bili uključeni u izradu iste, kvalifikacije termina, pojmova i procesa su od strane ova dva sektora uglavnom pozitivne. Sektor RRA ima izrazito negativne konotacije, naročito u regionu Šumadije i Zapadne Srbije, budući da nije bio uključen u proces preduzetničkog otkrivanja prilikom izrade Strategije pametne specijalizacije za Srbiju (Uloga strategije pametne specijalizacije u razvoju Nomenklature statističkih teritorijalnih jedinica (NSTJ 2) regiona u Republici Srbiji., 2022)². Razgovor sa predstavnicima privrede (P) ukazuje da uopšte nisu upoznati sa terminima i pojmovima vezanim za pametnu specijalizaciju.

Na preseku heliksa država i RRA su teme domaći preduzetnici i kapaciteti JLS. O domaćim preduzetnicima, Sagovornik broj 9 iz RRA sektora ukazuje na problem retencione politike u JLS i manjka kapaciteta da se povuku ne samo postojeći raspoloživi fondovi, već i fondovi na koje bi Srbija imala pravo u budućnosti: „Na lokalnom nivou je značajan odliv kadrova iz javnog sektora. Potrebno je obratiti pažnju na to da se već danas jača kapacitet na lokalnom nivou, na nivou regiona, kao i da se jača međuopštinska saradnja. Nizak nivo međuopštinske saradnje je jedan od velikih problema u Srbiji. (Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji, 2023, p. 4)

Sagovornik broj 22 iz RRA heliksa konstatuje: „U suštini regionalnog razvoja je preduzetništvo. U isto vreme, u Srbiji je prisutan i strah od „jakih preduzetnika“. Potrebno je raditi na demistifikaciji pojma preduzetnik i uloge preduzetnika i preduzetništva u društvu“ (Regionalne nejednakosti u post kovid okruženju, 2021, p. 7)³

Na preseku RRA i NGO je HORIZONT 2021-2027 kao način da i RRA i OCD pređu sa projektnog na programsko finansiranje. O tome svedoči i stav Sagovornika broj 18 iz NGO heliksa: „Sve one OCD koje imaju kapacitete da učestvuju na HORIZON projektima se već odavno osećaju kao da su u Evropskoj uniji. Potrebno je stvoriti infrastrukturu koja bi svim akterima (OCD, RRA..) omogućila prelazak sa CBC na HORIZON projekte.“ (Pripreme za kohezionu politiku, 2023, p. 7) ⁴

Na preseku između OCD i akademskog sektora je IPA III i obavezno učešće OCD u procesu programiranja iste, na šta ukazuje i sugeriše i iskaz Sagovornika broj 11: „Važno je ukazati na potrebu partnerstva sa civilnim sektorom, posebno u kontekstu IPA III gde se ta vrsta partnerstva, kada je u pitanju programiranje, smatra obavezom.“ (Pripreme za kohezionu politiku, 2023, p. 5)

1 Vennov dijagram. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 13.12.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/70688>

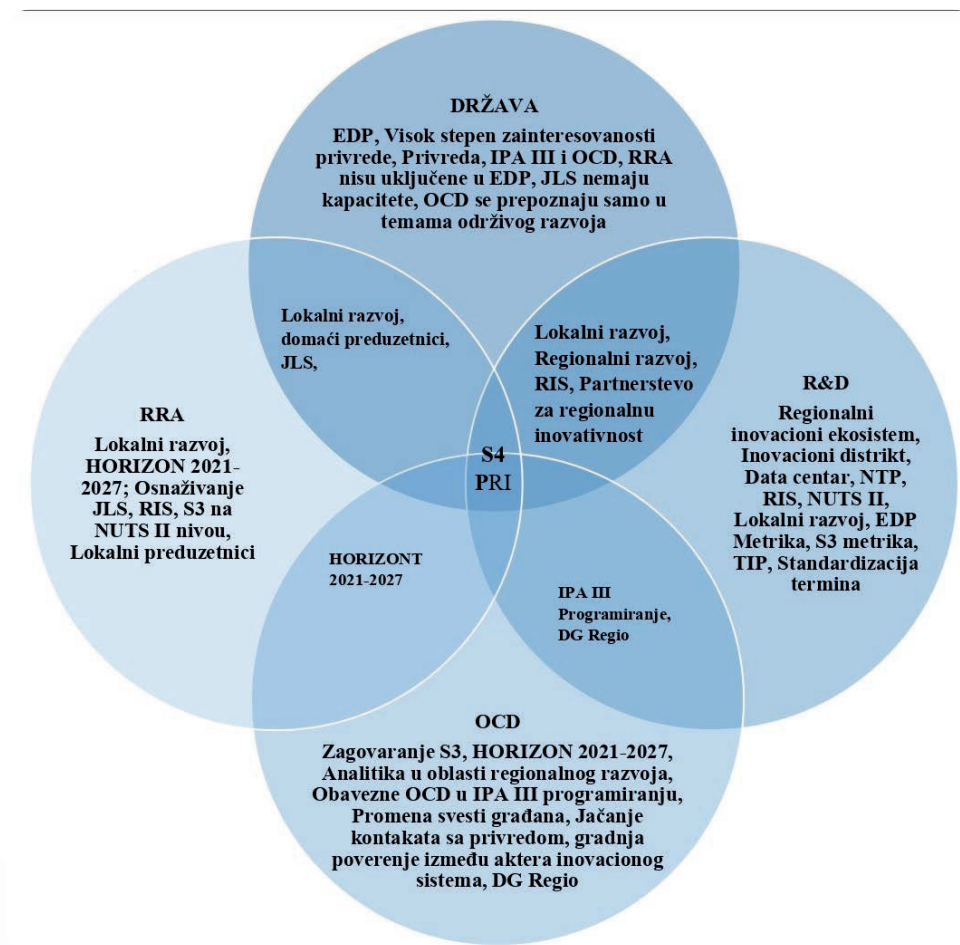
2 Ivanić, V. (2022), Moderator, Tema fokus grupe: Uloga pametne specijalizacije u razvoju NUTS 2 regiona u Republici Srbiji (2022). Fokus grupa, Novi Sad, Učesnici: Članovi RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, EPuS, NKEU; Datum održavanja sastanka fokus grupe 21.11.2023. godine

3 Ivanić, V. (2021) Moderator; Tema fokus grupe: „Regionalne nejednakosti u post kovid okruženju“; Novi Sad; Učesnici: Članovi RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, EPuS, NKEU; Datum održavanja sastanka fokus grupe 15.12.2021

4 Ivanić, V. (2023) Moderator; Tema fokus grupe: „Pripreme za kohezionu politiku“; Beograd; Učesnici: Članovi RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, EPuS, NKEU; Datum održavanja sastanka fokus grupe 18.05.2023. godine

Na presecima su potencijali za saradnju između heliksa i teme koje se u zagovaranju mogu obrađivati, koristiti za kreiranje konceptualnog okvira i kreiranje poruka. Teme unutar svakog kruga (heliksa) koriste se za kreiranje poruka i zagovaranje unutar samih heliksa, dok će se za kreiranje poruka u cilju stvaranja partnerstva za regionalnu inovativnost, odnosno S3 i EDP koristiti teme unutar tačaka preseka.

Ilustracija 65 Venov dijagram

Izvor: kalkulacija autora

5. Mapiranje

Indeksirani elementi su povezani u šire konceptualne mape i predstavljeni Venovim dijagramom. Venov dijagram obezbeđuje i prikazivanje odnosa između aktera četverostrukog heliksa i identifikovanih tema. Vizuelno prikazivanje odnosa između identifikovanih tema, predstavljeno je ilustracijom o impresijama (pozitivne vs negativne).

Predstavnici države imaju više pozitivnih impresija o procesima vezanim za pametnu specijalizaciju, naročito o procesu preduzetničkog otkrivanja.

„Srbija je primer dobre prakse na Zapadnom Balkanu u pogledu načina implementacije Strategije pametne specijalizacije. Srbija je najbolje uradila proces preduzetničkog otkrivanja, sa primerima dobre prakse.“ Sagovornik broj 4 (Ivanić V. , 2023, p. 11)¹

Predstavnici privrede nisu uopšte upozanti sa pojmom pametne specijalizacije, niti sa pojmom preduzetničkog otkrivanja, niti im ti pojmovi nešto znače. Na pitanje o tome kako pristupi predstavnicima privrede, Sagovornik broj 39 odgovara „oni pojma nemaju šta je pametna specijalizacija“ (Ivanić V. , Uloga privrede i akademske zajednice u procesima pametne specijalizacije, 2023)²; Sagovornik broj 40 na pitanje o procesima preduzetničkog otkrivanja i na pitanje o pametnoj specijalizaciji odgovara „da nije bio uključen ni u jedan od tih procesa“. Sagovornici iz sektora privrede nisu imali pozitivnih impresija. Takav nalaz sugeriše potrebu da se u zagovaranju ove tematike ovom sektoru mora posvetiti posebna pažnja.

Sagovornik broj 31 iz sektora države o privredi: „Proces pristupanja EU kao i samo članstvo u EU nisu cilj per se, već instrument da našu ekonomiju učinimo konkurentnijom. Donosioci odluka bi trebalo da pažljivije slušaju sve ostale aktere. Obilazeći privredne aktere, uviđamo da nam pretil rizik da nam se privreda centrirala oko starih zanata, da bude utemeljena na starim zanatima, a ne na novim tehnologijama. Evropsku uniju treba privredi Srbije predstavljati kao nešto od čega će oni imati koristi. Nismo pravili institucije. Privredi moramo jasno da predstavimo šta ona mora da uradi, a da se tiče S3. Nije nam potreban fond za tehnološke transformacije, već fond za transformaciju privrede. Nama treba Fond da transformišemo sebe. Da transformišemo način na koji razmišljamo. Naročito treba raditi na tome da se transformiše način razmišljanja studenata. Vojvodina je imala Strategiju pametne specijalizacije“ (Ivanić V. , Uloga pametne specijalizacije u stvaranju preduslova za razvoj NUTS II regiona u Srbiji , 2022, p. 6)³

Impresije sagovornika iz regionalnih razvojnih agencija su negativne, pre svega zbog činjenice da RRA u regionu Šumadije i Zapadne Srbije nisu bile uključene u proces izrade Strategije pametne specijalizacije u Srbiji. Smatraju da RRA imaju kapacitet da budu uključene u izradu S3 na nivou regiona Šumadije i Zapadne Srbije (u daljem tekstu ŠiZS). Sagovornici izričito naglašavaju da u Srbiji „nema politika regionalnog razvoja“ (Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja , 2022)

Sagovornik broj 5 izjavljuje: „RRA nisu bile uključene u proces preduzetničkog otkrivanja, prilikom izrade Strategije pametne specijalizacije Srbije. Jedinice lokalne samouprave (JLS) nisu prepoznate kao akteri regionalnog razvoja, ali bi morale biti uključene u proces pripreme S3 na nivou regiona, kao i u proces sprovođenja S3 za Srbiju. Preduslov za izradu S3 je međupostinska saradnja. Evidentan je trend međupostinske saradnje i obraćanje JLS RRA. RRA imaju kapacitet da budu u funkciji izrade S3. Održive su u kontinuitetu u periodu od preko 20 godina. Nalaze se na terenu i veoma brzo reaguju. Predstavljaju mrežu između lokalnog i nacionalnog nivoa, koja se veoma lako može mobilisati. S3 je ključni alat za regionalni razvoj, kao i alat koji može da obezbedi “kvantni skok”. Veoma je važno ukazati na iskustva koja se stiču kroz ITI (Integrisana teritorijalna inovacija). ITI se pilotira u regionu Šumadije i Zapadne Srbije“ (Ivanić V. , Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja , 2022, p. 12)⁴

1 Ivanić, V. (2023) Moderator, Tema fokus grupe: „Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji“ (22.11. 2023). Fokus grupa, Beograd; Članovi RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, Organizatori: EPuS, NKEU;

2 Ivanić, V. (2023), Moderator, Tema fokus grupe: „Uloga privrede i akademskog sektora u procesima preduzetničkog otkrivanja“ Beograd, Članovi: PKS Beograda, MŠM; UN Kragujevac, UN Novi Pazar

3 Ivanić, V. (2022) Moderator, Tema fokus grupe: „Uloga pametne specijalizacije u stvaranju preduslova za razvoj NUTS II regiona u Srbiji“; Datum održavanja 25.10.2022; Novi Sad; Članovi RG za PG 22 Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, Organizatori: EPuS, NKEU;

4 Ivanić, V. (2022) Moderator, Tema fokus grupe: „Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja“ (19.05.2022); Novi Sad, Članovi RG za PG 22 Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, Organizatori: EPuS, NKEU;

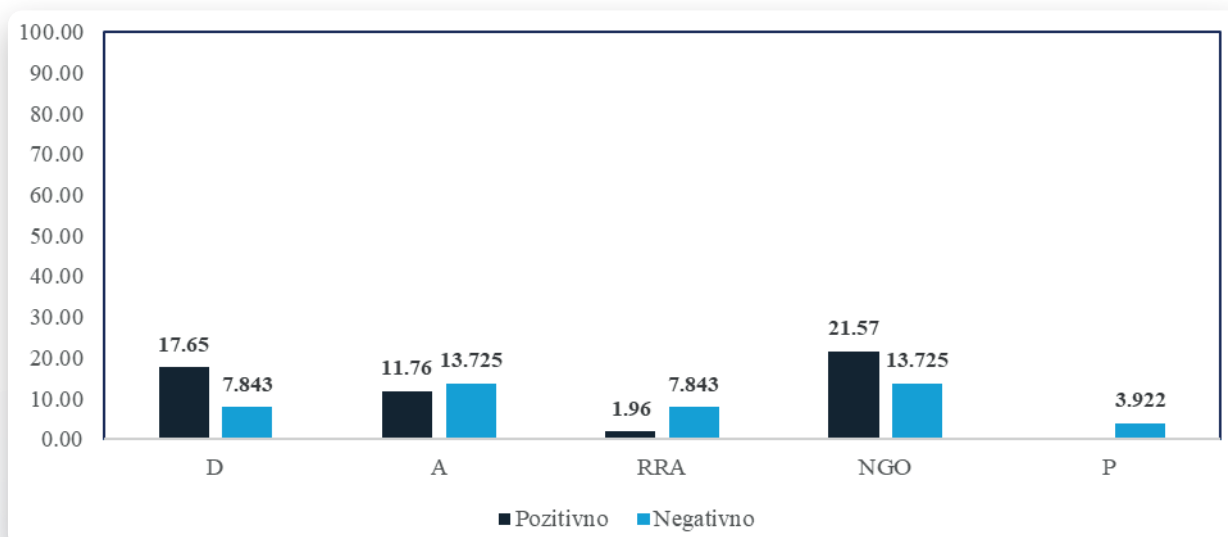
Akadska zajednica, iako su pojedinci bili uključeni u procese S3 i EDP iskazuje i negativne konotacije, sugerirajući na postojanje istraživačke infrastrukture, koja nije između sebe povezana.

Sagovornik broj 17 iz akademskog sektora ističe „kreiranje strategija pametne specijalizacije na regionalnom nivou, podrazumevalo bi daleko veću (od postojeće) podršku R&D aktivnostima, a time i značajno veće mogućnosti i za akademsku zajednicu na Univerzitetu u Kragujevcu“ (Ivanić V. , Uloga privrede i akademske zajednice u procesima pametne specijalizacije, 2023)⁵

Sagovornik broj 10 iz sektora države, objašnjava napred navedene nalaze: „Potrebno je intenzivirati aktivnosti na donošenju S3 na nivou regiona u Srbiji. Takođe je potrebno raditi na uspostavljanju institucionalne akademske infrastrukture (instituta) na nivou regiona, koji bi se bavili regionalnim razvojem i regionalnom politikom. Potrebno je snažno uključiti OCD u procese aktivnosti zagovaranja S3“ (Ivanić V. , Regionalni razvoj Srbije , 2023, p. 2)⁶

Sektor koji pokazuje pozitivne stavove kada su u pitanju S3 i EDP procesi je sektor civilnog društva. Sagovornik broj 4 naglašava ulogu civilnog društva: „Uloga civilnog društva postaje sve važnija u procesima održivog razvoja. EDP ili javno privatni dijalog naglašava ulogu civilnog društva. U EDP radionicama struktura aktera je bila: privreda (57%); država (10%); društvo (12%); akademija (21%)“ (Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji, 2023, p. 18)

Ilustracija 66 Impresije ispitanika o pojmovima - pozitivne vs negativne

Izvor: (Regionalne nejednakosti u post covid okruženju, 2021); (Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja, 2022); (Uloga pametne specijalizacije u stvaranju preduslova za razvoj NUTS II regiona u Srbiji , 2022); (Regionalni razvoj Srbije , 2023); (MEI i RRA, 2023); (Pametni regioni Srbije, 2023); (Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji, 2023); (Uloga privrede i akademske zajednice u procesima pametne specijalizacije, 2023); (OCD, RRA, JLS, KLER i EDP, 2023)

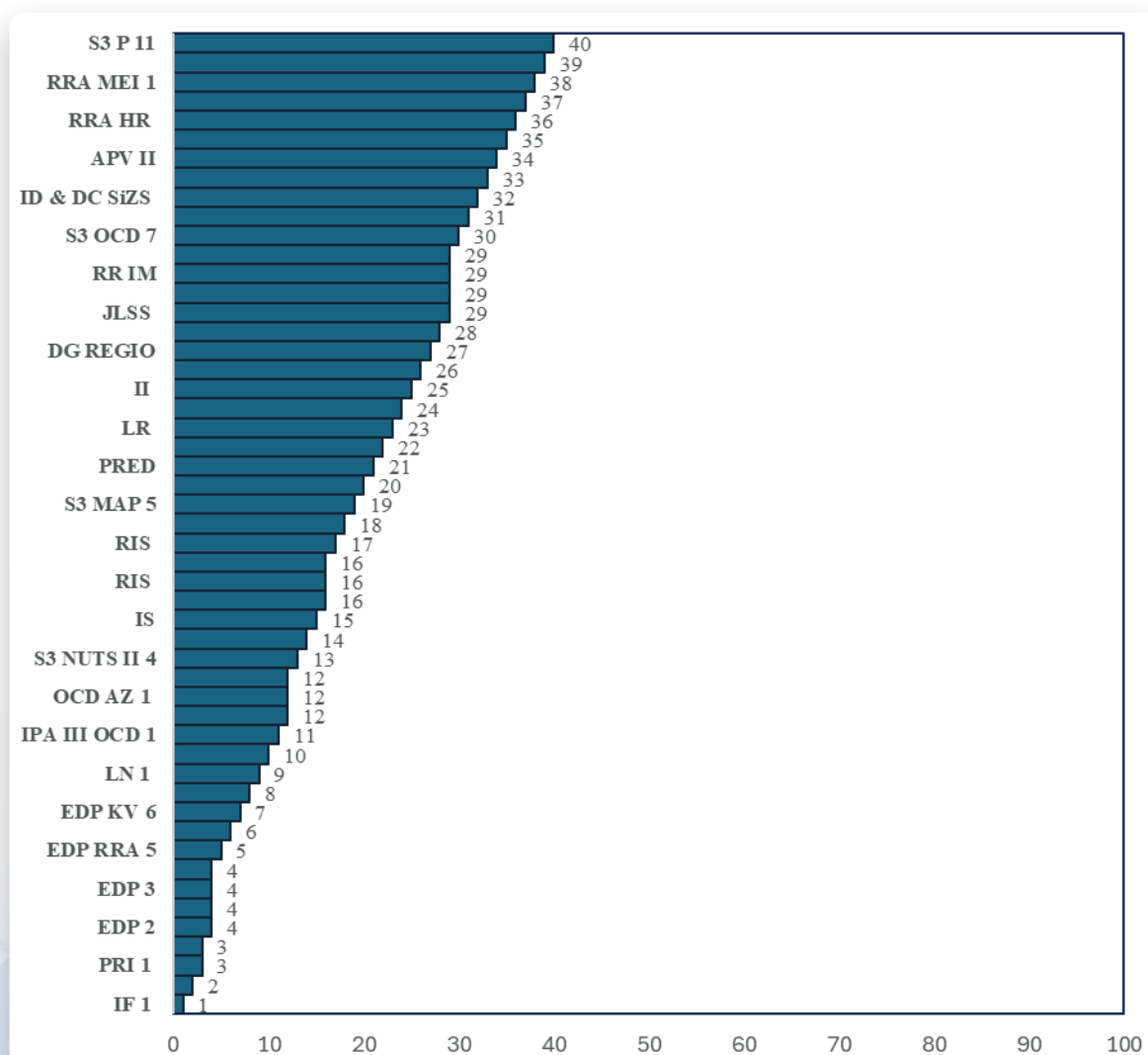
5 Ivanić, V. (2023) Moderator, Tema fokus grupe: "Uloga privrede i akademskog sektora u procesima preduzetničkog otkrivanja", Beograd, Članovi fokus grupe: PKS Beograd, MŠM, UN Kragujevac, UN Novi Pazar,
6 Ivanić, V. (2023) Moderator, Tema fokus grupe: "Regionalni razvoj Srbije"; Beograd; Članovi fokus grupe: RG za PG 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumeanta; Datum 06.02.2023; Beograd

6. Interpretacija

U fokus grupama učestvovalo je 40 ispitanika i identifikovana je 51 tema. Teme se hijerarhijski mogu povezati u potrebu da se standardizuju termini vezani za procese S3 i EDP i da se objasne svakom od predstavnika helika, da se objasne uloge koju svako od heliksa može i treba da ima u proesu S3 i EDP, kao i dobiti od tog procesa.

Tematska analiza odgovora ukazuje da su predstavnici države optimistični kada je u pitanju S3 i EDP proces, da se akademska zajednica bavi potrebom uspostavljanja funkcionalnih regionalnih inovacionih sistema (u daljem tekstu RIS), kao i metrikom, da se RRA bave načinima na koje bi se mogle uključiti u EDP procese, dok se i država i akademska zajednica bave NGO sektorom kao sektorom čiju ulogu vidi u procesu zagovaranja.

Ilustracija 67 Analiza odgovora - tematska

Ilustracija 68 KODIRANJE

Sektor ¹	Tema/Pojam	Značenje	Konotacija	Broj pojma	Učesnik
A	IF 1	Institucionalna infrastruktura na nacionalnom nivou	Negativna	1	1
A	IF 2	Institucionalna infrastruktura na lokalnu i regionalnom nivou	Negativna	2	2
A	PRI 1	Partnerstvo za regionalne inovacije	Pozitivna	3	3
A	EDP 1	Proces preduzetničkog otkrivanja – uključiti državu	Negativna	4	3
D	EDP 2	Proces preduzetničkog otkrivanja – odlikovala je veća zainteresovanost privrede	Pozitivna	5	4
D	S3 1	Strategija pametne specijalizacije – nije doneta na regionalnom nivou zbog fondova, niti institucionalnih kapaciteta	Pozitivna	6	4
D	EDP 3	Proces preduzetničkog otkrivanja – primer dobre prakse za Zapadni Balkan	Pozitivna	7	4
D	EDP OCD 4	Uloga OCD je sve važnija u temama održivog razvoja i EDP procesa	Deklarativno pozitivna	8	4
RRA	EDP RRA 5	RRA nisu bile uključene u Proces preduzetničkog otkrivanja (EDP)	Negativna	9	5
A	TIP 1	Transformativna inovacijska politika – traži mrežu za inovacijsku politiku	Pozitivno	10	6
A	EDP KV 6	Uspostavljanje metrika za saradnju između aktera heliksa u EDP procesima	Pozitivno	11	7
D	EDP TERM 7	Standardizovati termin preduzetničko otkrivanje	Pozitivno	12	8
RRA	LN 1	Lokalni nivo i odliv kadrova iz javnog sektora – onemogućava međuopštinsku saradnju i apsorpciju EU fondova	Negativno	13	9
D	S3 OCD 2	Potrebno je snažno uključiti OCD u proces zagovaranja Strategije pametne specijalizacije (S3), naročito na NUTS II nivou	Pozitivno	14	10
D	IPA III OCD 1	Partnerstvo sa OCD kada je u pitanju IPA III se smatra obavezom i OCD treba uključiti obavezno kada je u pitanju programiranje	Pozitivno	15	11
NGO	OCD	Promena svesti građana je preduslov za strukturne promene. Postoji averzija prema preduzetnicima i inklinacije ka zapošljavanju u državnom sektoru.	Negativno	16	12
NGO	OCD AZ 1	OCD imaju veoma malo interesovanja i kapaciteta da se bave ekonomskim temama. Kada je u pitanju analitički rad, vidljiva je tendencija OCD da se sve više obraćaju akademskoj zajednici. Kada je u pitanju ekonomski razvoj, potrebno je pored OCD i akademske zajednice uključivati privredu. Takođe je potrebno imati u vidu da srednji nivo zaposlenih u državnoj upravi, nema analitičke kapacitete, niti kapacitete za srateteška promišljanja. Uloga OCD je da ukaže na analitičke teme i potrebe izvršne vlasti, da ponudi odgovore na iste.	Pozitivno	17	12
NGO	S3 OCD ADV 3	Privreda je ta koja će biti najveći dobitnik članstva Srbije u Evropskoj uniji. Temu S3, OCD treba da zastupaju. Tema s3 inspiriše i na zastupanje decentralizacije, ali i regionalizacije.	Pozitivno	18	12

¹ Sektori: Akademijski (A); Država (D); Organizacije civilnog društva (NGO); Regionalne razvojne agencije (RRA); Privreda (P)

Sektor ¹	Tema/Pojam	Značenje	Konotacija	Broj pojma	Učesnik
NGO	S3 NUTS II 4	Država treba da pomogne izradu Strategija pametne specijalizacije na nivou regiona i tu se postavlja pitanje institucionalne infrastrukture za izradu tih S3 i sprovođenje istih na nivou regiona	Pozitivno	19	13
D	RRA STAT 1	Ne postoje na jednom mestu podaci koje bi mogli da koristimo u proceni efekata mera podrške regionalnom razvoju	Negativno	20	14
NGO	IS	Poverenje između aktera inovacionog sistema ne postoji. U toku pandemije je došlo do "lomljenja tražnje" i to je omogućilo Srbiji da se sa delom svoje start up scene pozicionira na sredini globalnih lanaca vrednosti. Tu se misli i na start up firme iz oblasti medicine.	Pozitivno	21	15
NGO	TA	U institucijama više ne postoji znanje. Znanja stečena u oblasti regionalnog razvoja su nakon 2010. godine izgubljena u institucijama. Regionalni razvoj nije prioritet donosilaca odluka. Od velike važnosti je da se u politikama regionalnog razvoja uvede "teritorijalni pristup". Bitno je da Srbija pristupi inicijativi Teritorijalna agenda 2030. OCD više treba da se posvete temi regionalnog razvoja. Vojvodina treba da posluži kao primer dobre prakse i na taj način promoviše koncept regionalnog planiranja širom Srbije.	Negativno	22	16
NGO	RIS	Inicijative koje je EU sugerisala kao instrumenta za smanjivanje razlika u regionalnim disparitetima (od klastera, preko biznis inkubatora, pa do pametne specijalizacije) nikada nisu u potpunosti zaživele u Srbiji, pre svega zbog izostanka mehanizama za upravljanje tim inicijativama, odnosno sistemima. U narednom periodu za Srbiju je važno da za svaku od inicijativa namenjenu regionalnom razvoju stvori upravljačke mehanizme.	Negativno	23	16
NGO	OCD CP	Organizacije civilnog društva nisu preoznate kao akteri za kohezionu politiku	Negativno	24	16
A	RIS	Kreiranje strategija pametne specijalizacije na regionalnom nivou, podrazumevalo bi daleko veću (od postojeće) podršku R&D aktivnostima, a time i značajno veće mogućnosti i za akademsku zajednicu na Univerzitetu u Kragujevcu	Pozitivno	25	17
NGO	HORIZON OCD	Sve one OCD koje imaju kapacitete da učestvuju na HORIZON projektima se već odavno osećaju kao da su u Evropskoj uniji. Potrebno je stvoriti infrastrukturu koja bi svim akterima (OCD, RRA..) omogućila prelazak sa CBC na HORIZON projekte. Tu je koristan primer Mađarske -XIA - Express Innovation Agency	Pozitivno	26	18
NGO	S3 MAP 5	Potrebno je mapirati organizacije i institucije zadužene za regionalni razvoj koje bi mogle biti uključene u promociju i podsticanje primene pametne specijalizacije na regionalnom, lokalnom nivou	Pozitivno	27	19
RRA	HR EUF	Evidentno je da ne postoji ljudski potencijal za privlačenje sredstava iz EU fondova, na svim nivoima. Naročito na JLS nivou	Negativno	28	20

Sektor ¹	Tema/Pojam	Značenje	Konotacija	Broj pojma	Učesnik
RRA	PRED	U suštini regionalnog razvoja je preduzetništvo. U isto vreme, u Srbiji je prisutan i strah od "jakih preduzetnika". Potrebno je raditi na demistifikaciji pojma preduzetnik i uloge preduzetnika i preduzetništva u društvu.	Negativno	29	21
A	RR AKADEMIJA	Akademski sektor je više skrajnut od OCD kada je u pitanju regionalni razvoj i regionalna politika. Bilo je bezuspešnih ideja da se formiraju akademski habovi kada je u pitanju regionalni razvoj i regionalna politika.	Negativno	30	22
A	LR	Ne obraća se dovoljno pažnje ka lokalnom razvoju	Negativno	31	23
D	RIS	Ukazano je i na slabosti u studijskim programima u Srbiji i nizak nivo poznavanja tema kao što su EU, proces evropskih integracija i sl. Na poslovima evropskih integracija u Poljskoj je bilo angažovano 16.000 ljudi. Retniona politika na svim nivoima u Srbiji je veliki izazov, kada su u pitanju osobe koje se bave poslovima vezanim za evropske integracije Srbije.	Negativno	32	24
RRA	II	Postoji potreba bavljenja temama kao što su institucionalna infrastruktura za podržavanje regionalnog razvoja u Srbiji. Takođe, naglašena su i pitanje finansijske podrške shemi RRA u Srbiji i njihovoj održivosti.	Pozitivno	33	25
NGO	RIE	Koji regioni su invaciono razvijeniji od drugih? Koje su karakteristike svakog regionalnog inovacionog ekosistema? Zašto neki regioni nisu zastupljeni u dobijanju sredstava namenjenih podsticanju inovativnosti? Da li je to zbog manjka inovativnosti? Ili je to zbog nedostatka institucionalnih kapaciteta za povlačenje sredstava iz domaćih fondova (ovde primer Fonda za inovacionu delatnost).	Negativno	34	26
NGO	DG REGIO	Eksterno, u komunikaciji sa DG NEAR i DG regio treba imati u vidu različitost percepcija u odnosu na redosled koraka Srbije i DG NEAR administrativnu, a DG Regio razvojnu percepciju	Pozitivno	35	27
NGO	JLSS	Nedostatak međuopštinske i međuresorne saradnje	Negativno	36	28
NGO	JLSS	Opštine imaju averziju kada je u pitanju udruživanje i saradnja sa drugim opštinama, iako bi takav način saradnje rešio problem nedostatka ne samo ljudskih, već i finansijskih kapaciteta. Sam Lider program afirmiše takvu vrstu saradnje. Kreće IPARD III, a pokazalo se da ima dosta problema sa IPARD-om II.	Negativno	37	29
NGO	S3 JLS 6	Kada je u pitanju pametna specijalizacija u Srbiji, za nas je najvažnije pitanje kako uvezati Strategiju pametne specijalizacije i poslednje selo u Srbiji. Umrežavanje je ključna reč.	Pozitivno	38	29
NGO	RR IM	Mapirati eksperte iz oblasti regionalnog razvoja, budući da ni u administraciji, niti u akademskoj zajednici ima aktivnosti na ovu temu.	Pozitivno	39	29
NGO	OCD DG REGIO	Komunikacija koju OCD imaju sa DG Regio je usmerena ka aktivnostima razvojnog tipa, i delotvornija je, dok je sa DG NEAR administrativne prirode	Pozitivno	40	29
NGO	S3 OCD 7	Uloga OCD u S3 se mora jasnije definisati	Pozitivno	41	30

Sektor ¹	Tema/Pojam	Značenje	Konotacija	Broj pojma	Učesnik
D	APV S3 8	Nije nam potreban fond za tehnološke transformacije, već za transformaciju privrede, a pre svega načina razmišljanja. Privreda ne zna šta treba da radi u kontekstu S3.	Pozitivno	42	31
A	ID & DC SiZS	Inovacioni distrikt i Data centar u Kragujevcu	Pozitivno	43	32
A	S3 SiZS 9	Inovacioni fond UN u Kragujevcu i saradnja sa privredom	Pozitivno	44	33
D	APV II	Institucionalna infrastruktura u AP Vojvodini postoji, kada su u pitanju RRA	Pozitivno	45	34
A	KBE	SDI nije model razvoja Srbije. Tamo gde imamo SDI imamo siromaštvo. IKT daje dobre pokazatelje. Metrika: Šta raditi sa delovima Srbije gde nema intencija da se ide u razvoj ekonomije bazirane na znanju (KBE)	Negativno	46	35
A	RRA HR	140 zaposlenih u SARRA na 145 JLS u Srbiji	Negativno	47	36
D	RURAL 1	U statističkom smislu ne prati se struktura ruralog	Negativno	48	37
D	RRA MEI 1	JLS nisu u istoj poziciji kao OCD, budući da su u prednosti, zbog izvesne doze predvidljivosti. Potrebno je unaprediti ulogu RRA.	Negativno	49	38
P	S3 P 10	Pojam S3 privredi je potpuno nepoznat	Negativno	50	39
P	S3 P 11	IKT sektor je okrenut ka spolja i ne zanima ga S3	Negativno	51	40 ²

Izvor: (Regionalne nejednakosti u post kovid okruženju, 2021); (Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja, 2022); (Uloga pametne specijalizacije u stvaranju preduslova za razvoj NUTS II regiona u Srbiji, 2022); (Regionalni razvoj Srbije, 2023); (MEI i RRA, 2023); (Pametni regioni Srbije, 2023); (Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji, 2023); (Uloga privrede i akademske zajednice u procesima pametne specijalizacije, 2023); (OCD, RRA, JLS, KLER i EDP, 2023)

² Četiri sektora, gde se RRA izdvajaju kao podsektor Države (A, D, NGO, P, RRA), 40 ispitanika, 51 tema identifikovana

VIII. Zaključak

Responzivnost ispitanika kada su u pitanju fokus grupe je bila visoka. Planirani uzorak je bio 32 sagovornika. Ukupan uzorak je bio 40 sagovornika. Struktura sagovornika po heliksima je bila sledeća: akademski sektor (A) obuhvato je 13 sagovornika, što je 32,50% od ukupnog uzorka; iz sektora države uključeno je 10 sagovornika, što je 25% ukupnog uzorka, iz sektora civilnog društva bilo je uključeno 11 sagovornika, što je 27,50% ispitanika i sektora RRA, koji se tretira kao subsektor države bilo je uključeno 6 sagovornika, što je 15% od ukupnog uzorka i iz sektora privrede (P) bilo je uključeno svega dvoje sagovornika, što je 5% od ukupnog uzorka.

Osnovno nalaz je da je do sagovornika iz sektora privrede bilo izuzetno teško doći, kada je u pitanju rad u grupama i uzimanje učešća u radu fokus grupa.

Fokus grupe su bile homogene. Za regrutovanje sagovornika za fokus grupe koje su organizovane nakon postavljanja istraživačkih pitanja i obrade rezultata ankete, korišćen je metod snežne grudve.

Zagovranje S3 i EDP prema svakom od heliksa temelji se na nalazima dobivenim kroz analizu sadržaja fokus grupa.

- 1) Nalazi za privredu (P) – privredu je potrebno upoznati sa pojmom pametne specijalizacije, kao i animirati preduzeća da učestvuju u procesu preduzetničkog otkrivanja na nivou regiona Šumadije i Zapadne Srbije; Zainteresovanost privrede za izradu S3 na nacionalnom nivou je bila izrazito visoka, dok ja na NUTS II nivou gotovo zanemarljiva.
- 2) Nalazi za državu (D) – Obezbediti sredstva za izradu S3 na NUTS II nivou (HORIZON 2021-2027; IPA III i dr); Takođe je potrebno raditi na uspostavljanju institucionalne akademske infrastrukture (instituta) na nivou regiona, koji bi se bavili regionalnim razvojem i regionalnom politikom.
- 3) Nalazi za RRA – S3 kao način da se pređe sa projektnog na programsko finansiranje. Veoma je važno ukazati na iskustva koja se stiču kroz ITI (Integrisana teritorijalna inovacija). ITI se pilotira u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.
- 4) Nalazi za OCD – standardizovati terminologiju za S3 i EDP i prilagoditi je svakom od heliksa u procesu zagovaranja; Organizacije civilnog društva nisu prepoznate kao akteri za kohezionu politiku, stoga ih treba učiniti prepoznatljivima.
- 5) Nalazi za akademski sektor – Od kvalitativnih ka kvantitativnim istraživanjima o S3 i EDP; Uraditi jasne CBA za učešće svakog od heliksa u procesu S3 i EDP procesu.

Teme za zagovaranje će biti one na „presecima“ u Venovom dijagramu i biće detaljnije observirane u samoj Strategiji zagovaranja.

IX. Bibliografija

Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije · Valentina Ivanić

- Državna revizorska institucija. (2022). Izveštaj o reviziji svrsishodnosti poslovanja: Uticaj regionalnog razvoja na demografska kretanja u Srbiji. Beograd : DRI .
- Eriksen, S. (2007). „Institution Building in Central and Eastern Europe: Foreign Influences and Domestic Responses“. Review of Central and East European Law(32), 333-369. doi:10.1163/092598807X195232
- Focus, G. (2022). Uloga strategije pametne specijalizacije u razvoju Nomenklature statističkih teritorijalnih jedinica (NSTJ 2) regiona u Republici Srbiji. (V. Ivanić, Osoba koja intervjuiše)
- Fox, L., & Helweg, P. (1997). Advocacy Strategies for Civil Society: A Conceptual Framework and Practitioner's Guide. The Center for Democracy and Governance; USAID.
- Franke, R., Hofstede, G., & Bond, M. (1991, June). Cultural roots of economic performance: A research note. Strategic Management Journal, 12, str. 165-173.
- Hofstede, G. (1994). Values Survey Module 1994 Manual. IRIC .
- Hofstede, G. (2001). Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. Tilburg University, Netherlands: SAGE Publishing.
- Hofstede, G., Hofstede, G., & Minkov, M. (2005). Cultures and Organizations: Software of the Mind. New York: McGraw-Hill.
- Ivanić, V. (2022). Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata. U Knjiga preporuka Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji (str. 193-226). Beograd: NKEU. Preuzeto 1 23, 2023 sa <https://eukonvent.org/wp-content/uploads/2022/11/FIN-Knjiga-Nacionalnog-konventa-2022.pdf>
- Ivanić, V. (. (2023, Maj 3). Vodič za pametnu specijalizaciju. 1-14. Beograd: NKEU.
- Ivanić, V. (2021, 12 15). Regionalne nejednakosti u post covid okruženju.
- Ivanić, V. (2022). Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja. NKEU . Beograd : Nacionalni konvent o Evropskoj uniji. Preuzeto 3 11, 2023
- Ivanić, V. (2022). Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata. Knjiga preporuka NKEU o Evropskoj Uniji 2021. NKEU. Preuzeto sa <https://eukonvent.org/wp-content/uploads/2022/10/Radna-grupa-za-Poglavlje-22.pdf>
- Ivanić, V. (2022, 10 5). Uloga pametne specijalizacije u stvaranju preduslova za razvoj NUTS II regiona u Srbiji . Novi Sad .
- Ivanić, V. (2022, Maj 19). Pametna specijalizacija u funkciji održivog regionalnog razvoja . Novi Sad .
- Ivanić, V. (2023, 10 5). Pametni regioni Srbije. Beograd .
- Ivanić, V. (2023, 12 12). OCD, RRA, JLS, KLER i EDP.
- Ivanić, V. (2023, 2 6). Regionalni razvoj Srbije . Beograd.
- Ivanić, V. (2023, 5 18). Pripreme za kohezionu politiku . Beograd.
- Ivanić, V. (2023, 6 25). MEI i RRA. Beograd .
- Ivanić, V. (2023, Decembar 21). Uloga privrede i akademske zajednice u procesima pametne specijalizacije. Beograd.
- Ivanić, V. (2023, Novembar 21). Uloga organizacija civilnog društva i regionalnih razvojnih agencija u procesima pametne specijalizacije u Srbiji. Beograd: EPuS.
- Knowledge for Growth. (2009). Prospects for science, technology and innovation. EC. Preuzeto 1 23, 2023 sa https://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/selected_papers_en.pdf
- Minić, J. (2022, October 27). Advocacy in the Negotiation Process. European Integration School . Tirana .
- Minić, J. (2023). Mi smo robovi politike koja se vodi 35 godina. Beograd: Danas. Preuzeto sa <https://www.danas.rs/vesti/politika/mi-smo-robovi-politike-koja-se-vodi-35-godina-jelica-minic-o-stagnaciji-evrointegracija/>
- Nedović, V., & Živković, L. (2023, Novembar). Uloga organizacija civilnog društva u Strategiji pametne specijalizacije u Republici Srbiji. AKCIONI PLAN STRATEGIJE PAMETNE SPECIJALIZACIJE 2023-2025. Beograd.
- Public Policy Research Centre. (2021). Serbia's Innovation Ecosystem at a Glance . Beograd: Centar za istraživanje javnih politika .

- Radonjic, L. (2022). Serbian Innovation Capacities from a Regional Perspective. Belgrade : Public Policy Reserach Centre .
- Radosevic, S. (2002). Regional Innovation Systems in Central and Eastern Europe: Determinants, Organizers and Alignments. The Journal of Technology Transfer, 27, 87–96. doi:<https://doi.org/10.1023/A:1013152721632>
- Republički zavod za statistiku. (n.d.). Administrativno teritorijalna podela i NSTJ nivoi 1, 2, 3. Beograd. Preuzeto 15. 2023 sa <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/registar-prostornih-jedinica-i-gis/administrativno-teritorijalna-podela-i-nstj-nivoi-1-2-3>
- Republički zavod za statistiku. (n.d.). Regionalni bruto domaći proizvod - Regioni i oblasti Republike Srbije 2021. Regionalni bruto domaći proizvod. Preuzeto sa <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G202310123.pdf>
- SARRA . (2022). Company profile . Belgrade .
- Statistical Office of the Republic of Serbia SORS. (n.d.). Administrative territorial division and NSTJ levels 1, 2, 3. Belgrade . Preuzeto sa <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/registar-prostornih-jedinica-i-gis/administrativno-teritorijalna-podela-i-nstj-nivoi-1-2-3>
- The Government of the Republic Serbia. (2018). Law on the planning system of the Republic of Serbia. (30). Belgrade, Serbia: The Official Gazette of the Republic of Serbia . Preuzeto sa <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Law-on-Planning-System.pdf>
- Uvalić, M., & Bartlett, W. (2021). Regional disparities and regional development policies in Serbia. Belgrade: Friedrich-Ebert-Stiftung Office in Belgrade. doi:ISBN 978-86-83767-69-4
- Vlada AP Vojvodine. (2022). Plan razvoja AP Vojvodine 2022-2030. godine: Analiza postojećeg stanja: Ekonomski razvoj. U V. A. Vojvodine, Plan razvoja AP Vojvodine 2022-2030. godine. Novi Sad: Vlada AP Vojvodine. Preuzeto sa <https://www.planrazvojaapv.rs/wp-content/uploads/2021/12/Ekonomski-razvoj-cir.pdf>
- Vlada Republike Srbije. (2009). Uredba o nomenklaturi statističkih teritorijalnih jedinica. Preuzeto 31. 11. 2023 sa <https://www.stat.gov.rs/media/3516/uredba-nstj-cirilica-preciscen-tekst.pdf>
- Vlada Republike Srbije. (2020). Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020 do 2027. (V. Nedović, Ur.) Beograd, Republika Srbija: Vlada Republike Srbije. Preuzeto sa

X. Spisak tabela

Ilustracija 1 Dimenzije kulture za Srbiju i za sva četiri heliksa u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.....	10
Ilustracija 2 Preferirana konfiguracija institucija u Srbiji i institucija u sektoru države, privrede, civilnog društva, i akademskom sektoru u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.....	11
Ilustracija 3 Fokus grupe - Venov dijagram.....	13
Ilustracija 4 Vrste, ciljevi i metode zagovaranja	17
Ilustracija 5 Metodologija - Pregled razvoja strategije zagovaranja	18
Ilustracija 6 Broj godina koje ispitanici provode u akademskom sektoru	28
Ilustracija 7 Broj zaposlenih u posmatranim institucijama u akademskom sektoru.....	28
Ilustracija 8 Nivo kvalifikacija zaposlenih u akademskom sektoru	29
Ilustracija 9 Distribucija akademskih institucija po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije	29
Ilustracija 10 Pol ispitanika.....	30
Ilustracija 11 Starosna struktura ispitanika u posmatranim institucijama u akademskom sektoru.....	30
Ilustracija 12 Zaposleni u akademskim institucijama i spremnost da spajaju "kraj sa krajem".....	31
Ilustracija 13 Samoprocena materijalnog stanja ispitanika u akademskom sektoru	31
Ilustracija 14 Dimenzije kulture akademskog sektora	32
Ilustracija 15 Preferirane konfiguracije organizacija u Srbiji i akademskom sektoru	32
Ilustracija 16 Zadovoljstvo stepenom saradnje sa organizacijama civilnog društva	33
Ilustracija 17 Zadovoljstvo saradnjom sa akademskom zajednicom.....	33
Ilustracija 18 Zadovoljstvo saradnjom sa privredom	34
Ilustracija 19 Da li su ispitanici čuli za pojam pametna specijalizacija.....	34
Ilustracija 20 Uključenost ispitanika u proces preduzetničkog otkrivanja.....	35
Ilustracija 21 Broj godina provedenih na radu u OCD.....	36
Ilustracija 22 Nivo kvalifikacija zaposlenih u OCD	37
Ilustracija 23 Organizacije civilnog društva po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.....	37
Ilustracija 24 Pol ispitanika.....	37
Ilustracija 25 Godine života ispitanika u organizacijama civilnog društva	38
Ilustracija 26 Mogućnost da spajate "kraj sa krajem"	38
Ilustracija 27 Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u organizacijama civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije	39
Ilustracija 28 Dimenzije kulture PDI i UAI organizacija civilnog društva u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.....	39
Ilustracija 29 Preferirane konfiguracije organizacija u Srbiji i sektoru civilnog društva	40
Ilustracija 30 Stepjen zadovoljstva saradnjom sa drugim organizacijama civilnog društva.....	40
Ilustracija 31 Stepjen zadovoljstva saradnjom sa akademskom zajednicom.....	41
Ilustracija 32 Stepjen zadovoljstva saradnjom sa privredom	41
Ilustracija 33 Da li ste čuli za pojam pametna specijalizacija?.....	42
Ilustracija 34 Da li ste bili uključeni u proces preduzetničkog otkrivanja.....	42
Ilustracija 35 Broj godina koje zaposleni provode u sektoru privrede.....	43
Ilustracija 36 Broj zaposlenih u preduzećima u uzorku.....	43

Ilustracija 37 Nivo kvalifikacija zaposlenih u posmatranim preduzećima.....	44
Ilustracija 38 Distribucija posmatranih preduzeća po okruzima Šumadije i Zapadne Srbije	44
Ilustracija 39 Pol ispitanika.....	45
Ilustracija 40 Godine života ispitanika zaposlenih u preduzećima.....	45
Ilustracija 41 Zaposleni u privredi i mogućnost spajanja kraja sa krajem	45
Ilustracija 42 Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u privredi.....	46
Ilustracija 43 Dimenzije kulture posmatranih preduzeća u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.....	46
Ilustracija 44 Preferirane konfiguracije organizacija u Srbiji i organizacija u sektoru privrede	47
Ilustracija 45 Stepen zadovoljstva saradnjom predstavnika privrede sa organizacijama civilnog društva.....	47
Ilustracija 46 Stepen zadovoljstva privrede saradnjom sa akademskom zajednicom.....	48
Ilustracija 47 Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom.....	48
Ilustracija 48 Broj godina koje zaposleni u sektoru države provode na poslu.....	49
Ilustracija 49 Broj zaposlenih u institucijama u sektoru države	50
Ilustracija 50 Nivo kvalifikacija ispitanika zaposlenih u sektoru države	50
Ilustracija 51 Distribucija ispitanika zaposlenih u sektoru države, po okruzima u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.....	51
Ilustracija 52 Pol ispitanika zaposlenih u organima državne uprave u regionu Šumadije i Zapadne Srbije	51
Ilustracija 53 Starost ispitanika zaposlenih u državnoj upravi.....	52
Ilustracija 54 Mogućnost zaposlenih u sektoru državne da spajaju "kraj sa krajem"	52
Ilustracija 55 Samoprocena materijalnog stanja zaposlenih u sektoru države.....	53
Ilustracija 56 Dimenzije kulture PDI i UAI institucija u državnom sektoru u regionu Šumadije i Zapadne Srbije	53
Ilustracija 57 konfiguracije organizacija u Srbiji i sektoru države u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.....	54
Ilustracija 58 Stepen zadovoljstva sa organizacijama civilnog društva.....	54
Ilustracija 59 Stepen zadovoljstva saradnjom sa predstavnicima akademske zajednice.....	55
Ilustracija 60 Stepen zadovoljstva saradnjom sa privredom	55
Ilustracija 61 Da li ste čuli za pojam pametna specijalizacija.....	56
Ilustracija 62 Akteri četvorostrukog heliksa.....	58
Ilustracija 63 Termini i teme fokus grupa – vremenski i tematski pregledi.....	58
Ilustracija 64 Struktura ispitanika u Fokus grupama po sektorima (u %)	60
Ilustracija 65 Venov dijagram.....	63
Ilustracija 66 Impresije ispitanika o pojmovima - pozitivne vs negativne.....	65
Ilustracija 67 Analiza odgovora - tematska	66
Ilustracija 68 KODIRANJE.....	67

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji – Europe ASAP “ koji Evropski pokret u Srbiji realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom i uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneta u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

Autor

Valentina Ivanić

Izdavač

Evropski pokret u Srbiji

Kralja Milana 31/II, 11000 Beograd

tel: + 381 11 36 29 997

mob: + 381 69 36 40 174

fax: + 381 11 3640 202

office(at)emins.org

<https://www.emins.org/>

Za izdavača

Dragana Đurica

Kako citirati: Ivanić, V. (2024) Pametni regioni Srbije - Izveštaj o istraživanju i mapiranju aktera za pametnu specijalizaciju u regionu Šumadije i Zapadne Srbije; Evropski pokret u Srbiji, Beograd; DOI: DOI 10.5281/zenodo.10526817.

CIP

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji – Europe ASAP “ koji Evropski pokret u Srbiji realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom i uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneta u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.